

Samer, tyskere og keltere i de norsk-islandske kongesagaene:

Kulturmøter som utgangspunkt for kulturelle særegenheter

Mikal Melhus Tøsse

Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap

Historie mastergradsoppgave, HIS350

Middelalderhistorie

Universitetet i Bergen, Vår 2022

English summary:

This master's thesis takes a look at four of the Norwegian-Icelandic kings' sagas in order to find out in what way instances of cultural contact gives an indication for a cultural distinctiveness regarding the Sami, Germans and Celts. By analysing instances of cultural contact between North Germanic people and these three cultural groups in various contexts, we are able to distinguish certain cultural aspects that the authors of the kings' sagas find worthy of mentioning. Contact between North Germanic people and the Sami people happens for the most part as a result of them living close to each other and thus interacting with each other. Through this type of contact, the Sami culture is being closely linked to magic and supernatural abilities or occurrences. They are however also portrayed as being highly skilled shipbuilders and hunters. Most instances of cultural contact between North Germanic people and Germans, on the other hand, comes as a result of trade. They are portrayed as highly shrewd merchants and a very specific cultural object that is being linked with them is the cog. The only people that are linked to the usage of this type of ship in the kings' sagas are the Germans, and because of that it becomes an aspect of German culture. In *Heimskringla* and *Fagrskinna* the more important aspect of German culture is their religion, which serves as a contrast to the early North Germanic non-Christians. Instances in the kings' sagas of cultural contact between North Germanic People and the Celts seems to focus on how the celts wage war. They are highly linked to ambush tactics and are also described as being swift on their feet. In *Heimskringla* we are also made aware of the fact that the Celts have their own language and their own clothing style. They are however also attributed as being sly and deceitful, which goes to show the often negative attitude the authors of the kings' sagas have towards the Celts. On the basis of all these findings, a reader of the kings' sagas can get an understanding of how the culture of the Sami, Germans and Celts are portrayed through the means of cultural contact.

Forord:

For en del år siden, i løpet av en sommerferie på landstedet på Sunnmøre, fant jeg plutselig ut at jeg ville finne ut av hvilke bøker som var å finne i den gamle bokhyllen på det ene soverommet. Om det er farfar eller oldefar som har kjøpt inn den store mengden bøker, eller kanskje begge, vet jeg ikke, men der, blant et hav av bøker som jeg både hadde hørt om og ikke hørt om, festet blikket seg på en solbleket perm hvor det stod «Snorre». Jeg trakk ut boka og fant ut at det var et oversatt verk av *Heimskringla*. Den sommeren satte jeg meg som mål å lese gjennom sagaverket, noe som innledningsvis fikk en god start, men som til slutt stoppet opp på et eller annet sted i «Olav den helliges saga». Mengden informasjon jeg forsøkte å huske var blitt altfor stor, og ettersom skolen startet opp igjen, måtte *Heimskringla* se seg nødt til å ta seg en hvil på nattbordet mitt. Målet om å lese gjennom resten av *Heimskringla* holdt jeg derimot fortsatt ved. Ettersom det ikke var mulig å skrive om et tema innenfor middelalderen da jeg gikk bachelorstudiet, ble *Heimskringla* liggende. Derimot, da jeg skulle begi meg ut på masterstudiet, øynet jeg muligheten og fant boka fram igjen. Endelig hadde jeg gitt meg selv en god motivasjon til å avslutte det jeg hadde begynt på flere år i forveien.

Denne masteroppgaven har vært utrolig krevende og omfattende å skrive, og jeg anser det derfor som viktig å takke dem som har bidratt til at jeg har klart å holde hele løpet ut. Først og fremst vil jeg takke min veileder, Leidulf Melve, som har kommet med flere konstruktive kommentarer og råd i løpet av skriveprosessen. Veiledningen jeg har fått har bidratt til å rydde opp i et ellers så rotete og kaotisk hode. Jeg ønsker også å takke Kirsi Leena Salonen som, sammen med mine medstudenter, har bidratt til å gjøre seminarene kjekke og trivelige å møte opp til. Ettersom masteren har vært svært krevende, ønsker jeg også å gi uttrykk for min takknemlighet overfor familie og venner som har bidratt til å holde moralen oppe og gitt meg nødvendige, mentale avbrekk. Særlig Mathias fortjener en stor takk. Å ha en god kamerat ved ens side som i tillegg er på samme punkt i utdanningsløpet, har gjort mye for å få meg til å føle meg litt mindre gal. Evnen til å gjøre narr av meg, og samtidig motivere, er en egenskap få besitter. Til slutt vil jeg rette en takk til den personen som plasserte *Heimskringla* på akkurat det rette stedet i bokhylla, og som dermed sådde spirene for det som skulle bli en stor interesse for sagamaterialet og derfor denne masteroppgaven.

Innholdsfortegnelse:

<u>Innledning og problemstilling</u>	<u>6</u>
<u>Begrepsavklaring</u>	<u>8</u>
<u>Tidligere forskningslitteratur</u>	<u>11</u>
<u>Kildene</u>	<u>15</u>
<u>Teori</u>	<u>18</u>
<u>Metode</u>	<u>19</u>
<u>Eksempelanalyse av kildematerialet:</u>	
<u>Samer og bjarmer:</u>	<u>22</u>
<u>Kontakt som resultat av handel</u>	<u>24</u>
<u>Kontakt som resultat av krigshandlinger eller generell konflikt</u>	<u>27</u>
<u>Kontakt som resultat av overlappende leveområder</u>	<u>32</u>
<u>Oppsummering</u>	<u>42</u>
<u>Tyskere:</u>	<u>44</u>
<u>Kontakt som resultat av handel</u>	<u>45</u>
<u>Kontakt som resultat av krigshandlinger eller generell konflikt</u>	<u>56</u>
<u>Kontakt som resultat av tyskere i tjeneste hos nordgermanske maktinnehavere</u>	<u>62</u>
<u>Oppsummering</u>	<u>67</u>
<u>Keltere:</u>	<u>69</u>
<u>Kontakt som resultat av keltere i tjeneste hos nordgermanske maktinnehavere</u>	<u>70</u>
<u>Kontakt som resultat av krigshandlinger eller generell konflikt</u>	<u>79</u>
<u>Kontakt som resultat av sendebud</u>	<u>91</u>
<u>Oppsummering</u>	<u>97</u>

<u>Avsluttende oppsummering</u>	<u>99</u>
<u>Konklusjon</u>	<u>102</u>
<u>Kilde- og litteraturliste</u>	<u>103</u>

Innledning og problemstilling:

Historiske, skriftlige kilder er et utrolig interessant kildemateriale å utforske. I dem kan en lese om en svunnen tid, og forsøke å tenke seg tilbake til kildenes samtid og lære om historiske begivenheter slik forfatterne av verkene selv har opplevd dem eller slik de selv, gjennom eget forskningsarbeid, har oppfattet tidligere historiske begivenheter. Detaljene og beskrivelsene en kan lese om i slike verk kan være realhistorisk sanne, men kan også være av en mytisk natur, være misforståelser eller feiltolkninger, og kan i tillegg være drevet av forfatterens ønske om å fremme bestemte emner på et bestemt vis med bakgrunn i underliggende fordommer og sin egen samtid. Historisk kildemateriale er derfor ikke kun interessant på grunn av hva en kan lese i dem, men også på grunn av hva som ligger bak dem, og hva en kan lære om forfatterne og deres egen samtids mulige holdning med utgangspunkt i spesifikke detaljer.

Det norsk-islandske, litterære sagamaterialet er et slikt eksempel på skriftlige, historiske kilder som er mulige å undersøke nærmere. Sagamaterialet kan deles inn under oldtidssagaer, fortidssagaer og samtidssagaer, avhengig av mengden tid som er gått mellom nedskrivningstidspunktet og når de omskrevne hendelsene fant sted. Noe av det en kan lese om i slike sagaer er f.eks. hendelser og livene til konger som har regjert i Norge i løpet av den europeiske middelalder. Disse sagaene er kjent som kongesagaer og gir detaljer rundt hendelser som forfatterne mener har funnet sted i tilknytning norske maktinnehaverne og personer som på både godt og vondt har enten vært i maktinnehavernes omgangskrets eller som har gjort seg bemerket for et eller annet i sin tid. Hendelser en kan lese om kan derimot ikke bare gi detaljer om disse personene, men kan også fortelle oss noe om andre folkegrupper som samtidens skandinaver har vært i kontakt med. En kan blant annet finne omtale av kontakt mellom skandinaver og samer, tyskere, og keltere, og det er mulig å lese om hvordan denne kontakten har funnet sted og hvordan folkegruppene har forhold seg til hverandre i diverse situasjoner. Ved å lese mellom linjene vil det være mulig å kunne finne informasjon angående forskjeller mellom dem, og derfor forfatterens, og trolig deres egen samtids, mulige holdning/er overfor folkene som nordgermanere framstilles å ha vært i kontakt med. Jeg er av den mening at det vil være mulig å kunne finne uttrykk for bestemte identitetsmarkører hos folkene forfatterne omtaler, og derfor visse kulturelle særegenheter som tilkjennes dem. Slike uttrykk for kultur kan komme i form av språk, klesskikk, sedvaner og til og med hvordan de f.eks. bedriver handel eller krigføring.

Problemstillingen som vil ligge til grunn for denne masteroppgaven lyder derfor slik: «På hvilket vis bidrar kulturelle møter i de norsk-islandske kongesagaene til å framheve bestemte kulturelle særtrekk ved samer, tyskere og keltere, som forfatterne mener nordgermanere har vært i kontakt med, og er det i tillegg mulig å identifisere forskjeller eller en utvikling på tvers av sagaverkene?»

For å kunne svare på denne masteroppgavens problemstilling vil det være nødvendig med en ordentlig og klar struktur. Til å begynne med vil sentrale begreper som tas i bruk i oppgaven gjøres rede for. Særlig anakronistiske begreper som ikke er å finne i det utvalgte sagamaterialet, som f.eks. «same», «tysker» og «kelter», vil gjøres rede for og det vil begrunnes hvorfor jeg har valgt å ta i bruk nettopp slike begreper. Det skal deretter gjøres rede for tidligere forskningslitteratur som har undersøkt kontakt med et kulturelt perspektiv og hvordan f.eks. en skandinavisk identitet i den europeiske middelalder har, i stor grad, vært avhengig av et større europeisk-kulturelt nettverk, og en idé om identitet som ikke ble definert av ens nasjonalitet. Kildene som er tatt i bruk i denne masteroppgaven vil også trekkes fram, og deres historiografi og særegenhet innenfor middelalderens kildemateriale vil forklares. I den siste delen av det innledende kapittelet vil det gjøres rede for oppgavens teoretiske rammeverk i tilknytning hvordan en kan nyttiggjøre seg opplysningene i sagaverkene som kan vise til forfatterens forståelse av andre folkegruppers kulturelle særpreg. I den samme delen vil det i tillegg oppklares hvilken metode som er tatt i bruk for å komme fram til et svar på problemstillingen, og om den utvalgte sagalitteraturen er blitt benyttet som en levning eller en beretning. Hoveddelen av oppgaven er delt inn i tre kapitler, hvorledes alle kapitlene består av tre tematiske inndelinger som er bestemt ut ifra den bakenforliggende konteksten for kulturmøtene en kan lese om i sagamaterialet. Det første vil ta for seg kulturell kontakt mellom nordgermanere og samer og bjærmer, og dette kapittelet er delt inn etter kontakt som resultat av- handel, krig og generell konflikt, og overlappende leveområder. Det andre kapittelet tar for seg tilfeller av kulturelle møter mellom nordgermanere og tyskere og er delt inn etter kontakt som resultat av- handel, krig og generell konflikt, og tyskere i tjeneste for nordgermanske maktinnehavere. Det tredje og siste kapittelet i masteroppgavens hoveddel omhandler tilfeller av kulturmøter mellom nordgermanere og keltere, og er delt inn etter kontakt som resultat av- keltere i tjeneste for nordgermanske maktinnehavere, krig og generell konflikt, og sendebud mellom keltiske og nordgermanske maktinnehavere. Etter analysen av kildematerialet vil det komme en kort oppsummering av

hoveddelen. Helt avslutningsvis vil det framlegges en konklusjon i samsvar med masteroppgavens problemstilling, og en vil kunne finne en komplett kilde- og litteraturliste.

Begrepsavklaring:

Det første som bør gjøres i denne oppgaven, er å oppklare bruken av visse begreper, særdeles begreper som er anakronistiske for sagaverkenes samtid. Et slikt begrep som her refereres til, er «nordgermaner». I løpet av skriveprosessen åpenbarte det seg raskt et problem i tilknytning hvilket inkolentnavn som ville være mest mulig konsist i henhold til personers kulturelle bakgrunn. Det var selvfølgelig en mulighet å ta i bruk begreper som «nordmann», «svenske», «danske», «islending», osv., men ettersom oppgaven undersøker kontakten alle disse kulturelt like folkene har hatt med folkegrupper med et annerledes kulturelt opphav, ville det endt opp med altfor lange kapitteltitler og en unødvendig konkretisering hver gang tilfeller av kulturmøter trekkes fram. I tillegg ville det da også vært nødvendig å stadfeste at f.eks. en «nordmann» i denne oppgaven ikke inkluderte medlemmer av den samiske befolkningen, noe som ville medbragt uhyggelige konnotasjoner til et nasjonalistisk tankesett. Hva en «nordmann» er i vår egen samtid, er ikke det samme som en «nordmann» på sagalitteraturens nedskrivningstidspunkt, og det var derfor ønskelig å unngå slike begreper. Et liknende problem oppstår ved bruken av «skandinav», ettersom dette også inkluderer andre minoritetsbefolkninger i Skandinavia, og i tillegg er et kunstig begrep som henviser til befolkningen av Danmark, Sverige og Norge, når geografisk sett, Danmark ikke er en del av den skandinaviske halvøy, mens Finland delvis er. Den beste løsningen ble derfor å ta i bruk det mer tekniske begrepet «nordgermaner», for på den måten å henvise til et bestemt folk i den europeiske middelalder som hadde et nært språklig, historisk og kulturelt opphav, og som tydelig, kulturelt sett, skiller seg fra den øvrige finske og samiske befolkningen i nordgermanske leveområder i sagalitteraturen. Dette bidrar også til å inkorporere færøyinge, orknøyinge og islendinge, som også har tatt del i kulturelle møter mellom nordgermanere og f.eks. keltere og tyskere.

Et annet begrep som er tatt i bruk, er «tysker». I selve sagalitteraturen er dette et begrep som kun er å finne i samtidssagaene, altså *Sverres saga* og *Håkon Håkonssons saga*. Ordet som derimot brukes mest i fortidssagene er «sakser». Begrepet «sudmenn» kan en også finne eksempler på,

men for denne oppgavens skyld har jeg valgt å behandle alle personer det hentydes at har sitt opphav fra tysktalende områder som «tyskere». Ettersom det ikke finnes klare forskjeller mellom tyskere fra forskjellige tyske områder i sagamaterialet, som f.eks. Bavaria, Saksland eller Frankland, behandles personer som det gis uttrykk for er fra tyskdominerte områder som én folkelig og kulturell enhet.

«Keltere» er også et begrep som brukes i oppgaven, og dette begrepet tas i bruk for å skille mellom dem av anglosaksisk, og også senere normannisk opphav, fra befolkningen som allerede holdt til på De britiske øyer før folkevandringsperioden og migrasjonen av germanske folkestammer etter romernes tilbaketrekning. Begrepet «keltere» refererer altså til befolkningen på De britiske øyer som holdt til i områdene som i dag er gjort opp av Irland, Skottland og Wales. Begrepet «kelter» er ikke mulig å kunne finne i sagamaterialet, men en kan lese om «skotter», «irer» og «breter», hvorav «bretene» er det gamle begrepet brukt om walisere. Grunnen for at walisere, skotter og irer grupperes inn under en «keltisk» inndeling, er på grunn av at disse folkene framstår, i sagamaterialet, som å inneha mange kulturelle likheter. I tillegg, at tilfeller av kulturelle møter mellom nordgermanere og f.eks. skotter også formidler om kontakt med andre «keltere», særlig i sammenheng av plyndringsaktivitet, virket det mest arbeidsbesparende å samle dem i en felleskulturell enhet. Det bør derimot nevnes at det vil gjøres rede for hvilke «keltere» tilfellene av kulturmøter omhandler ettersom sagamaterialet selv er ganske tydelig på når det er snakk om skotter, irer eller walisere. Det er også viktig å legge seg merke at uttrykk for kulturelle særtrekk ved skottene, kan være, i større grad enn slik tilfellet er med walisere og irer, påvirket av den anglonormanniske kulturen. Lavlands-skotter vil av den grunn ha mer til felles med deres anglonormanniske naboer enn høylands-skotter, på grunn av deres mindre isolerte leveområder. Ettersom forfatterne av det utvalgte sagamaterialet ikke skiller mellom forskjellige skotter, vil det derfor heller ikke gjøres slik i denne oppgaven. Begrepet «keltere» vil derfor brukes som en samlebetegnelse for skotter, irer og walisere.

Begrepet «samer» trenger ikke å forklares ettersom det er ganske god forståelse for hva en «same» er. Derimot er ikke dette er begrep som kan leses om i sagalitteraturen. Begrepet som her brukes for denne bestemte minoritetsgruppen nord i Skandinavia er «finner». For å unngå forvirring vedrørende bruken av ordet og dets moderne konnotasjon til personer fra Finland, vil det derfor påpekes, i hoveddelen, at det er snakk om personer av samisk opphav.

Tilleggsinformasjon gitt av forfatterne som forteller oss om hvor kontakten har funnet sted og om konteksten av kontakten har vært avgjørende for å forstå at tilfeller av kulturmøter med «finner» egentlig tar for seg kontakt med «samer». «Bjarmer», derimot, er et begrep som trengs å forklares. Det er usikkert hva den moderne ekvivalenten til «bjarmene» er, ettersom det er usikkerhet vedrørende om de delte mest kulturelle fellestrekk med samene, karelerne eller finnene. Mest sannsynlig har de vært et finno-ugrisk folkeslag som holdt til i deler av Nord-vest Russland ved Kvitsjøen. I sagalitteraturen blir dette området kalt for «Bjarmeland», altså landet hvor «bjarmene» holdt til. Dette begrepet tas i bruk av både fortids- og samtidssagaene, og det er derfor også tatt i bruk i denne oppgaven. Det oppstår derimot problemer innen sagalitteraturen i tilknytning forskjellen mellom «karelere» og «bjarmer», særlig i *Håkon Håkonssons saga*, hvor begge demonym blir brukt. Mervi Koskela Vasaru (2003, s. 78) påpeker at det er ingenting som indikerer at «karelerne» og «bjarmene» hadde noe til felles. Hun påstår istedenfor at «bjarmene» kan ha vært et finsk-talende folk som hadde sitt opphav i Häme i Finland. Det er stor usikkerhet i henhold til hvem «bjarmene» var, men ettersom omtale av denne gruppen vil nyttes for å bedre nyansere samenes kulturelle særpreg, mener jeg at å anse «karelerne» og «bjarmene» som ett folk vil være beste løsning i kontekst av denne oppgaven. Grunnen for at «bjarmene» er plassert i samme kapittel som samene, er på grunn av deres nære leveområder med hverandre, om ikke også overlappende. En finner av den grunn tilfeller av kontakt som både henviser til kontakt med samene og «bjarmene». Ved å sammenlikne den nordgermanske kontakten med samene, med kontakten med bjarmene, vil det kunne være enklere å finne fram til kulturelt, samiske særtrekk i den utvalgte sagalitteraturen.

Ettersom denne oppgaven har som formål å undersøke «kulturmøter» i et utvalg av det norsk-islandske sagamaterialet, vil det være helt nødvendig å begrunne og forklare betydningen og bruken av dette begrepet. For å kunne forklare begrepet «kultur» vil det være nødvendig å se til det antropologiske forskningsfeltet, og mer spesifikt den engelske antropologen Edward Burnett Tylor. I sitt verk *Primitive Culture: Researches into the development of mythology, philosophy, religion, language, art, and custom* presenterer han sin forståelse for hva «kultur» er og hva som ligger i begrepet. Han definerer kultur, og sivilisasjon, som det komplekse hele som innebærer kunnskap, tro, kunst, moral, lover, sedvane og alle andre evner og vaner som et menneske har tatt til seg gjennom dets deltakelse i samfunnet (Tylor, 1924, s. 1). «Kultur» er med andre ord en samlebetegnelse for en hel mengde forskjellige identitetsmessige faktorer som bidrar til å

definere en gruppe mennesker. I denne masteroppgaven vil derfor «kulturen» til bestemte personer og folk kunne undersøkes gjennom identitetsmessige markører som forfatterne av sagamaterialet henviser til, enten direkte eller indirekte. Agnes Fife (1991, s. 11) kommer med en enklere begrepsavklaring, og det er at «(...) kultur er den totale sum av et folks levemåte». Hun påpeker i tillegg at kultur er under stadig utvikling og kommer til uttrykk gjennom «(...) normer, verdier, tro, etikk og kommunikasjonsmønstre». Det er også mulig å snakke om to typer kultur: en objektiv og en subjektiv. Mens objektiv kultur omhandler spesifikke objekter, som for eksempel byggverk, omfatter subjektiv kultur menneskers holdninger og meninger. Å undersøke «kulturmøter» vil av den grunn basere seg på møter mellom grupper av mennesker som presenteres i sagamaterialet som klart forskjellige fra hverandre med bakgrunn i identitetsmessige markører. Slike identitetsmarkører kan f.eks. være religion, språk, hva som er vanlig og foretrukket krigstrategi, klesskikker, osv. «Møtene» mellom de forskjellige «kulturene» vil på den måten kunne fortelle noe om forfatternes forståelse om seg selv og sin egen identitet og i tillegg hva de har ment har vært definerende for kulturer forskjellige fra deres egen. Fife (1991, s. 9) påpeker at en kultur forsterkes i møte med andre kulturer på bakgrunn av at folk forsøker å holde ved sin egen identitet og forståelse om seg selv. En kan av den grunn anta at når interaksjon mellom kulturer som er forskjellige fra hverandre finner sted, så kommer kulturelle særegenheter best til syne. I tilknytning kulturkontakt i form av møter mellom forskjellige samfunnsformer, økonomier og tenkemåter, påstår Lars Ivar Hansen og Bjørnar Olsen (2004, s. 219) at «(...) det oppstår spenninger og friksjoner som både åpner for og påtvinger endring». Kulturmøter bidrar av den grunn ikke bare til å framheve ens egen og andres kultur i mye større grad enn ved å bare omtale kulturer i et vakuum, men de også i stand til å påvirke hverandre og tvinge fram kulturelle forandringer.

Tidligere forskningslitteratur:

Å undersøke nordgermansk kontakt med andre folkegrupper i løpet av middelalderen er langt ifra noe som aldri har vært gjort tidligere. Det er mulig å finne en stor mengde forskningslitteratur som tar for seg forskjellige aspekter ved «vikingenes» varierende grav av innflytelse på folk som de enten har drevet handel med, bosatt seg i nærheten av eller plyndret, og dette innenfor

forskjellige forskningsfelt. Historisk-, arkeologisk- og genomisk forskningslitteratur har alle tatt for seg kontakt mellom folkegruppene, og særlig kontakten med og den kulturelle påvirkningen nordgermanere har hatt på De britiske øyer. Selve begrepet «viking» blir ofte brukt i kontekst av slik kontakt, men brukes sjeldent i samsvar med sin opprinnelige betydning som henviste til personer som seilte ut for å plyndre til seg rikdom. Wilson og Roesdahl (1992, s. 39) gjør rede for at forestillingen av en «viking» har i stor grad sammenheng med 1800-tallet og en glorifisering av deres voldelige og brutale handlinger som noe kult og tøft. «Viking» har altså mistet sin betydning som et synonym for en røver og plyndringsmann, og har istedenfor blitt en samlebetegnelse for alle personer av nordgermansk opphav i løpet av «vikingtiden». «Viking» har blitt et populært og attraktivt varemerke som bidrar til å skape blest rundt produkter, og hjelper dem å selge. Wilson og Roesdahl trekker på samme sted fram et eksempel på en bestemt utstilling som skulle egentlig hete *Viking og Hvidekrist*, men ble forandret til *Vikingarna* for å tiltrekke seg flere besøkende. I tillegg, at «vikingene» var unike i løpet av den europeiske middelalderen, er noe som gjøres rede for ikke stemmer. Hovedgrunnen for at Nordens befolkning tilknyttet plyndring og sjørøvervirksomhet, er fordi slik aktivitet kunne medbringe stor økonomisk profitt raskt og enkelt. Det var derfor ikke bare nordgermanere som enset klostre som lukrative mål med lav risiko og høy fortjeneste. Wilson og Roesdahl (1992, s. 39-41) henviser til *Ulsterannalene* som trekker fram at irer også kunne finne på å plyndre klostre for dets rikdommer, og at til og med klostre kunne plyndre andre klostre. Heller ikke «vikingenes» antatte brutalitet var unikt for sin tid, ettersom andre europeere også var kapable til å utføre særs grusomme handlinger mot sine fiender. Av den grunn påstår Wilson og Roesdahl at, siden det var prestene som skrev historien, ble «vikingene» framstilt som mer grusomme enn andre på grunn av at de ikke var en del av kristen-Europa. Det har av den grunn blitt skapt en forestilling om at nordgermanere ikke kom overens med andre folk. Derimot nevner Wilson og Roesdahl at en kan finne bevis i, til dels, *Fuldas annaler* og Ottars reiseskildringer, da han var hos Alfred av Wessex, at en nordgermaner ble behandlet som en hvilken som helst annen reisende eller kjøpmann, så lenge det ikke var grunn for å bekymre seg for fiendtlighet eller religiøse forskjeller. Nordgermanerne gis dessuten æren for å ha vært svært dyktige til å tilpasse seg andre kulturer, noe som kan bevises ved å se til runeinskripsjonene på Isle of Man og utviklingen innen kunst- og konstruksjonsteknikk (Wilson & Roesdahl, 1992, s. 42-43).

Et annet verk som har forsket på kontakten mellom nordgermanere og andre folk, er Henry Royston Loyns *The Vikings in Britain*, og dette verket har, slik som tittelen henviser til, et fokus på kontakten som har oppstått mellom nordgermanere og de diverse folkene på De britiske øyer. Loyn (1977, s. 31-35) påstår at De britiske øyer hadde et stort kulturelt mangfold, selv før nordgermanerne begynte å bosette seg på øyene. De forskjellige kulturelle gruppene blir delt inn av Loyn i fire grupper, keltere, piktere, skoter og angelsaksere, hvorav alle hadde sitt eget kulturelle særpreg sett bort ifra noen få fellestrekk, som f.eks. den samme kristne tro. Her kan en altså lese om en alternativ inndeling og gruppering av folkene på De britiske øyer, og at det er mulig å dele opp de keltisk-språklige kulturene i enda mer konkrete grupper ut ifra deres kulturelle særpreg. Loyn (1977, s. 46-47 & 50-51) poengterer at de kulturelle møtene mellom nordgermanere og piktere og keltere har medført til kulturell utveksling mellom dem, blant annet innen språk, konstruksjonsteknikk og religiøs skikk.

Else Roesdahl har også jobbet sammen med Preben Meulengracht Sørensen, og i kapittelet «Viking culture» påstår de at det er de geografiske forholdene som har lagt til rette for en distinkt «skandinavisk» kultur (2003, s. 121). Nødvendigheten av å ta i bruk havet som transportåre mener de vært avgjørende for utviklingen av en felles kultur i Norge, Sverige og Danmark. Roesdahl og Sørensen (2003, s. 122-123) gir uttrykk for at arkeologiske funn bidrar til å påvise kulturelle møter som har funnet sted, og kulturell utveksling med folkene «skandinaven» har vært i kontakt med, særlig i form av klær og metallgjenstander som kan tilknyttes andre kulturer. Ornamentikken i Skandinavia skal også ha blitt påvirket av kulturelle strømninger fra utenfor Skandinavia, og «skandinaviske» kunstformer skal ha blitt bragt med til områder hvor de migrerte til (Roesdahl & Sørensen, 2003, s. 143-144).

Verket til Stian Suppersberger Hamre, *Foreigners and Outside Influences in Medieval Norway*, viser også til kulturell kontakt på bakgrunn av arkeologiske funn og isotopiske undersøkelser av graver. Axel Christophersen (2017, s. 25-26) trekker fram arkeologisk funn som er gjort i Trondheim og at slike funn enten tyder på at nordmenn har bragt med seg idéer og gjenstander hjem, eller at det har vært en liten tilflytting til Trondheim fra andre steder i Europa. I og med at mengden funn av slikt arkeologisk materiale i Trondheim er ganske lite, virker det av den grunn som at Trondheim ikke har vært påvirket av kulturelle strømninger fra det øvrige Europa i noen særlig stor grad. Derimot tyder funnene på at det har vært kulturell kontakt og utveksling mellom

Trøndelagsområdet og andre steder i Europa. Christophersen (2017, s. 27-28) trekker også fram resultater fra isotopiske undersøkelser av graver fra 1200-1350 i Trondheim, og at disse viser til at hele 40% ikke hadde sitt opphav i fra Trøndelag. Istedenfor skal disse gravlagte personene ha hatt sitt opphav fra, blant andre steder, De britiske øyer og Sør-Europa. Christophersen mener av den grunn at Nidarnes gikk fra å være et urbant landskap til å bli et urbant et, takket være at objekter, idéer, holdninger, meninger og skikker ble bragt sammen av nykommere, gjester og tilbakevendende. I det samme verket kan en også lese kapittelet «Foreigners in High Medieval Norway: images of immigration in chronicles and kings' sagas, twelfth and thirteenth centuries» av Thomas Foerster. Her trekker Foerster (2017, s. 67-68) fram et eksempel fra *Morkinskinna* som viser til at ens identitet var avhengig av hvor ens lojalitet lå. Forfatteren skifter fra å kalle besetningen på et norsk skip for dansker, tyskere og engelskmenn, til å kalle alle for nordmenn da de har vendt helsikket hjem fra en farefull ferd. Dette bidrar til å få fram at en persons opphav ikke trengte være avgjørende for om en ble ansett som medlem i et kulturelt fellesskap. Etersom verket, i sin helhet, har som formål å vise til at kulturer og folk ikke har utviklet seg i et vakuum, men tilknyttet et større kulturelt nettverk, påpeker Hamre (2017, s. 48-49), i den sammenheng, at norsk kultur finnes, men at den samtidig har latt seg påvirke og samtidig påvirket andre kulturer.

Genomiske forskningsprosjekt som har blitt utført har også vist til kulturell kontakt og utveksling mellom nordgermanere og andre folkegrupper. I «Population genomics of the Viking world» er genomet til levninger, tilknyttet skandinavisk aktivitet, undersøkt for å finne ut om den genetiske sammensetningen til levningene har kunnet bidra til å kontekstualisere kontakten som har funnet sted. Prosjektet har bidratt til å bekrefte tidligere forskningsarbeid som har sett på de prefererte reiserutene til nordmenn, dansker og svensker i løpet av den europeiske middelalder, men har også påvist at en kan finne genetiske markører som viser til at ens geografiske opphav ikke har stengt av f.eks. danskers muligheter i å komme i kontakt med øst-slaviske kulturer (Margaryan et al., 2020, s. 392). Det mest interessante ved denne undersøkelsen, er at det har blitt oppdaget levninger av keltisk/piktisk avstamning som kanskje kan ha tatt del i vikingraid sammen med dansker og nordmenn. På Orknøyene er det også funnet levninger av slik avstamning som har vært begravet på skandinavisk vis, noe som kan tyde på at keltere har vært integrert i den nordgermanske kulturen i løpet av «vikingtiden» (Margaryan et al., 2020, s. 393). Funn som dette bidrar i stor grad til å avkrefte at den nordgermanske kulturen hadde noe som helst med en persons etnisitet å gjøre, men var istedenfor bestemt av ens kontakt med og villighet til å ta del i

et fellesskap og la seg assimilere. Prosjektet fant også levninger i Danmark og Sør-Sverige som hadde over 50% genetisk opphav ifra Sør-Europa (Margaryan et al., 2020, s. 393). Dette står i kontrast til andre steder i Skandinavia, som har blitt bevist å være relativt homogene, som f.eks. Midt-Norge, Jylland og atlanterhavsbosetninger. Prosjektet gjør rede for at det er folkerike kystsamfunn og sørlige handelssteder, som til dels Gotland og Öland, som har lokket til seg en større mengde personer med et annet kulturelt opphav enn den øvrige nordgermanske befolkningen (Margaryan et al., 2020, s. 395).

Den tidligere forskningslitteraturen viser til at kontakten mellom personer med et nordgermansk kulturelt opphav og folk fra andre kulturer har, generelt, gått fredelig for seg, i kontrast til hvordan populærkulturen har en tendens til å framheve kontakten. Etersom populærkulturen har vært tiltrukket av vikingene og deres plyndringer og erobringer, har det oppstått en idé om et Skandinavia som var totalt adskilt fra, og i konflikt med, det øvrige Europa. Derimot viser forskningslitteraturen til, ikke bare toleranse og kulturell utveksling, men også et Skandinavia som har vært sterkt delaktig i et felleseuropeiske kulturelt og handelsmessig nettverk. Særlig større kystsamfunn og handelssteder har, i større grad enn innlandsområder, vært påvirket av kulturelle strømninger og migrasjon fra det øvrige Europa. Å undersøke sagalitteraturen for kulturelle møter vil derfor kunne gi et innblikk i hvordan forfatterne av verkene anså og omtalte kulturene nordgermanerne har vært i kontakt med.

Kildene:

Noen av de viktigste, skriftlige kildene vi har om Norges middelalder, er sagalitteraturen, og det er dette kildematerialet som denne masteroppgaven skal undersøke. De fire sagaverkene som skal gjennomgås i denne oppgaven er: *Sverres saga*, *Heimskringla*, *Fagrskinna* og *Håkon Håkonssons saga*. Mens *Sverres saga* og *Håkon Håkonssons saga* kategoriseres som samtidssagaer, er *Heimskringla* og *Fagrskinna* fortidssagaer. Det som menes med disse to begrepene, er at forfatterne av verkene har enten skrevet om og tatt for seg hendelser som har funnet sted i løpet av sin egen samtid eller nær sin egen samtid, eller at forfatterne har skrevet om hendelser som har funnet sted lenge før sin egen tid. *Sverres saga* antas f.eks. å ha vært skrevet i to omganger, først på slutten av 1100-tallet, og deretter på begynnelsen av 1200-tallet. Dette viser til at sagaverket

derfor har blitt skrevet i løpet av og kort tid etter kong Sverres liv og styre. Slik som tittelen på verket antyder, så omhandler sagaverket kong Sverre, og forfatteren har derfor enten selv vært vitne til hendelsene som er skrevet ned, eller så har han kunnet skaffe seg informasjon fra førstehåndskilder, som f.eks. personer som hadde vært vitne til hendelsene. På samme vis har *Håkon Håkonssons saga* blitt skrevet kort tid etter kong Håkons død i 1263, noe som har gjort det mulig for forfatteren, Sturla Þórðarson, å skrive om hendelser han selv har visst om, og å skrive om hendelser som primærkilder har gjort ham obs på. Samtidssagaene anses av den grunn som svært pålitelige kilder til den norske middelalder og til de nevnte sagakongenes liv og styre. Fortidssagaene, selv om de antas å ha blitt skrevne i løpet av første halvdel av 1200-tallet og, mot slutten, omhandler hendelser som har funnet sted på siste halvdel av 1100-tallet, tar mesteparten av verkene for seg hendelser, som forfatterne mener har skjedd, lenge før nedskrivningstidspunktet. På tross av at Snorre Sturlason tar for seg Ynglingeættens opphav i *Heimskringla*, er Halvdan Svarte den første som får sin egen kongesaga i begge verkene. Fortidssagaene tar av den grunn for seg hendelser som forfatterne mener har funnet sted helt fra 800-tallet til utpå 1100-tallet. Til forskjell fra samtidssagaene, inkluderer de også en god del skaldekvad, som ofte fungerer som grunnlaget for historien de presenterer. På grunn av det store tidsrommet mellom nedskrivningstidspunktet og flere av hendelsene, er det derfor knyttet større usikkerhet til historienes troverdighet. Vésteinn Ólason (1987, s. 35) mener at noen av strofene i skaldekvadene kan ha hatt tilleggsopplysninger knyttet til seg, noe som har gjort det enklere for sagaskriverne å omtale en hendelse. Derimot kan også noen andre strofer ha vært nødt til å bli tolket av sagaskriverne på grunn av mangel på kontekst. Muntlig overlevering av skaldekvad virker derfor som å ha vært viktig for sagaskriverne som grunnlag for å kunne vite noe om fortiden.

Med tanke på hvem det er som har skrevet sagaene som er valgt ut i denne oppgaven, er det varierende grad av usikkerhet. I *Sverres saga* gjøres det rede for at den islandske abbeden, Karl Jónsson, har skrevet den første delen av boka, men hvor denne «første delen» slutter, og hvem som har skrevet det resterende, vites ikke. Ettersom *Sverres saga* skal ha blitt skrevet på ordre av kong Sverre, først i løpet av hans styre på slutten av 1100-tallet og deretter etter hans død på starten av 1200-tallet, er derfor verket positivt innstilt overfor ham og hans styre. Ettersom *Sverres saga* ble skrevet i løpet av den norske borgerkrigen, og at kong Sverres rettmessighet som norsk konge derfor var under tvil, påstår Halvdan Koht (1921, s. 167) at *Sverres saga* ble tatt

i bruk for å vinne det norske folket over på kong Sverres side. *Håkon Håkonssons saga* ble derimot ikke skrevet på bestilling av kong Håkon Håkonsson, men ble skrevet etter hans død i 1263 på bestilling av hans sønn, Magnus Lagabøte. Sturla Þórðarson er navnet på forfatteren som skal ha blitt gitt ansvaret å skrive sagaen, og han er i tillegg kjent for å ha stått bak Magnus Lagabøtes egen saga, *Magnus Lagabøtes saga*, og *Íslendinga saga*. Dette bringer oss over på *Heimskringla*, for det er Sturla Þórðarsons onkel, Snorre Sturlason, som antas å ha stått bak samlingen og skrivingen av de mange kongesagaene en finner i *Heimskringla*. Med Snorre som forfatter, bidrar det til en forståelse om at *Heimskringla* må ha blitt skrevet og satt sammen på 1220-tallet. *Fagrskinna* antas også å ha vært skrevet på 1220-tallet, men til forskjell fra de andre sagaene, er det ingen informasjon som kan fortelle oss noe om forfattere eller mulige forfattere. Derimot, slik som med de andre sagaene, antas det at forfatteren av *Fagrskinna* også har vært en islending.

Sagalitteraturen er unik i det henseende at en ikke finner noe liknende innenfor andre skriftradisjoner. En har så klart latinske historiografier fra den samme perioden, men sagaene skiller seg allikevel ut med sitt eget særpreg og fortellerstil. Blant annet mener Sverre Bagge (2016, s. 5) at en av de tydeligste forskjellene mellom den latinske historiografien og sagaene, er det stilistiske. Ikke bare har sagaforfatterne en mer distansert holdning til fortellingen, men er også mye lettere å lese på grunn av sin enklere setningsoppbygging. Bagge (2016, s. 9-10) gjør også rede for at sagaskriverne anser det som viktig å skildre omgivelsene for de diverse hendelsene som trekkes fram, med formålet om å være mest mulig nøyaktig med sin historiefremstilling. For den latinske historiografien er det derimot tolkningen av hendelsene som er det viktigste. Hva en kan lære av historien er derfor det viktigste, som Bagge påpeker at for romerne var moral og patriotisme, mens det i middelalderen var den kristne betydningen. Samtidig som at sagamaterialets skriftradisjon antas å ha vært påvirket av den muntlige tradisjonen, skal også den bibelske og latinsk-hagiografiske skrivestilen ha fungert som inspirasjon for sagaskriverne (Bagge, 2016, s. 12-13). Bagge (2016, s. 37) påpeker at sagaenes stil er, i mye større grad enn den latinske skriftradisjon, livligere og mer dramatisk, og er i tillegg mer sekulær.

Teori:

I Thomas Foerstes (2017, s. 61-62) kapittel, «Foreigners in High Medieval Norway» i *Foreigners and Outside Influences in Medieval Norway*, påpeker han at de latinske krønikene og norsk-islandske kongesagaene ikke virker å være interesserte i å skjelne mellom nordmenn og utlendinger i Norge. Derimot er det i tilknytning norske kongers ferder til andre land at forfatterne virker mye mer interesserte. Foerster mener derfor at man kan finne tilfeller av kulturelle sammenlikninger mens nordmenn er i utlandet, men ikke mens utlendinger er i Norge. De to verkene hvor Foerster derimot mener at forfatterne viser interesse overfor utlendinger i Norge, er de to samtidssagaene, *Sverres saga* og *Håkon Håkonssons saga*. For å eksemplifisere dette, trekker Foerster (2017, s. 62-67) fram hvordan de tyske handelsmennene i Bergen framstilles på forskjellig vis på tvers av verkene, og at dette henger sammen med samtidens politiske situasjon. Holdningen overfor forskjellige folk er derfor forskjellig på tvers av verkene, og hvordan de omtales kan altså forandre seg avhengig av samtiden de er blitt skrevne i.

En gjennomgang av de fire utvalgte sagaverkene, som skal undersøkes i denne oppgaven, bekrefter Foerstes påstand om at en kan finne, om ikke tydelige kulturelle sammenlikninger mellom nordmenn og andre folk, så i hvert fall antydninger til at forfatterne viser til kulturelle forskjeller mellom dem. Derimot, at slike tilfeller stort sett er å finne i samsvar med nordmenn i utlandet, stemmer ikke helt. En kan, for eksempel, finne flere tilfeller av kontakt mellom samer og nordmenn i *Heimskringla*, og selv om samene ikke kan regnes som utlendinger, representerer de allikevel en kultur og levemåte som er forskjellig fra nordmennenes. Thomas Foerster trekker som nevnt fram de tyske handelsmennene som eksempel på «fremmede» i nordmennenes øyne, men det er vel mer korrekt å påpeke at samenes kultur presenterte noe enda mer «fremmed» for middelalderens norsk-islandske sagaskrivere enn tyskernes. Etersom det er mulig å finne flere tilfeller av kontakt mellom nordmenn og samer i *Heimskringla*, og delvis i *Fagrskinna*, vil det å anse den samiske kulturen som «fremmed» for den nordgermanske kulturen derfor vise til at forfatterne også var interesserte i andre kulturer også ved kontakt i Norge.

Harald Gilles tilstedeværelse i Norge bidrar også til å vise til at *Heimskringla* er interessert i å skjelne mellom den nordgermanske kulturen og den keltiske. Selv om Harald Gille skal ha vært bror til Sigurd Jorsalfare, oppfører han seg mer irsk enn norsk, noe som Snorre Sturlason også

virker særlig interessert i å framheve. Selv om Harald ikke er ire, så representerer han allikevel aspekter ved den irske kulturen, og ved at Snorre framhever hvordan han skiller seg ut og ikke passer inn blant andre nordmenn, tydeliggjøres dermed også den nordgermanske kulturen ved at det fungerer som standarden for hva de irske, kulturelle særtrekkene kontrasteres mot. At dette påpekes mens Harald Gille oppholder seg i Norge viser derfor til at det er mulig å finne uttrykk fra forfatterne overfor andre kulturer og særpreg ved dem, selv når kontakten oppstår i Norge.

Metode:

For å kunne komme fram til et svar på denne masteroppgavens problemstilling, har det blitt gjennomført en eksempelanalyse av kulturmøter i de utvalgte sagaverkene. Årsaken til at det kun er gjennomført eksempelanalyse av de fire sagaverkene, *Sverres saga*, *Heimskringla*, *Fagrskinna* og *Håkon Håkonssons saga*, er på grunn av at en undersøkelse av enda flere verk ville bidratt til en altfor stor oppgave. Det ville i tillegg bare vært mulighet for å analysere tilfellene kort og enkelt for å kunne få plass til analyse av alle verkene. Av den grunn er det kun fire sagaverk som skal analyseres, to samtidssagaer og to fortidssagaer. Derimot inneholder disse sagaverkene et såpass høyt antall kulturmøter til sammen, at kildematerialet dermed tilsvarer en passelig mengde. For å gjøre opp for at analysematerialet kun omhandler sagamaterialet, vil det trekkes fram tilleggsinformasjon fra de latinske krønikene, *Historia Norwegie* og Theodoricus monachus' *Historien om de gamle norske kongene*, hvor slikt kan bidra til å nyansere analysen. Det er også benyttet andre typer kilder, som f.eks. *Gulatingloven*, *Flateyjarbók* og *Kongespeilet*, i tillegg til forskningslitteratur for å kontekstualisere kulturmøtene.

Et problem som oppstår ved bruk av sagamaterialet som kilder, er at det råder usikkerhet knyttet til flere av hendelsene, mer spesifikt i fortidssagaene. Årstallet som anses som et skille med tanke på kongesagaenes troverdighet, er 1130. Ettersom fortidssagaene tar for seg hendelser fra 800-tallet og helt til utpå 1100-tallet, råder det stor usikkerhet knyttet til fortidssagaenes verdi som kilder for tiden de omtaler. Problemet med å ta i bruk fortidssagaene som kilder for tiden de omtaler, har blant annet Halvdan Koht (1921, s. 76-77) trukket fram i *Innhogg og utsyn i norsk historie*, hvor han påpeker at mye av det som før ble ansett som sanne beskrivelser og historier, har vist seg i ettertid å være fiktive. Sagaenes troverdighet som kilder har derfor blitt svekket, og

Koht påstår i dette henseende at det derfor vil være bedre å studere kildene ut ifra deres evne til å fortelle oss noe om tiden de ble skrevne på. Koht trekker således fram at personene i fortidssagaene er i besittelse av våpen og klær fra 1100- og 1200-tallet, noe som bidrar til å belyse at forfatterne har overført aspekter ifra sin egen samtid over på fortidens mennesker. Koht hentyder derfor til at det ikke ville vært så overraskende om forfatterne også har overført sin egen tids politiske, sosiale og kirkelige tankesett på fortiden de har skrevet om. Det er altså slik å forstå at Koht ikke anså noen nytteverdi i å ta i bruk fortidssagaene som beretninger, men at en heller burde undersøke dem som levninger som kunne fortelle noe om tiden de ble skrevet på. Torgrim Titlestad (2009, s. 7-8) påpeker at denne måten å forholde seg til sagaene på kalles for den «radikale sagakritikken», og at Kohts synspunkter kom til å dominere den norske historieforskningen i så stor grad at andre holdninger og synspunkter ble oversett. Titlestad (2009, s. 10-11) mener at Knut Liestøls forskningsmetode, som Titlestad har valgt å kalle for den «konstruktive sagakritikken», anså det som mulig å finne sanne beretninger i fortidssagaene. Derimot måtte denne metoden å undersøke sagaene på se seg slått av Halvdan Kohts fornektelse av at en ikke kunne ta i bruk fortidssagaene som beretninger.

Vésteinn Ólason (1987, s. 33-34) påpeker at hendelser som ligger lengre bak i fortiden har en mye større feilmargin enn hendelser som har funnet sted nær eller i løpet av forfatternes egen samtid. Derimot utelukker ikke dette fullstendig muligheten for å finne sanne beretninger i den eldre historien, men, slik som Ólason trekker fram, er det viktig å «(...) vurdere kritisk de skrevne verkers forhold til en eventuell eldre muntlig tradisjon og denne tradisjons forhold til den historiske virkelighet». Selv om forfatterne skal ha vært påvirket av sin egen samtid, mener Ólason (1987, s. 41) at forfatterne allikevel ikke har følt full frihet til å skrive historien slik det passet dem, men at de, mest sannsynlig, har vært nødt til å forholde seg til tradisjonelt stoff og tradisjonell fortellekunst.

På bakgrunn av at denne masteroppgaven skal undersøke tilfeller av kulturmøter i de fire utvalgte sagaverkene, og hvordan forfatterne forholder seg til og om de tilknytter bestemte kulturelle særpreg til forskjellige kulturer nordgermanerne har vært i kontakt med, vil det være mest formålstjenlig å ta i bruk kildene som levninger. Ved å ta i bruk sagamaterialet som levninger vil en på den måten unngå å spekulere i og undersøke om det som presenteres i fortidssagaene er sant eller ikke. Særlig ettersom det er holdninger denne oppgaven er på jakt etter, ville det bydd

på store utfordringer, og trolig vært umulig, å finne ut av om forfatterne faktisk kjente til fortidens holdninger overfor andre kulturer og speilet disse i sine sagaverk. Ettersom Halvdan Koht har påpekt at sagaskriverne har overført aspekter ved sin egen samtid over på fortidens mennesker, gjelder nok dette også for holdninger og kulturelle aspekter ved bestemte folk. Sagaene vil av den grunn brukes som levninger og ikke beretninger.

I sagamaterialet kan en lese om mye kontakt mellom personer med nordgermansk, kulturelt opphav og andre kulturer. Derimot, for at ikke masteroppgaven skal bli altfor stor og for vanskelig å gjennomføre, er det nødvendig å innsnevre hvor mange forskjellige kulturelle grupper som skal undersøkes. Selv om en kan lese om kontakt med øst-slavere, vendere, engelskmenn og grekere, er det kulturmøter med keltere, tyskere, og samer og bjarmere, som gir klare uttrykk for kulturelle særegenheter. Disse tre gruppene gjør opp en passelig mengde kontaktilfeller, og selv om forfatterne, i varierende mengde, også gjør rede for særpreg ved den engelske kulturen, ville oppgaven blitt altfor stor og omfattende dersom den også inkluderte denne kulturen. Hvorfor samene og bjarmene er plassert i samme gruppe er allerede nevnt i begrepsavklaringen, men ettersom samene framstår som særs viktige for den eldste historien i *Heimskringla*, vil det være av interesse å undersøke hvordan de også omtales i de andre sagaverkene. Tyskerne er den andre gruppen som skal undersøkes, og dette kommer av en finner kulturmøter mellom nordgermanere og tyskere på tvers av alle de fire sagaverkene. I tillegg er de to samtidssagaene, *Sverres saga* og *Håkon Håkonssons saga*, veldig forskjellige i sin omtale av tyskerne, noe som kan vise til en utvikling i sagaskriverens syn på dem. Det siste kapittelet tar for seg kulturmøter mellom nordgermanere og keltere, og kelterne er valgt ut i denne oppgaven ettersom dette trolig er den kulturelle gruppen en kan finne mest kulturmøter med på tvers av de utvalgte sagaene. Dette øker også sannsynligheten for å oppdage forfatterens holdninger og meninger. Disse tre kapitlene er deretter inndelt i 3 underkategorier i tilknytning hvilken kontekst kulturmøtene har oppstått som et resultat av, som for eksempel krig og generell konflikt, ved bruk av sendebud, handel, overlappende leveområder, osv. På denne måten kan en finne ut av hvilke sammenhenger som gir mest uttrykk for de nevnte gruppens kulturelle særegenheter.

Samer og bjarmner:

Et folk som blir mye direkte og indirekte omtalt i kildematerialet, er samene. Kontakt mellom nordmenn og samer har funnet sted i løpet av lang tid. Samers og nordmenns nære og til tider overlappende leveområder, har medført til mange kulturmøter mellom dem. Dette har lagt til rette for bestemte holdninger og nedskrevne tilfeller av kontakt mellom dem i det norsk-islandske kildematerialet. Det er mulig å finne tilfeller i kildematerialet hvor samene, eller «finnene» som de blir kalt, gis overnaturlige evner og knyttes til trolldom. Derimot finner en også flere tilfeller av handel som skal ha funnet sted mellom nordmenn og samer, blant annet gjennom det som ble kalt «finneferden». Bjarmene er også inkludert i dette delkapittelet ettersom mye av kontakten med samene har kommet som et resultat av nordlige ferder, som også ofte innebar kontakt med deres østlige naboer. Ved å også inkludere bjarmene vil det være mulig å tydeliggjøre forskjellen i forfatternes holdning overfor de to kulturene. Å undersøke hvordan samene og bjarmene omtales i fortidssagaene og samtidssagaene, kan det lede oss godt på vei med tanke på om en kan oppdage bestemte holdninger blant forfatterne av kildematerialet og om en kan ensee en forandring/utvikling i omtalen av dem. Er, for eksempel, den religiøse dimensjonen det mest avgjørende når det gjelder omtalen av samene og bjarmene? Anses samene og bjarmene som farlige på grunn av deres tilknytning til det overnaturlige, eller er synet på dem mer komplisert enn som så?

Først vil det være av nødvendighet å presisere hva det er som menes når det skal trekkes fram tilfeller fra sagaene som omhandler samer og bjarmner. Selv om kontakten med begge disse kulturene skal undersøkes i de påfølgende avsnittene, betyr ikke det at de er såpass like kulturelt og etnisk sett at de er ett og samme folk. Istedenfor er det gruppenes geografiske leveområder, og hva dette har hatt å si for kontakttillfellene i sagaene, som har gjort det larest å innlemme dem innen det samme kapittelet. Nordmenn som bodde i nordområdene eller som reiste nordover og kom i kontakt med samene, har også, noen ganger, kommet i kontakt med bjarmene. Flere av kontakttillfellene i sagaene inneholder derfor ofte avsnitt som både kan fortelle oss noe om samene så vel som bjarmene, og en undersøkelse av kontakttillfeller med begge folkene kan derfor medvirke til å gi oss et mer helhetlig bilde. Ved å undersøke samene og bjarmene i forhold til hverandre, vil det være enklere å oppdage forskjeller angående hvordan forfatterne anså kontakten med dem.

En gjennomgang av de fire utvalgte sagaene viser til at det er nok av tilfeller i sagamaterialet til å komme fram til en teori angående forfatterens holdninger og meninger, eller også faktisk mangel på holdninger og meninger, om samene og bjarmene. Dersom en leser gjennom *Sverres saga* vil en kun finne ett eksempel i teksten som tar for seg kontakt med samene, og det omhandler handel med og skattlegging av dem. I den andre samtidssagaen, *Håkon Håkonssons saga*, er det mulig å finne fire tilfeller av kontakt mellom nordmenn og bjarmene, men derimot ikke mellom nordmenn og samer. To av kontaktilfellene omhandler egentlig den samme hendelsen, hvorav det første gjør rede for konteksten, mens det andre tar for seg etterspillet av den forannevnte hendelsen. Det er ett tilfelle som skyldes migrasjon til Norge, to om konflikt mellom bjarmene og nordmenn, og ett av handelsmessig natur. Blant fortidssagaene er det derimot mye større sprik i antall kontaktilfeller. *Fagrskinna* inneholder på sin side kun to kontaktilfeller: ett om konflikt mellom nordmenn og bjarmene, og ett på grunn av overlappende leveområder. *Heimskringla* har elleve tydelige kontaktilfeller, i tillegg til fire tilfeller som omhandler personer og folk hvor forfatteren er usikker på bestemte personers opphav, er uklar angående om det er forskjell mellom finner og samer, eller hvor den gitte kontekst tilsier samisk opphav uten at forfatteren selv nevner det. De elleve sikre tilfellene henviser både indirekte og direkte til kontakt. Av disse er syv om kontakt mellom nordmenn og samer, tre om kontakt med bjarmene, og ett som indirekte viser til kontakt med både samene og bjarmene. Totalt fordeler kontakten mellom nordgermanere og samer seg slik: ett av handelsmessig natur, ni som resultat av overlappende leveområder, og to knyttet til krigshandlinger. For bjarmene fordeler kontaktilfellene seg slik: ett i en handelsmessig kontekst og tre som resultat av krigshandlinger. Det en kan legge merke til med denne fordelingen, er at kulturmøter mellom nordgermanere og samer kommer i stor grad som et resultat av overlappende leveområder og den store mengden kontakt dette har medført. Kontakten mellom nordgermanere og bjarmene framstår derimot som mye mer konfliktfylt. Ettersom de to kontaktilfellene mellom samer og nordgermanere egentlig kan ha vært kontakt med finner, skiller i hvert fall konflikten med bjarmene seg ut.

I de utvalgte sagaene som skal analyseres i denne masteren brukes ikke ordet «same» om samene, men «finne». Dette kan i verste fall lede til usikkerhet om det faktisk er en person fra Finland det er snakk om, eller om det er personer med samisk opphav. Mundal (2012, s. 234) påpeker at det ikke trekkes et klart skille mellom samer og finner i det norrøne språket, men at begrepene «finnlendingr» og «Finnland» som oftest henviser til personer fra det området som i dag

anerkjennes som Finland. Det er av den grunn nødvendig med geografisk informasjon om hvor de forskjellige kontaktilfellene finner sted for å være sikker på at det snakk om personer med samisk bakgrunn, noe sagaene ofte inkluderer. I tillegg, da samenes leveområder nevnes, gjøres det ofte rede for at det er Finnmark eller områdene nord og øst for Hålogaland hvor finneferden finner sted. Bjarmene på den andre siden, lever til og med øst for samene, og mesteparten av kontakten finner sted nær Kvitsjøen. Det er usikkert hvem bjarmene egentlig var, men det kommer klart fram i sagamaterialet at de var forskjellige fra samene. László Klima (2017, s. 2-3) trekker blant annet frem Ottars reiseskildringer, og hvordan Ottar skal ha møtt dem på sine reiser. Blant annet trekkes det fram at Ottar kunne forstå hva bjarmene fortalte ham, på likt vis som samene, og at bjarmene derfor snakket et språk nært beslektet med samisk. Det påpekes derimot at det, ut ifra teksten, kan virke som at disse «bjarmene» var samer som holdt til på Kola-halvøya og ikke et annet finsk-ugrisk folk. En annen teori som legges fram, er at begrepet «bjarmer» kan være beslektet med etnonymet «perm», og at bjarmene derfor snakket et permisk språk og hadde mer til felles med permiske folk. I *Heimskringla* blir leseren presentert med informasjon om at bjarmenes gud heter Jomale (Hødnebø & Magerøy, 1981, s. 346-347). Jomale henviser mest sannsynlig til ordet for «gud», som er å finne i den finsk-ugriske språkfamilien, noe som også medvirker til å knytte bjarmene til et finsk-ugrisk folkeslag. Med utgangspunkt i sendebud mellom kong Håkon Håkonsson og Aleksander av Novgorod i første halvdel av 1200-tallet, framstår det som mest sannsynlig at bjarmene var nordlige karelere, altså et finsk-ugrisk folkeslag som skattet til den russiske storfyrsten (Tordsson, 1979, s. 267-268). I denne oppgaven vil derfor begrepene «karelere» og «bjarmer» henwise til det samme finsk-ugriske folket i nordområdene.

Kontakt som resultat av handel

Til forskjell fra fortidssagaene, med sine mange tilfeller av kontakt og omtale av samer, og til en viss grad bjarmer, skal en lete godt i *Sverres saga* for å finne noe som helst informasjon om dem. En gjennomgang av verket har faktisk bare latt til kjenne ett tilfelle, som kun kort nevner handel mellom en nordmann og samene. I «Drapet på Torgils sysselmann» får leseren vite at kong Sverre hadde en sysselmann som het Torgils, som «... hadde syssel nord på Hålogaland i det nordligste tinglaget». Vi blir fortalt at han, i tillegg til å være sysselmann i Hålogaland, hadde

finneferden, og hadde derfor reist til fjells for å både handle med samene og å skattlegge dem. I det samme kapittelet kan en lese om at, da Torgils kom hjem fra sin handelsferd etter å ha fått tak i mange varer, ble han og 12 andre menn drept i et bakholdsangrep av en sympatisør overfor Sverres motstander i borgerkrigen, kong Magnus Erlingsson (*Sverres saga*, ca 1200/1996, s. 98). Mer enn dette får vi ikke vite om samene, og det står heller ingen flere detaljer om Torgils finneferd og hvordan den gikk for seg.

På grunn av mangelen på omtale av samer i *Sverres saga* blir det vanskelig å kunne trekke ut noen klare trekk eller holdninger i verket. Som nevnt er det eneste vi får vite at Torgils, Sverres sysselmann, holdt til nord i Norge og at han var blitt gitt finneferden. På grunn av dette kunne han derfor både skattlegge og handle med samene. Forfatteren, som antas å være abbed Karl Jónsson, virker i sin mangel på omtale av samene som ikke særlig interessert i eventuell kontakt som kan ha funnet sted. At Karl har vært bevisst på at handel har funnet sted mellom samer og nordmenn, er ikke å fornekte, men om han har syntes denne kontakten har vært viktig å omtale i kontekst av den overdominerende borgerkrigen i Norge, virker heller tvilsom. En kan heller ikke skyld på at forfatteren var islandsk, og kanskje derfor ikke hadde tilstrekkelig kunnskap om samene, ettersom Snorre Sturlason var islandsk og virker som å være sikker på hvem samene er, ikke nødvendigvis gjennom egne erfaringer, men i hvert fall gjennom det han har blitt fortalt eller lest. Selv om Karl ikke skriver mye om handelen som fant sted, kan en likevel få en forståelse for at forholdet mellom Torgils og samene var til nytte, i hvert fall for Torgils. Det som kan være av interesse, med tanke på en mulig holdning overfor samene, er at samene ikke framstår som delaktige i borgerkrigen, men både skatter til og handler med innehaveren av finneferden. På grunn av at samene ikke lar seg involvere i den norske tronstriden, kan det derfor ikke ha vært av relevans for sagaforfatteren å skrive noe mer om dem ettersom hovedfokuset i verket var på borgerkrigen og kong Sverres utfordring med holde på makten. Det er av den grunn veldig lite informasjon som kan identifisere noen særegen samisk kultur.

Først og fremst virker det som at samene det er snakk om i denne sammenhengen bodde innenlands, ettersom Torgils reiste til fjells, og at de derfor kan ha oppholdt seg på Finnmarksvidda. Det virker av den grunn rimelig å påstå at den store mengden varer Torgils skaffet seg, bestod i diverse produkter knyttet til reindrift og fangst av pelsdyr. Dette stemmer i så fall godt overens med opplysningene leseren får servert i *Historia Norwegie*, hvor en, ikke bare,

kan lese om at befolkningen i Hålogaland tilbringer mye tid med samene og handler med dem, men også at samene er meget dyktige jegere, dratt fram av sine reinsdyr, og betaler tributt til den norske kongen i form av dyreskinn. I tillegg til dette framstilles også samene, ved hjelp av magi, som dyktige fiskere (Ekrem & Mortensen, 2006, s. 57-63). I tilfellet i *Sverres saga* virker det derimot som at samene framstilles som boende på fjellvidda, langt unna noen som helst kystlinje og muligheter til å drive fiske. Selv om en bare kan lese om at samene holdt til på fjellvidda og solgte varer til Torgils, kan en lese mellom linjene, og få inntrykk av en hardfør kultur som ikke baserte sitt næringsgrunnlag på jordbruk, men på fangst.

Ettersom verken *Heimskringla* eller *Fagerskinna* kan si noe om kulturmøter mellom nordgermanere og samer og bjarmere som resultat av handel, må vi derfor se til den andre samtidssagaen, *Håkon Håkonssons saga*. Tilfellet som det her refereres til kunne vært plassert sammen med tilfellene som har krig og konflikt som sin årsak for kontakt, men ettersom konflikten som oppstår i denne sammenheng skyldes en handelsreise som gikk skeis, har det blitt plassert her. Dette tilfellet tar derimot ikke for seg kulturmøte mellom nordgermanere og samer, men bjarmene. Sturla Þórðarson skriver om at en gjeng håløyger hadde vært på handelsferd til Bjarmeland, med formål om å kjøpslå med «bjarmekongen». Derimot hadde partene endt opp med å bli uenige med hverandre, og bjarmene hadde derfor gått til angrep mot dem og drept hele skipsmannskapet. På grunn av dette satte noen nordmenn ut på hærferd til Bjarmeland for å hevne seg mot dem. Nordmennene plyndret til seg gråverk og brent sølv og drepte et stort antall bjarmere uten nevneverdige problemer. Først da de var på vei hjemover i skipene sine, skal de ha seilet rett inn i en malstrøm, som medførte at det ene skipet kantret og mye av godset ble tapt (Þórðarson, 1979, s. 86).

Denne hendelsen viser altså til et konfliktfylt forhold mellom nordgermanere og bjarmere, på tross av et innledende ønske om å drive fredelig handel. I teksten blir leseren informert om bakgrunnen for den senere norske hærferden, og en mulig årsak for dette kan komme av et ønske fra Sturla Þórðarson om å rettferdiggjøre den norske hærferden. Uten en rasjonell årsak bak nordmennenes hærferd, kunne det ha framstått som at bjarmene var uskyldige i konflikten. Derimot, ved å legge til grunn for hvorfor nordmennene dro på hærferd, altså at bjarmene hadde drept nordmenn på en tidligere handelsferd, er det lettere å forstå hvorfor en slik hærferd ble sett på som nødvendig. Det som derimot ikke nevnes noe om, er hvorfor bjarmene tok livet av nordmennene til å begynne

med. At kun mangel på enighet mellom de to handelspartene skulle medføre til drap, virker svært usannsynlig. Det kan av den grunn være en mulighet for at de norske handelsmennene gjorde noe i forkant av bjarmenes angrep som førte til at bjarmene så det som nødvendig å reagere såpass voldsomt. Om Sturla Þórðarson visste hva som var den egentlige grunnen, vites ikke. En kan også lese om at nordmennene ønsket å handle med «bjarmekongen», noe som kan tyde på at Sturla Þórðarson mente at bjarmene hadde en konge som sitt overhode. Kulturelt sett framstår bjarmene, sett i forhold til det ovennevnte eksempelet av kontakt med samene, som mer likt den nordgermanske på bakgrunn av at det framstår som de har en tydelig samfunnsorganisering med en konge som deres øverste leder. I tillegg får vi vite at bjarmene er i besittelse av brent sølv og gråverk. Mens gråverket viser til en kultur som baserer sin økonomi på å selge ekornpels, tyder det brente sølvet på bjarmenes handel med andre folk, ettersom brent sølv ble brukt som betalingsmiddel i løpet av middelalderen. Ettersom det ikke framlegges noen detaljer vedrørende hvorfor bjarmene gikk til angrep på nordmennene, virker det derimot også som at de er svært aggressive, og framstår som et folk en bør passe seg for. Deres anfall mot nordmennene virker derimot mer som drevet av en mobb-mentalitet iverksatt av deres konge enn noen form for organisert angrep, for Sturla nevner ingenting om at nordmennene støtte på motstand i løpet av sitt plyndringsraid.

Kontakt som resultat av krigshandlinger eller generell konflikt

«Finnferden», rettigheten som ble tatt i bruk av eller utdelt av den sittende kongen av Norge for å kunne drive handelsvirksomhet med og å skattlegge folket i nord, hadde særlig som formål å få tak i pelsverk som nordområdene var kjent for. Lars Ivar Hansen (2010, s. 213-214) skriver at republikken Novgorod utviklet seg til å bli et viktig økonomisk senter med sterke handelsforbindelser, i stor grad takket være pelseksport. Denne pelsen skal Novgorod ha fått tak i fra østersjøfinner og finsk-permiske folkeslag. Å ta del i den nordlige pelshandel var derfor noe som kunne medbringe stor økonomisk fortjeneste på grunn av varens etterspørsel på det europeiske markedet. Bjarmeland, på grunn av sin beliggenhet langs den nordlige kystlinjen, var derfor, slik som de samiske områdene, også et ønsket sted for innehaveren av finnferden å reise til. Den personen i *Heimskringla* som knyttet mest til finnferden er Tore Hund, drapsmannen til han som senere skulle bli Olav den Hellige. Ettersom Tore Hund var en av de mektigste

høvdingene, om ikke den mektigste, i Hålogaland, ble han, sammen med Hårek fra Tjøtta, gitt finnferden av kong Knud, og fikk derfor lov til å skattlegge folkene i nord-områdene (Hødnebo & Magerøy, 1981, s. 394). Tore Hund virker som å sitte inne med mye kunnskap om både samenes og bjarmenes kultur, og det vil av den grunn være av interesse å undersøke hans ferd til nordområdene.

Tore Hund framstår som å ha god peiling på bjarmene, og trolig det beste eksempelet på hans kjennskap til dem kommer i form av et plyndringstokt i lag med Karle den Håløygske og hans bror Gunnstein. Vi får her vite at Tore advarte følget om å rane fra en statue som skulle representere bjarmenes gud, Jomale, da de hadde sneket seg inn i en gard. Tore og resten av følget tok så til å plyndre den ene jordhaugen hvor det var blandet inn gull og sølv. Derimot, da Tore hadde overbevist Karle og Gunnstein om at han skulle gå ut sist, stjal han fra det som var ofret til statuen allikevel. Karle oppdaget ham og bestemte seg for å stjele halsringen på statuen, men kom da i fare for å kappe hodet av den. Det står skrevet at det lagde så høy lyd at «(...) alle syntes det var et under». Bjarmene som skulle stå vakt kom i det øyeblikket fram til garden og fikk varslet om tyveriet. Nordmennene fikk derfor bjarmene etter seg, som jaget dem mot skipene. Derimot, selv om bjarmene kom helt opp til dem, maktet ikke bjarmene å treffe med våpnene. Dette forklares med at Tore Hund strødde noe som liknet aske både foran og bak følget, noe som skal ha gjort dem usynlige for bjarmene. De kom seg til slutt helskinnet tilbake til skipene sine og kom seg unna. Vi får senere vite at Tore, Karle og Gunnstein ble uenige om hvordan de skulle dele byttet, og Tore, på grunn av at Karle tidligere hadde tatt liv av nevøen hans, tok liv av Karle. Gunnstein flyktet i sitt skip og gjemmes av ei kone som skal ha vært trollkyndig. Tore Hund tok opp jakten på Gunnstein, men ble forsinket på grunn av at staget ble ødelagt, noe som gjorde at seilet falt ned. Dermed klarte Gunnstein å slippe unna (Hødnebo & Magerøy, 1981, s. 346-349).

Leseren får ved dette tilfellet et innblikk i Tores kunnskap om bjarmenes gud, og at han visste hvordan å gjemme seg selv og følget for bjarmene ved hjelp av noe som tilsynelatende framstår som trolldom. Det står ingenting om hvordan eller hvor Tore Hund har lært å gjøre seg selv og andre usynlige for bjarmene, og dette trikset blir heller aldri relevant senere i *Heimskringla*. Ettersom Snorre gjør det klart at det ikke var Tore som gjorde dem usynlige, men det han sådde foran og bak dem i løpet av flukten, kan det virke som at Snorre heller påpeker at det var det

askelignende pulveret som var magisk, og ikke Tore Hund som var i besittelse av magiske krefter. Med tanke på at Tore var innehaver av finnferden og regjerte i Hålogaland, skal en ikke se bort ifra at han hadde kjøpt eller innkrevd «asken» fra samene. Det er mulig å lese mer om Tore Hund og hans kontakt med samene i «Olav den helliges saga», og her står det blant annet at Tore Hund hadde hatt finnferden og drevet en stor mengde handel med «finnene». Vi blir også fortalt at han hadde skaffet seg 12 reinskinnskufter, som var så fulle av trolldom at de gav brukeren bedre beskyttelse mot våpen enn hva en ringbrynje klarte (Hødnebo & Magerøy, 1981, s. 415). En slik reinskinnskufte bruker Tore Hund i slaget mot Olav, noe som medvirker til at Olav ikke klarer å påføre Tore noen annen skade enn et kutt på hånden (Hødnebo & Magerøy, 1981, s. 436). Slik som med reinskinnskufte kan Snorre ha ment at Tore Hund hadde kjøpt magisk «aske» av samene, som gjorde brukeren usynlig. Det er usikkert om Snorre oppfattet det slik, men det ville derimot stemt godt overens med den vedvarende framstillingen av samene som dyktige innen trolldom og skapere av magiske gjenstander i *Heimskringla*.

Det er nødvendig å oppklare en liten detalj angående hvordan Tores holdning mot bjarmene framstilles. Da plyndringstoktet kom fram til garden som var til ære for Jomale, virker det, til å begynne med, som at Tore Hund var respektfull overfor dem ved å advare følget om ikke å plyndre statuen av guden deres. Tore skremte de andre med at de ville bli utsatt for stor fare dersom de vanhelliget bjarmenes religion. Derimot forandrer denne antatte respekten seg til grådighet, da han selv, etter at resten hadde gått i forveien, dro tilbake til statuen og stjal fra den. Om Snorre mener at Tore derfor trodde det var noe overnaturlig med bjarmene, eller om han bare sa det for å skremme, er derfor usikkert. Snorre virker derimot som å være sikker på at det er noe magisk med bjarmene. Da Karle var uheldig og slo hodet av statuen, skriver Snorre at det lagde så høy lyd at det for mennene framstod som et under. I tillegg er det interessant å legge seg merke at både Tore Hund og Karle utsettes for noe negativt etter plyndringstoktet, mens Gunnstein, den eneste av lederne som ikke plyndret statuen, får søke tilflukt hos en mulig trollkyndig kone. Karle, som gjorde den største skaden på statuen av Jomale, blir, som nevnt, drept av Tore Hund. Hans død var klart og tydelig planlagt og utført av Tore, men faktum er at han møtte sin død kort tid etter plyndringstoktet. Tore Hund, som stjal fra statuen, opplever plutselig at staget på skipet ryker i det han skal ta opp jakten på Gunnstein. Dette gir Gunnstein et stort nok forsprang til å finne et sted å søke tilflukt. I tillegg, på grunn av samenes affiliasjon med trolldom, og at Gunnstein søker tilflukt langs kysten av Nord-Norge, kan det godt hende at denne trollkyndige

konen enten var samisk eller hadde lært trolldom av samene på samme måte som Gunnhild i «Harald Hårfagres saga» (Hødnebo & Magerøy, 1981, s. 76).

Dette tilfellet gir oss en del detaljer som viser til Snorres framstilling av bjarmenes kulturelle særpreg. Det tydeligste er framhevingen av bjarmenes religion, og at deres Gud het Jomale. Vi kan lese om at bjarmene gav ofringer til Jomale, i form av verdigjenstander, og at de mest dyrebare gjenstandene ble plassert på eller ved statuen. Øvrige ofringer av verdi virker derimot som ha vært begravd i en jordhaug på garden som virker som å ha fungert som et helligsted for gudsdyrkelse. Zachrisson (1984, s. 88-92) påstår at det er gjort funn av metallansamlinger i samiske områder, og at disse viser til en form for offertradisjon ved at pyntegjenstander ble gravd ned. Blant annet skal mynter, messingringer, sølvgjenstander, beltespenner, gullgjenstander, osv. ha vært ofret, og det framstår ikke som at disse objektene har blitt skapt med formål om å ofre dem. Zachrisson (1984, s. 92-95) gjør i tillegg rede for at flere av offergjenstandene er av østlig og nordvesteuropeisk opphav, og har etter all sannsynlighet endt opp i nordområdene på grunn av kontakt i tilknytning handel, skattelegging, eller som gaver, o.l. Det store antallet norske mynter viser også til at det har funnet sted mye kontakt mellom nordmenn og samer. Ettersom bjarmene også tok del i den nordlige handelen, skal en ikke se bort ifra at offerhaugen, som nevnt i *Heimskringla*, var inntekt fra handel som deretter var blitt gitt som offer, på liknende vis som samene skal ha gjort med sine verdigjenstander. Bjarmene, eller mer presist bjarmenes religion, virker som å tilknyttet en form for overnaturlighet, ved at statuen lager uforklarlig, høyt bråk når den ødelegges. I tillegg er det interessant å trekke en sammenlikning mellom graden av vanhelligelse av statuen av Jomale, og utfallet av hjemreisen for Tore Hund, Karle og Gunnstein. Karle, som ødela statuen, blir drept av Tore, Tore, som stjal fra statuen, opplever at skipet hans plutselig har tatt skade, mens Gunnstein, som ikke vanhelliget statuen, får hjelp av en trollkyndig kvinne. Det er altså det religiøse aspektet ved deres kultur som det virker Snorre anser som særegent.

På jakt etter tilfeller av kulturmøter mellom nordgermanere og samer eller bjarmar, med utgangspunkt i krigshandlinger eller konflikt, finner en kun ett med en slik bakenforliggende årsak i *Fagerskinna*. Derimot nevner dette tilfellet kun vagt at Harald Eiriksson Gråfell hadde vært på vikingtokt til Bjarmeland, og gir derfor ingen uttrykk for verken samenes eller bjarmenes kultur (Titlestad, 2007, s. 86). I *Håkon Håkonssons saga*, derimot, er det ikke bjarmenes religion

det legges vekt på, men deres konflikter med nordmenn og samer i nordområdene. Det står skrevet at kong Aleksander, som var storfyrste av Novgorod og Vladimir, sendte bud til kong Håkon hvor han klaget over konflikten mellom de norske sysselmennene i Finnmark og østkarelerne. Østkarelerne betalte skatt til Alexander, og han likte derfor dårlig at de rante og drepte hverandre. Det kom derfor i stand en fredsavtale mellom de to maktinnehavernes skattland, for å hindre «finnene» og karelerne i å utføre krigshandlinger mot hverandre. Det står deretter at avtalen ble kortvarig, noe som viser til at konflikten fortsatte (Þórðarson, 1979, s. 267-268).

Man får altså vite om konflikten mellom øst-karelerne på den ene siden, og nordmennene og samene på den andre. Ettersom det, som nevnt, virker som at bjarmene var nært beslekta med, eller var karelere, anses dette tilfellet som kontakt med bjarmar. Derimot er det veldig få detaljer knyttet til dette eksempelet som indikerer noe kulturelt særpreg. En interessant detalj ved denne konflikten, er at det virker som at den er drevet fram av bjarmene og nordmennene, ikke samene. Det gjøres klart rede for at det er konflikten mellom de norske sysselmennene og bjarmene som er problemet, og at de nordlige skattlandene var utsatt for plyndring og herjing. På grunn av at det, i oversettelsen, står at det var norske sysselmenn i Finnmark som var delaktige i konflikten, blir det derfor utydelig om begrepet «finne» brukes om disse norske sysselmennene eller om det faktisk henviser til samene. At det er snakk om sysselmenn i Finnmark, stemmer derimot ikke overens med de andre sagaene, hvor de nordligste sysselmennene holder til i Hålogaland, mens Finnmark forstås som det norske skattlandet nord og øst for Hålogaland. Det vil av denne grunn være nødvendig å se til en versjon av *Håkon Håkonssons saga* som ikke er oversatt til moderne norsk. I den norrøne teksten som her tas i bruk står det skrevet at konflikten stod mellom kong Håkons nordlige sysselmenn og karelerne som skattet til kongen i Holmgard. Det står skrevet at det ble gjort fred mellom skattlandene til de to kongene, men at denne freden ikke varte lenge (Þórðarson, 1977, s. 153). Det står med andre ord ingenting om at samene var delaktige i konflikten. De to partene som gis skylden for konflikten, er Håkons nordlige sysselmenn, som mest sannsynlig holdt til i Hålogaland, og ikke Finnmark, og karelerne som skattet til kong Aleksander. At det ble fred mellom skattlandene trenger ikke nødvendigvis å henvise til at det ble fred mellom samene og bjarmene, men heller at det ble fred mellom sysselmennene og bjarmene. Som trukket fram tidligere, drev karelerne plyndring i Finnmark på 1200-tallet som gikk utover både nordmenn og samer. Jørn Erik Henriksen (2017, s. 499) påstår i sin doktorgradsavhandling

at konflikten i nordområdene fant sted på grunn av at nordmenn bosatte seg lengre og lengre nordover og etablerte fiskevær i Nord-Troms og Finnmark på samme tid som karelerne og russerne fattet økt interesse for området. Sentralt for konflikten i nordområdene skal ha vært rettigheten til å handle med samene og kreve tributt fra dem. Henriksen henviser til en fredsavtale av 1326 som påpeker dette. Avtalen han sannsynligvis henviser til, er fredstraktaten som ble inngått mellom Norge og Novgorod det samme året, hvor det står at det skal bestemmes landegrense mellom dem, og at handelsmenn, både novgorodere og nordmenn, skal ha fri ferdsel (Gunnes & Kjellberg, 1979, s. 162-163). Lars Ivar Hansen (2003, s. 9) påstår at Norge, Sverige og Novgorod drev en «(...) målbevisst ekspansjon overfor sameområdene (...)» for å kunne kreve retten til å skattlegge samene. Dette viser altså til at konflikten mellom kong Håkons sysselmenn og bjarmene omhandlet retten til å skattlegge og handle med samene. Det framstår derfor som merkelig at Sturla Þórðarson ikke trekker inn retten over samene som begrunnelsen for hvorfor det i det hele tatt var konflikt i nordområdene.

På grunn av at samene ikke nevnes i den norrøne teksten, virker det derfor som at Sturla Þórðarson anså samene som irrelevante for konflikten. Det skapes derimot igjen en negativ forestilling av bjarmene, på lik linje som da de bestemte seg for å drepe nordmenn i handelsøyemed. *Gulatingssloven* (ca 1100/1981, s. 284) henter også til et konfliktfylt forhold i nordområdene, ettersom det står skrevet at håløygene skal stille skip til vern mot øst. Vaktholdet mot øst henviser mest sannsynlig til konflikten med bjarmene. Samene, på sin side, virker altså som å være helt uviktige, og ettersom samene holdt til i de norske skattlandene, hvor konflikten fant sted, er det overraskende at Sturla Þórðarson ikke nevner samenes eksistens i det hele tatt.

Kontakt som resultat av overlappende leveområder

Slik det framstår så langt, er det handelen som har vært avgjørende for kulturmøter mellom nordgermanere og samer, men samtidig som handel med samene ses på som en mulighet for fortjeneste for dem som skulle finne på å ta reisen nordover, minnes leseren også på deres trolldom og overnaturlige evner. Spesielt i *Heimskringla* er dette tydelig med på å påvirke fortellingens gang, og Harald Hårfagres omgang med samer gis mye oppmerksomhet. Et interessant aspekt ved fortellingen om en ung Harald Hårfagre, er at det virker som at Snorre mener Harald hadde et godt forhold til samene. I løpet av hans fars, Halvdan Svartes, styre på

Østlandet, vil en kunne lese om hvordan Harald får medfølelse for en same som har falt i unåde hos Halvdan. Halvdan og Harald skal ha vært i julegjestebud, og mens alle de frammøtte var samlet, skal all maten og ølet ha blitt borte fra bordene. Halvdan, i frustrasjon, tar en same til fange, «(...) som hadde kjennskap til litt av hvert (...)», og piner ham for å vite hva det er som har skjedd. Samen, som senere viser å være uskyldig, kan ikke fortelle noe og ber den unge Harald om hjelp. Etter et mislykket forsøk fra Harald om å be om nåde for ham, hjelper Harald samen med å flykte, og blir selv med. De søker tilflukt hos en høvding som har gjestebud, og det er denne høvdingen som senere avslører for Harald at det var han som tok mat fra Halvdan (Hødnebo & Magerøy, 1981, s. 53-54).

Det en først og fremst legger merke til ved dette tilfellet, er hvordan samen behandles. En må anta at flesteparten av de frammøtte ved julegjestebudet var andre norske småhøvdinge som enten var allierte med eller anså Halvdan som deres konge. At flesteparten av gjestene var norske, burde ergo resultere i at det mest sannsynlig var en av nordmennene som hadde nappet til seg mat og drikke, slik som også var tilfellet. Derimot er det en same som blir holdt ansvarlig for det inntrufne, og han pines som et resultat av dette. Det eneste Snorre nevner om samen, som kanskje kan identifisere grunnen for at han ble utpekt som den skyldige, er at han var kyndig. Enten var samen såpass kunnskapsrik at han derfor visste hvem eller hva som hadde gjort av med maten og ølet, eller, som Zachrisson (1997, s. 168) henter til, at samens kyndighet var trollkyndighet. Else Mundal (2012, s. 250-251) påpeker at de norrøne kildene tillegger samene kunnskap innenfor trolldom, noe som de norrøne også skal ha bedrevet. Derimot mener hun at samene ble sett på som farligere enn norrøne trollmenn, noe som kan ha medført negative holdninger mot dem. Dette kan igjen ha medvirket til et ambivalent forhold overfor dem i møte med deres farlige evner, men også deres ønske om å hjelpe. Det kan av den grunn virke som at Halvdan fanget og pinte samen fordi han kan ha trodd at trolldom lå bak hendelsen. At Harald skal ha ønsket å hjelpe samen kan absolutt komme av at Snorre mente Harald syntes synd på ham. I tillegg kan Snorre ha trukket inn dette som et litterært virkemiddel for å vise til Haralds godhet, noe som kan ha hjulpet med å legitimere hans senere samling Norge, og dermed samtidig den norske kongeslekten. Ettersom Harald flykter sammen med samen, kan det tyde på at Snorre mente Harald fryktet represalier fra sin far og derfor selv måtte søke tilflukt. Mundal (2012, s. 243-244) henviser til et kongelig dekret fra 1313, og påpeker at samene var utsatt for mye urettferdighet. På den andre siden mener Mundal at, ved tilfeller hvor samer blir utsatt for dårlig behandling, så

er personene som behandler dem dårlig enten «(...) the villains in the story or are punished for their crimes against the Saamis». Ikke bare blir vi, i *Heimskringla*, gjort oppmerksom på at Harald må søke tilflukt fra Halvdan, noe som får Halvdan til å framstå som antagonisten i denne delen av sagaen, men vi får også vite at Halvdan går gjennom isen og drukner allerede på våren, kun noen få måneder etter at han pinte samene (Hødnebø & Magerøy, 1981, s. 54). Om Snorre faktisk selv mente at det var den dårlige behandlingen Halvdan hadde påført samene som var årsaken til Halvdans plutselige død, er umulig å vite. Det virker derimot som å være en sammenheng, ettersom Halvdans død og grusomme behandling av samene ligger så tett opptil hverandre i teksten. Når Mundal (2012, s. 244) derfor mener at det er en underforstått sammenheng mellom de to hendelsene, så er det nok det nære hendelsesforløpet hun sikter til. Som Skogheim (2014, s. 12) påpeker i sin masteroppgave, er det derimot ingen klar sammenheng mellom hendelsene, og noe tilleggsinformasjon om samene blir leseren heller ikke gitt. For å kunne få en klarere forståelse i henhold til hva Snorre kan ha ment om samene, trenger vi å se til et annet tilfelle som i stor grad bekrefter Mundals påstand om at samene tilknyttet trolldom.

Dette andre tilfellet fra *Heimskringla*, som er verdt å undersøke, er også å finne i sammenheng med Harald Hårfagre. Det står skrevet at, mens Harald Hårfagre holdt julegjestebud, så kom det bud fra en mann ved navn Svåse som bad om at Harald skulle komme ut fra der julegjestebudet ble holdt og møte ham. Når Harald får vite at Svåse er samene som Harald hadde latt sette opp sin gamme på hans land, blir Harald med budet ut og blir enig med Svåse om at han skal bli med ham til gammen, en avgjørelse som noen av hans menn sa seg enige i, mens andre frarådet ham fra. I gammen møter han Snøfrid, datteren til Svåse, som han blir svært forelsket i. Det ender opp med at han gifter seg med henne, og de får fire sønner. Leseren får deretter vite at Snøfrid dør, men istedenfor å bli hvit beholder hun samme rødfarge som da hun levde. Harald våker over liket hennes i tre år fordi han tror at hun skal våkne til live. Da hun til slutt flyttes på, setter plutselig liklukten inn for fullt, og hun brennes i en fei. Før hun brennes blir kroppen først blå, og deretter kravler det ormer, øgler, frosker og insekter ut av henne. I raseri over at «finnejenta» hadde sveket ham, jager han vekk sønnene han hadde fått med henne før han snakkes til fornuft (Hødnebø & Magerøy, 1981, 70-72).

Først og fremst er det nødvendig å påpeke, som også gjelder det forrige eksempelet, at det ikke finnes noen bevis på at denne fortellingen faktisk er basert på reelle hendelser. Derimot forteller

tilfellet oss, til å begynne med, at Snorre fortsatt er ved den mening om at Harald Hårfagre var vennlig overfor samer. Kong Harald blir irritert første gangen han blir bedt om å komme ut fra gjestebudet, men når Harald får vite at det er samene som han lot sette opp en gamme på hans område, blir han med ut. Det virker altså som at kong Harald enten derfor tenkte godt om eller ønsket et vennlig forhold med samene Svåse, for han kunne veldig enkelt bare ignorert ham og fortsatt gjestebudet. Som nevnt, med tanke på det ambivalente forholdet overfor samene, er det interessant å lese om at noen av Haralds menn var skeptiske til at kongen skulle bli med Svåse til gammen, mens noen andre rådde ham til det. Dersom samene er i besittelse av overnaturlige evner og er kyndige innenfor trolldom, så gir det mening at noen ville vært bekymret, mens andre nysgjerrige. Dersom samene ble ansett som hjelpsomme, men også svært farlige, kan dette ha medvirket til en usikkerhet med tanke på om en burde ha kontakt med dem. Snorre på sin side virker, ved dette tilfellet, å være negativt innstilt mot samene, blant annet med tanke på det endelige utfallet og hans manglende skepsis vedrørende om Harald Hårfagre faktisk var blitt sveket, og om Snøfrid derfor kun hadde egoistiske hensikter med sin trollbinding av ham. Snorre får det i hvert fall til å framstå som at hennes trolldom medførte at Harald Hårfagre glemte å styre riket sitt i de årene han var sammen med og våket over henne. Det vil derfor være verdt å tenke over om Snorre, ved dette tilfellet, forsøker å gjøre leseren obs på at Haralds naivitet i forhold til samene og deres trolldom til slutt straffet seg.

Fortellingens viktigste formål kan derimot vise seg å være av en helt annen natur. Mundal (2000, s. 349-350) skriver at den norrøne mytologien, med sin Midgard-Utgard verdensforståelse, medførte at samene ble boende i Utgard. På grunn av dette skal det ha blitt dratt paralleller mellom samene og mytologiens Utgards beboere, jotnene. I tillegg, på grunn av at samene blir gitt æren for skapelsen av magiske gjenstander i de norrøne sagaene, på samme måte som dvergene i den norrøne mytologien, fører det til at samene framstår som magiske og mytologiske. Mundal mener derfor at den sannsynlige funksjonen til fortellingen om Harald og Snøfrid er: «(...) to strengthen and underline the original mythic pattern, in which the god Freyr and the giantess Gerðr produced the proto-king». Tanken bak er at gygra, som samejenta er en verdslig parallell til, ville gi nytt blod «(...) which makes their offspring born leaders in society». Det er i dette henseende interessant å nevne at den lengstlevende grenen fra Harald Hårfagre, med tanke på konger av Norge, stammer fra Sigurd Syr, en av sønnene som Harald fikk med Snøfrid. Denne

fortellingen kan derfor være en måte for Snorre å begrunne hvorfor akkurat den slekten endte opp med å være den viktigste ifra Harald Hardråde og ut.

I tillegg, med tanke på samenes kyndighet innen trolldom, er det interessant å legge seg merke at Ragnvald Rettilbeine, en annen av sønnene deres, lærte trolldom og ble seidmann. Harald Hårfagre skal ikke ha satt pris på dette, og sendte Eirik Blodøks til ham, som brant Ragnvald og 80 seidmenn (Hødnebo & Magerøy, 1981, s. 78). Vi får også vite at Ragnvalds sønnesønn, Øyvind Kelda, «... var seidmann og kunne følt mye trolldom», før han til slutt tas til fange og druknes av Olav Tryggvason (Hødnebo & Magerøy, 1981, s. 177-179). Dessverre gir Snorre aldri noe klart svar på hvorfor både Ragnvald Rettilbeine og Øyvind Kelda var dyktige innen trolldomskunst. At de hadde lært seg det, er den eneste begrunnelsen leseren får servert. At det derimot kan ha hatt noe med moren å gjøre er ikke nødvendigvis så usannsynlig ettersom hun klarte å «svike» Harald Hårfagre med sin trolldom. Denne sammenhengen mellom trolldom og Ragnvalds samiske mor trekker også Zachrisson (1997, s. 168) fram som et interessant moment. En skal derimot være forsiktig med å påstå at Snorre, gjennom fortellingen om drapet på Ragnvald, gir uttrykk for en negativ holdning overfor samer, og kun ser på dem som nødvendige for å knytte den norrøne mytologien opp mot den norske kongeslekten. Det framstår som at Harald sendte Eirik Blodøks for å ta seg av Ragnvald, og ettersom Eirik slapp noen form for straff, ønsket nok Harald å ta liv av Ragnvald. Selv om Ragnvald var sønnen til Harald og Snøfrid, noe som kan ha medvirket til et drap motivert av Haralds tilsynelatende nye skepsis mot samer, framstår det heller som at mordet var motivert av et hat mot trolldom, som samene var dyktige til, men ikke noe som de var alene om å kunne. Som nevnt var det ikke bare Ragnvald som ble brent inne, men også 80 seidmenn. At alle disse 80 seidmennene skulle ha vært samer, virker rimelig usannsynlig. Snorres negative framstilling av samene ved fortellingen om samejenta Snøfrid, trenger derfor ikke å ha vært basert på en skepsis mot samene som et folk, men heller en negativ holdning mot alle som drev med trolldom.

Med tanke på kulturelle særtrekk som kommer fram i teksten, er det fortsatt ingenting som tilsier forskjell i språk mellom nordmennene og samene. Det virker av den grunn som at samene som trekkes fram ved disse tilfellene kunne norrønt tungemål, og sikkert hadde lært seg det i en ung alder ettersom disse samene oppholder seg såpass langt sør i Skandinavia at de er å finne på Østlandet. Det ville mest sannsynlig vært nødvendig for disse samene å kunne norrønt ettersom

kontakten med nordgermanere derfor ville vært mye større enn om de holdt til nord i Skandinavia. Snorre mener derimot at samene hadde god kjennskap innen seidkunst, noe som framstår som å være en generell egenskap alle samer er i besittelse av. Og sist, men ikke minst, er det deres bosituasjon. Snorre gjør klart rede for at Svåse og hans følge hadde satt opp en gamme på Harald Hårfagres land, en hustype som i stor grad forbindes med samene. At Svåse også hadde vært nødt til å spørre Harald om lov til å sette opp gammen sin, kan tyde på at de hadde vært på flyttefot og nettopp ankommet området. Dette stemmer i så fall godt overens med den tradisjonelle flyttsame-livsstilen som går ut på å følge etter reinens vandringer. Det virker av den grunn som at Snorres forståelse av den samiske kulturen er et folk som har god kjennskap til trolldom og lever en nomadisk livsstil. Dennis Moos (2013, s. 44) påstår i sin masteroppgave at bruken av bestemte objekter på bakgrunn av tradisjon, eller praktisk/økonomisk nytte, kan ha en symbolsk verdi hos «de andre». Moos trekker fram lavoen og gammen som eksempler på dette, hvorav de begge symboliserer «(...) et gitt levesett i et gitt område (...)». I møte med nordgermanere og deres mer permanente hustype, kan samenes gamme vise til et bestemt aspekt ved deres kultur, som f.eks. deres nomadiske livsstil.

I *Heimskringla* finner en derimot ikke bare omtale av dyktigheten til samene med tanke på deres kyndighet innen seidkunst, men også innen skipskonstruksjon. I «Haraldssønnenes saga» skriver Snorre om at Sigurd Slembedjakn, da han var i Hålogaland, fikk noen samer til å bygge skuter for ham og hans menn. Det står skrevet at Sigurd var hos samene mens de lagde skutene. Samene skal ha tatt godt imot ham og servert øl og «(...) gjorde gjestebud for ham». Skutene som samene bygget, skal ha vært såpass godt konstruerte at ikke noe skip var raskere enn dem ute på havet. Leseren får i tillegg vite at konstruksjonsteknikken som ble tatt i bruk skilte seg ut fra det som var normalt: «(...) skutene var bundet sammen med sener uten søm og de hadde vidjer istedenfor kne, og tolv mann rodde på hver side» (Hødnebo & Magerøy, 1981, s. 613-614).

Her blir altså leseren presentert for samenes ferdigheter innen skipskonstruksjon, og gjøres med det oppmerksom på at samene lot seg hyre for å utføre slike prosjekter. At skutene var såpass godt lagde at ikke noe annet skip kunne utfordre dem på fart, viser til at Snorre er av den forståelse at dette ikke var et engangstilfelle, og at samene hadde god peiling på hva de drev på med. Å trekke fram særegenheten ved skutene de lagde, bidrar også til å poengtere Snorres forståelse av at konstruksjonen ikke var innenfor det han mente anså som normalt. I

Gulatingssloven (ca 1100/1981, s. 284) er det mulig å lese om hvor stor skipsleidang de forskjellige fylkene skulle stå til ansvar for, og skipsstørrelsene som går igjen blant fylkene er 20-sesse og 25-sesse. Sesse henviser til antallet seter eller benker om bord i et skip, og en 20-sesse tilsvarte 40 årer, mens en 25-sesse tilsvarte 50 årer. Ettersom vi får vite at det rodde 12 mann på hver side av skipene som samene lagde, tyder dette på at skipene Sigurd Slembedjakk tok i bruk var mindre enn det som var standarden for størrelsen på skipene som beskrevet i *Gulatingssloven*. Med tanke på at samene framstår som meget habile og dyktige skipsbyggere, vil det ikke være så altfor usannsynlig å tenke at noen av skipene som håløygene skulle stå til ansvar for, kan ha vært bygget eller delvis bygget av samer. I dette henseende er det interessant å lese om at Hålogaland var det eneste fylket som skulle gjøre rede en 30-sesse. Hva som var årsaken til dette, står det ingenting annet om enn at halve skipsflåten fra Hålogaland skulle holde vakt mot øst. Kanskje kan dette ha skyldtes samenes skipsbyggingskunst, og at håløygene derfor hadde fått et slikt ansvar på bakgrunn av at de var mest kapable til å bygge større skip. Det er derimot mulig å finne hentydninger, i *Heimskringla*, til at skip fra Hålogaland var av høy kvalitet. I «Olav Tryggvasons saga» står det skrevet at kong Olav, etter å ha tatt liv av Raud den ramme, tok beslag i eiendelene hans. Raud den ramme skal ha vært bonde og bodde på Godøy i Saltfjorden. Han var også uhorvelig rik, hadde mange huskarer, og når han trengte hjelp kunne han kalle til seg et stort antall samer. Blant eiendelene var et drageskip som kong Olav selv tok styringen for, og dette skipet var «(...) et mye større og finere skip enn Tranen (...)» og til og med «(...) det fineste skipet i hele Norge». Det står videre at kong Olav kalte skipet for Ormen, og at dette skipet senere ble brukt som mal for det som skulle bli Ormen Lange, det aller største skipet i Norge i sin tid (Hødnebo & Magerøy, 1981, s. 186, 188, 192-193). Ettersom det nevnes at Raud hadde flere samer hos seg, som han kunne få hjelp fra, kan det tyde på at samene var delaktige i den håløygske skipsbyggingen. Åsmund Kristiansen (2006, s. 11-12) trekker også fram det samme tilfellet i *Tjærelukt og Hammerslag*, hvor han poengterer at sporene i *Heimskringla* kan tolkes slik å forstå at «(...) de første store drageskip ble bygd i Saltdal». Han nevner at folk har tolket det som står i *Heimskringla*, om at Raud hadde mange samer som hjalp ham, til å bety at det var samene som bygde «Ormen», skipet som, etter ferdigstillingen av Ormen Lange, skulle ende opp med å hete «Ormen Stutte». Kristiansen påstår selv at et slikt tilfelle ikke kan utelukkes, men at det blir for tynt å trekke en slik definitiv konklusjon ut fra det lille Snorre har skrevet. Derimot, ettersom denne oppgaven ikke er ute etter å undersøke om det Snorre skrev stemmer overens med

faktiske realhistoriske hendelser, men heller hvordan Snorre selv kan ha forstått det, må en ta utgangspunkt i det som står skrevet. Ettersom Snorre viser andre steder i *Heimskringla* til samenes skipsbyggingsferdigheter, kan det hende at Snorre var av den forståelse at samene, ikke nødvendigvis ene og alene stod bak hele konstruksjon for Ormen, men at de var delaktige i dets konstruksjonsprosess. Dette viser i så fall til et særegent trekk ved den samiske kulturen: at de var svært dyktige skipsbyggere og i tillegg hadde utviklet en helt egen skipskonstruksjonsmetode.

Flere av de samme hendelsene står skrevet om i *Fagrskinna*, om enn bare med annerledes ordlegging. Derimot, på tross av mengden informasjon de to verkene har til felles, så er det svært vanskelig å finne noen detaljert beskrivelse av samene og bjarmene. Det kan heller ikke oppdages noe forsøk fra forfatteren på å knytte sammen samer og den norrøne mytologien, slik det virker som Snorre gjør. Det skrevne framstår veldig tørt utfra et fortellende perspektiv, og der Snorre fyller på med masse detaljer om mindre hendelser for å skape en mer interessant historie, holder forfatteren av *Fagrskinna* seg meget nøktern. Kun de aller viktigste hendelsene som har noe å si for resten av historien er inkludert. På grunn av dette virker samenes mindre viktige i *Fagrskinna* enn i *Heimskringla*. Det tilfellet som trolig gir mest informasjon om samenes kultur, er fortellingen om hvordan Eirik Blodøks møtte Gunnhild, som en òg kan lese om i *Heimskringla*. I *Fagrskinna* står det at Eirik Blodøks reiste til Finnmark og helt til Bjarmeland på hærferd. På denne ferden skal han ha møtt Gunnhild, sin senere kone. Leseren blir her gjort oppmerksom på at hun på dette tidspunktet ble oppfostret og lært opp innen trolldom av en «finnekonge» som het Mottul. Deretter får ikke leseren vite noe mer om dette møtet, annet enn at forfatteren ser det som nødvendig å nevne at ingen var så dyktige innen trolldom som Mottul (Titlestad, 2007, s. 61).

Her er det en klar forskjell i hvordan denne hendelsen omtales på tvers av *Fagrskinna* og *Heimskringla*. I *Heimskringla* er fortellingen mye mer detaljert og dramatisk. For eksempel lar Snorre Gunnhild fortelle om samene, om deres utrolige dyktighet innen jakt og skigåing og deres overnaturlige evner. Istedenfor at Eirik og Gunnhild bare møter hverandre, slik som i *Fagrskinna*, skriver Snorre at mennene til Eirik og Gunnhild konspirerte sammen for å få samene som hun lærte trolldom hos, altså ingen finnekonge med navn Mottul, drept. Det spres noe som framstår som aske rundt gammen, slik Tore Hund gjør i løpet av hærferden til Bjarmeland, og dette skjuler de ferskeste sporene etter Eiriks menn. Samene, som aner fred og ingen fare, kommer tilbake fra jakt og drepes da de har falt i søvn. Det oppstår deretter et kraftig tordenvær som hindrer

Gunnhild og Eirik sine menn fra å komme seg tilbake til Eirik og skipet (Hødnebo & Magerøy, 1981, s. 76).

Det er altså klar forskjell mellom *Fagrskinna* og *Heimskringla* i hvordan det første møtet mellom Gunnhild og Eirik utspiller seg. Ikke bare er *Heimskringlas* framstilling av hendelsene svært detaljrik og dramatisk, men i tillegg er de to samene som Snorre nevner byttet ut med «finnekongen» Mottul i *Fagrskinna*. Kontakten mellom nordmennene og de to samene er i *Heimskringla* også konfliktfylt og voldelig. Hvorfor forfatteren av *Fagrskinna* har valgt å la historien omhandle en «finnekonge», og ikke to tilfeldige samer, slik som i *Heimskringla*, kan skyldes forfatterens egen samtid. I *Flateyjarbok* er et mulig å lese om at en «finnekonge» ved navn Marteinn kom til kong Håkon om sommeren i 1313. Det står ikke noe om bakgrunnen for hvorfor Marteinn anså det som nødvendig å reise til Bergen for å komme i kontakt med kong Håkon, men det var uansett viktig nok til at han påtok seg den lange reisen. I forkant av dette kan en lese om at kong Håkon sendte Gissur Galle til Finnmark for å innkreve skatt, som han senere kom tilbake til kong Håkon med (Vigfússon & Unger, 1868, s. 550-551). I dette henseende er det verdt å nevne at kong Håkon, på høsten i 1313, kom med ei retterbot som bestemte at «Finnene skal på grunn av sin fattigdom bare betale 1/3 av de fastsatte bøtene til konge og erkebiskop de første 20 årene etter at de er blitt kristne». I tillegg står det skrevet at kongens og erkebiskopens årsmann ikke får lov til å saksøke finnene eller presse dem for avgifter uten grunnlag (Bagge & Nedkvitne, 1983, s. 269-270). Etersom samene ikke bare beskrives som fattige i retterbota, men også at kong Håkon så det som nødvendig å lovfeste at falske søksmål og utpressing av samene ikke var tillatt, kan vise til at «finnekongen» Marteinn reiste til Bergen for å ta opp nettopp disse problemene med kong Håkon. Selv om denne hendelsen stammer fra 1313, virker det allikevel rimelig å påstå at slike «finnekonger», altså utnevnte samer som representerte samiske interesser, også var noe nordmenn måtte forholde seg til i løpet av 1200-tallet. I artikkelen «Finnekongen Martin og rikskongen Håkon den femte» påpeker Harald Dahl Bratrein (2001, s. 7) at det kan virke som at Marteinn hadde i oppgave å representere samiske interesser innen næring og administrasjon overfor den norske eliten i Hålogaland og overfor kongen. Idéen om en «finnekonge» mener derfor Bratrein (2001, s. 4) viser til at samene har hatt «(...) en eller annen form for organisatorisk oppbygging av sitt samfunn (...)». Etter hvert som det politiske og økonomiske systemet forandret seg, skal «finnekongene» ha forsvunnet sammen med den håløygiske overklassen rundt 1300 (Bratrein, 2001, s. 9). Forfatteren av *Fagrskinna* kan derfor ha

hørt eller lest om hvordan Gunnhild og Eirik møttes, og derfor ansett det som rimelig at Gunnhild var i opplæring innen trolldom hos en av disse «finnekongene».

Det som kan være årsaken bak Snorres dramatiske versjon av hendelsene, er et ønske fra hans side om å gjøre leseren obs på Gunnhilds ondskap. Et svik og planlagt drap på to samer gjør mye mer for Gunnhilds karakterbygging i sagaen enn kun et kort omtalt fostringsopphold hos en «finnekonge». Dette betyr derimot ikke at Gunnhild slipper unna noen form for kritikk i *Fagrskinna*. Allerede i introduksjonen av Eirik Blodøks får leseren vite at Gunnhild var «ondskapsfull» og at det norske folket mente hun overtalte Eirik til å utføre ondsinnede handlinger (Titlestad, 2007, s. 52-53). En kan finne en liknende beskrivelse av Gunnhild i *Heimskringla*, bare at hun her beskrives som «(...) full av baktanker og grusom» (Hødnebo & Magerøy, 1981, s. 84). Begge forfatterne ønsker altså å framheve Gunnhilds ondskap, hvorav det virker som at Snorre i større grad ønsker å vise til at hun også utførte onde handlinger mot samene, ikke bare mot nordmenn. Om ikke annet kan Snorres versjon av møtet mellom Gunnhild og Eirik vise i enda større grad til hvor farlig Gunnhild var, ettersom selv samene, på tross av sin dyktighet og overnaturlige egenskaper, ble lurt av henne.

Gjennom dette kulturmøte i *Fagrskinna* og *Heimskringla* får vi forskjellig type informasjon knyttet til en samisk kultur. Begge sagaene nevner samenes kunnskap innen trolldom, og det som virker som et ønske om å formidle sin kunnskap. Derimot virker det som at forfatteren av *Fagrskinna*, til forskjell fra Snorre, mente at samene hadde sin egen konge. Snorre mener på sin side at Gunnhild skal ha gitt uttrykk for at samene var svært dyktige jegere og til å stå på ski. Disse detaljene stemmer for øvrig godt overens med beskrivelsen samene gis i *Historia Norwegie* (Ekrem & Mortensen, 2006, s. 59). Det er også verdt å legge seg merke at Snorre skriver at Gunnhild ble funnet i en gamme, noe som gjør at også dette tilfellet knytter den samiske kulturen opp mot bruken av denne bestemte hustypen.

Dette siste eksemplet som vil undersøkes passer egentlig ikke inn i noen av de tre tematiske kategoriene, men er inkludert her på slutten på grunn av at det påpeker et viktig aspekt ved kulturen til bjarmene. På slutten av *Håkon Håkonssons saga* blir leseren gjort oppmerksom på Håkon Håkonssons kristne byggeprosjekter og kristningsarbeid, og her står det skrevet at han skal ha gitt en fjord til noen bjarmar. Grunnen for hvorfor bjarmene kom til Norge, skal ha vært på bakgrunn av ufreden med tatarene. Tatarene, et mongolsk folkeslag, invaderte store områder

av den eurasiske sletten på dette tidspunktet og noen bjarmer, i frykt for tatarene, søkte derfor vestover. Det står skrevet at Håkon Håkonsson skal ha kristnet dem, og deretter gitt dem Malangen (Þórðarson, 1979, s. 344).

På grunn av at dette siste kapittelet ikke sier noe om når de forskjellige byggeprosjektene eller hendelsene som fant sted, er det vanskelig å vite når bjarmene kom til Norge. Det bør også oppklares at denne hendelsen ikke på noe som helst vis antyder at bjarmene «fikk» Malangen, men at det er slik å forstå at kong Håkon lot dem bosette seg der. Det er også verdt å merke seg at Sturla Þórðarson nevner at de først ble kristnet før de fikk bosette seg innover Malangen. Dette kan tyde på at Sturla Þórðarson mente Håkon Håkonsson hadde satt det som et krav for bjarmene, om at dersom de skulle få bosette seg i Norge, så måtte de først ta til seg kristendommen. At bjarmene fikk Malangen, står i sterk kontrast til det konfliktfylte forholdet mellom nordmenn og bjarmer ved tidligere anledninger. Det står ingenting klart og tydelig om hva som kan ha vært årsaken til at bjarmene ble vist slik godvilje, men ettersom hendelsen nevnes i sammenheng med kong Håkons kristningsarbeid, kan en mistenke at muligheten for å få konvertert noen bjarmer til kristendommen var en god nok grunn i seg selv. Sturla Þórðarson påpeker altså her at bjarmene, til forskjell fra nordmennene, ikke var kristne, noe som derfor viser til et religiøst aspekt ved bjarmenes kultur, på tross av at det langt ifra beskriver bjarmenes religion på samme måte som Snorre gjør i *Heimskringla*.

Oppsummering:

Dette kapittelet har nå undersøkt tilfeller av kulturelle møter mellom nordgermanere og samer og bjarmer, og det som framstår som tydelig, er at det finnes en klar forskjell mellom sagaverkene med tanke på hvor mye informasjon som blir gitt om samenes kultur. Verket som tydelig skiller seg ut fra den øvrige sagalitteraturen, er *Heimskringla*. Det framstår altså som at *Snorre Sturlason* er den forfatteren som anså det som viktigst å fortelle mer detaljert om de to folkeslagene, og spesielt samene. Dersom Snorre, som nevnt, forsøkte å knytte den norske kongeslekten og den samiske blodslinjen sammen, forklarer det i så fall hvorfor samene virker å ha vært svært tilstedeværende og delaktige i den tidligste historien hans. En forskjell mellom samtidssagaene og fortidssagaene, er hvordan samene tilknyttet magi og trolldom. Mens samene i *Heimskringla* og

Fagrskinna framstår som meget kyndige innen seidkunst, finner en ikke tilfeller av slikt i *Sverres saga* og *Håkon Håkonssons saga*. Trolldomskyndighet er derfor noe som framstår som et viktig aspekt ved den samiske kulturen i fortidssagaene. Bjarmene, på den andre siden, driver ikke selv med trolldom, men virker som, i *Heimskringla*, å ha sin helt egen religion, med «Jomale» som sin gud. Dette stadfestes i *Håkon Håkonssons saga*, hvor en gruppe bjarmer konverteres til kristendommen før de får bosette seg i Malangen. I *Håkon Håkonssons saga* finner en derimot ingen tilfeller som nevner det samiske folket på noe som helst vis, selv om det i løpet av sagaen gjøres rede for konflikt i nordområdene som skal ha skyldtes tevling om retten til å skattlegge og handle med samene. Bruk av gamme er også noe som virker som å være et kulturelt aspekt ved samene i *Heimskringla*, i tillegg til at de presenteres som dyktige jegere og selgere av forskjellig type dyreskinn/pels, noe som kan tyde på at Snorre så på dem som et nomadisk jegersamfunn. Derimot gjør Snorre også rede for hvor dyktige samene var til å bygge skip og at til og med hadde en helt egen måte å konstruere skip på. Flere av dem holdt av den grunn til i nærheten av havet, til forskjell fra *Sverres saga*, hvor det virker som at samene kun er å finne på fjellvidda. Selv om *Fagrskinna* påpeker eksistensen av en «finnekonge», slik som *Håkon Håkonssons saga* gjør med bjarmene, finner en ikke tilfeller av dette i *Heimskringla* eller *Sverres saga*. Med tanke på bakgrunnen for kulturmøtene, er det fleste detaljene vedrørende den samiske kulturen å finne innenfor kontakt som har oppstått på grunnlag av nordmenn og samer som holder til i nærheten av hverandre. Bjarmenes kulturelle særpreg, på den andre siden, blir gjort rede for i tilknytning handel og konflikt, hvorav også handelstilfellene ender opp som arenaer for konflikt og uenighet.

Det er lite som tilsier noen form for diakron utvikling på tvers av sagaene med tanke på forandring i synet på den respektive kulturen til samene og bjarmene. Det mest tydeligste er derimot at fortidssagaene legger vekt på samenes kyndighet innen trolldom, men dette har nok mer å gjøre med at forfatterne gjør rede for hendelser som har skjedd århundrer før deres egen samtid, og kan derfor ha vært avhengige av vandrehistorier for å ha noe som helst stoff å legge fram. Samene framstår som nyttige handelspartnere på tvers av sagalitteraturen, sett bort ifra *Håkon Håkonssons saga*, hvor det ikke står noe som helst om samene. Selv om *Sverres saga* ikke gjør rede for kontakt med bjarmene, framstår bjarmene som fiender i de andre sagaverkene. I *Håkon Håkonssons saga* nevner, som sagt, Sturla Þórðarson konflikt mellom nordmenn og bjarmer, men han nevner derimot også at en gruppe bjarmer fikk lov å bosette seg i Malangen av

kong Håkon. Dette kan enten tyde på en forbedring i forholdet mellom dem, eller at kontakten mellom bjarmene og nordmennene ikke var så ensformig som først antatt.

Tyskere:

En annen gruppe som også vil være av interesse å undersøke kulturmøtene med, er tyskerne. Slik som med samene og bjarmene, finner en flere tilfeller av kontakt mellom nordgermanere og tyskere i det felles norsk-islandske sagamaterialet. Mens deler av kontakten kommer som resultat av vikingtokt eller andre krigshandlinger, finner man også flere tilfeller hvor tysk handelsvirksomhet har resultert i kontakt mellom nordgermanere og tyskere. Tysk handelsvirksomhet framstår som svært avgjørende med tanke på kontakten som har funnet sted, og da ofte med utgangspunkt i Bergen på grunn av byens sentrale rolle som omlastningshavn. Senere skulle denne tyske handelsvirksomheten utvikle seg til å bli Hansaforbundet, og hanseatenes sterke innflytelse hadde mye å si for Bergens historie og utvikling. At Bryggen i Bergen ble kalt «Tyskebryggen» helt fram til etter andre verdenskrig, vitner om hvilket inntrykk hanseatene etterlot seg på stedene de opprettet handelskontorer. Etersom sagaene som gjennomgås i denne masteroppgaven ble nedskrevet på slutten av 1100-tallet og 1200-tallet, altså på samme tid som utviklingen av den tyske hansa, vil muligens det som er å finne av holdninger mot tyskere være delvis påvirket av den økende tyske handelsdominansen. Spørsmålet er derfor om det er mulig å oppdage en gradvis utvikling i synspunkt blant forfatterne av den utvalgte sagalitteraturen, eller om det er mulig å oppdage forskjeller på tvers av verkene i måten tyskerne omtales? Hvordan framstår tyskerne i sagaverkene, og hvilke identitetsmessige markører knytter forfatterne til dem?

Slik som i kapitlet om kontakten med samene og bjarmene, vil det være til nytte for oppgaven å gjøre rede for hvor mange kulturmøter det er mulig å finne mellom nordgermanere og tyskere i det utvalgte sagamaterialet. I dette henseende er det verdt å nevne at forfatterne tar i bruk forskjellige demonym for å henvise til tyskere. De som oftest går igjen, er «tyskere», «saksere», «sudmenn» og det veldig konsise, med tanke på geografisk lokasjon, «Lübeck-menn». Etersom det ikke virker å være påpekt noen forskjell i tilknytning betydningen av de forskjellige begrepene som tas i bruk, vil derfor alle tilfellene bli ansett som kontakt med tyskere. *Sverres*

saga, som er det eldste av de utvalgte verkene, inneholder kun tre tilfeller av kontakt mellom nordgermanere og tyskere, men disse tilfellene er på den andre siden svært detaljrike. I form av kontakt som har oppstått på grunn av krig eller plyndring, er det mulig å telle ett tilfelle. De to andre tilfellene oppstår på grunn av handel. I *Heimskringla* er det mulig å finne 11 tilfeller av kontakt mellom nordgermanere og tyskere. Mens fem av disse kommer i form av krigshandlinger, hvorav fire av disse kan knyttes til konflikt mellom dem og ett hvor de kjemper på lag mot venderne, kommer tre av tilfellene som et resultat av handel. Ett tilfelle oppstår på grunn av en tysker i tjeneste hos en skandinavisk maktinnehaver, og et annet som resultat av giftemål mellom maktinnehavere. Det siste tilfellet oppstår som et resultat av nordgermanere på ferd i tyske områder. I *Fagrskinna* vil en kunne finne seks tilfeller av kontakt mellom nordgermanere og tyskere, hvorav fire av dem er i kontekst av krig. Disse innebærer både tyskere og nordgermanere som kjemper mot hverandre, men også ett hvor tyskere og nordgermanere kjemper sammen mot venderne. De to resterende tilfellene kommer som et resultat av giftemål på tvers av maktinnehavere, i form av giftemål mellom den danske kongens datter og den tyske keiseren, og giftemål mellom Olav Haraldssons (Den hellige) datter og hertugen av Brunsvik. På tross av at *Håkon Håkonssons saga* er langt på nær like omfattende som *Heimskringla* er det allikevel her vi finner flest kultur møter mellom nordgermanere og tyskere. Dersom en kun tar utgangspunkt i de tilfellene som klart og tydelig nevner at tyskere er involvert i kontakten, ender man opp med et antall på 13 tilfeller. Dersom en også regner med de tilfellene som indirekte henviser til tysk tilstedeværelse, ender man opp med 15. Tre av disse kan grupperes inn under kontakt som har oppstått som resultat av krigshandlinger og generell konflikt. Tre finner sted på grunn av handel, hvorav to tilfeller til kan indirekte vise til at tyske handelsmenn var til stede ved vigslingen av Håkon Håkonsson Unge og giftemålet mellom Magnus Håkonsson og Ingeborg i Bergen. Fire tilfeller oppstår på grunn av kontakt mellom maktinnehaverne, og gir derfor detaljer angående hva som diskuteres eller om sendebudene som tas i bruk. To tilfeller skyldes giftemål og slektskap mellom tyske og skandinaviske maktinnehavere, mens det siste tilfellet skyldes en skandinav i tjeneste hos den tyske keiseren.

Kontakt som resultat av handel

Ettersom handel virker som å være utgangspunktet for store deler av kultur møtene mellom

tyskerne og nordgermanerne i sagamaterialet, vil det være nødvendig å analysere slike tilfeller for å finne ut om forfatterne gir uttrykk for noen bestemte kulturelle særegenheter ved tyskerne. *Sverre saga* og *Håkon Håkonssons saga* virker som å omtale tyskerne på veldig forskjellige vis, noe som kan tyde på en diakron utvikling i henhold til holdningen mot dem. Ettersom de to samtidssagaene er på hver sin side av den kronologiske aksene, er det derfor disse som tydeligere vil vise til en mulig utvikling innen holdningen til dem. Dette vil trekkes fram i oppsummeringen av kapittelet, men for å kunne finne ut av hvordan omtalen forandrer seg, må vi undersøke kulturmøtene først. I *Sverres saga* kan en lese om, ikke nødvendigvis mange, men meget detaljerte kontaktilfeller mellom nordgermanere og tyskere. Blant annet kan en lese om at Eirik kongssønn drar i «Austerveg», på bakgrunn av at han skal herje i hedenske land. Etter å ha ranet til seg verdisaker i Estland, vender Eirik tilbake til Gotland. Leseren gjøres oppmerksom på at Eirik og hans følge, mens de var på Gotland, kom i konflikt med noen saksere, «(...) vant to kogger fra dem og fikk et veldig bytte» (*Sverres saga*, ca 1200/1996, s. 146). Noe detaljert angående hvorfor konflikten oppstod, står det ingenting om.

Denne hendelsen bidrar til å presentere et konfliktfylt forhold mellom nordmenn og tyskere. At nordgermanere dro på plyndringstokt i hedenske områder i Baltikum var ikke uvanlig, og Gotlands rolle som et viktig handelsknutepunkt i relasjon til handelen mellom Skandinavia og Nord-Tyskland med de baltiske og øst-slaviske områdene gjorde øyen attraktiv for både handelsmenn og dem som skulle drive byttehandel med sine plyndrede verdigjenstander. Hugo Yrwing (1986, s. 34-35) skriver om at Henrik Løve, som var hertug av Sachsen og Bayern, grunnla Lübeck, og forsøkte rundt midten av 1100-tallet å etablere den nye byen som den viktigste handelsplassen i Østersjøen. Dette førte de to byene, Visby og Lübeck, inn i konflikt med hverandre, som i 1161 ble løst med Artlenburgfreden. Denne fredsavtalen skal derimot ha bygget på gjensidighet mellom de to byene, noe som gjorde det mye enklere for tyske handelsmenn å bedrive handel på Gotland, og knyttet dem nærmere handelen med Novgorod. Den tyske innflytelsen på Gotland skal deretter ha vokst sakte, men sikkert, før regelmessige handelsferder fant sted på 1180-tallet. Yrwing (1986, s. 36) skriver videre at kjøpmenn slo seg ned i Lübeck og at deres mål, i stor grad, var Gotland. I tillegg skal det, på slutten av 1180-tallet, ha vært en tysk koloni av kjøpmenn i Visby. Nordmenn som dro til øya for å handle i varer må derfor ha vært vitne til en voksende tysk handelsdominans, noe som kan ha ført til en økende grad av misnøye overfor tyskerne. Jansson (1996, s. 61) trekker fram at den tyske handelen også

medførte sterkere økonomisk oppsving for det svenske fastlandet, og at tyske handelsmenn og håndverkere ble oppmuntret til å migrere til svenske byer. Det kan altså virke som at svensker og tyskere gagnet på den økte handelen med hverandre, mens norske handelsmenn kan ha blitt utkonkurrert.

I *Sverres saga* gjøres det rede for at Eirik kongssønn dro i «Austerveg» etter kong Magnus' død, noe som informerer oss om at dette må ha skjedd etter 1184. Eirik og hans menn må derfor ha vært på Gotland i løpet av perioden da tysk handel på øyen virkelig skjøt fart. På grunn av dette ville det ha vært et stort antall tyske handelsmenn til stede i byen, med Visby som mellomledd for tyskeres handelsinteresser i Novgorod. Dersom Eirik kongssønn forsøkte å få i stand en handel med tyskerne, kan konflikten ha oppstått grunnet uenigheter mellom dem. Forfatteren nevner ikke hva som forårsaket konflikten. Ei heller framstiller han en av sidene som å være på sitt rette. Det eneste som står skrevet er at sakserne var i besittelse av kogger, som Eirik og hans menn stjal to av, og at de var lastet med verdifullt gods. På tross av at forfatteren ikke nevner at tyskerne er handelsmenn, tilsier deres besittelse av både kogger og verdifullt gods at slikt er tilfellet. Etter å ha fått et langskip av kong Knut av Sverige, kan vi lese om at Eirik og hans menn «(...) fór nokså voldsomt fram på veien tilbake gjennom Sveavelde og Danevelde» (*Sverres saga*, ca 1200/1996, s. 146-147).

Det er ikke særlig mye som fortelles om tyskerne Eirik og hans menn kom i konflikt med, i tilknytning det som framstår som å være uenigheter i forbindelse med handel på Gotland. Selv om tyskerne ved dette tilfellet framstår som meget suksessfulle og velstående handelsmenn på grunn av den verdifulle lasten deres, blir det feil å definere dette som et kulturelt særpreg når også flere andre kulturer bedriver handelsvirksomhet. Det som derimot framstår som en kulturell kontrast mellom nordgermanerne og tyskerne, er skipstypen som forfatteren mener de tar i bruk. Mens tyskerne tilknyttet bruk av kogger, får vi vite at Eirik og hans menn, i hvert fall på sin retur, tar i bruk et langskip. I kapittelet «Sagatid og Middelalder» skriver Anton Wilhelm Brøgger (1950, s. 287) at hanseatene hadde tatt inspirasjon i frisiske skip, som bare kunne seiles og ikke ros, og at denne skipstypen ble kalt for kogge. Brøgger påpeker i tillegg at norske og nordiske skipstyper var bygget for roing, eller både for roing og seiling, og aldri kun seiling. Koggene, som tyskerne tok i bruk, hadde en fordel i at de var store og brede og, på grunn av at de ikke kunne ros, behøvde de ikke et stort mannskap. Dette gjorde koggene til meget effektive

handelsskip, og, som Brøgger påpeker, så endte koggen opp som det vanligste handelsskipet i Skandinavia omkring 1300. Med andre ord framstår tyskernes bruk av kogge som et kulturelt særpreget for den tyske handelsaktiviteten ved dette tilfellet. Om disse tyske handelsmennene faktisk hadde sitt opphav i fra Lübeck, framstår derimot som usikkert, ettersom Hugo Yrwing (1986, s. 36) påstår at det, antakeligvis, ikke ble bygget kogger i Lübeck før på 1200-tallet.

I *Sverres saga* finner en ikke tyske handelsmenn kun på Gotland, men også i Bergen. Vi kan lese om at de tyske handelsmennene hadde bragt med seg store mengder vin til byen, noe som hadde senket prisene til samme nivå som «mungåt», altså svak øl. Da noen nordmenn ønsket seg mer drikke, skal de ha blitt nektet av tyskernes svenn. Dette skal ikke ha falt i god jord hos nordmennene, som etter en god del kranling forsøkte å bryte opp boden til tyskerne. Noen av nordmennene skal deretter ha blitt såret, ettersom tyskerne forsøkte å forsvare seg selv og sine varer. Konflikten skal deretter ha eskalert, og det oppstod et slag mellom bymenn og tyskere, hvorav mange ble drept, men mest blant bymennene. Etter at tyskerne hadde kommet seg til skipene sine og lagt seg ute i Vågen, ble det ordnet grid mellom dem. Forfatteren skriver deretter om mer uro som hadde funnet sted i Bergen den sommeren, takket være alkoholen som var i omløp. På grunn av uroen skal Sverre til slutt ha sett seg nødt til å holde ting. Forfatteren refererer her til Sverre, som skal ha gitt uttrykk for sin takknemlighet overfor dem som brakte med seg nyttige varer til Norge, deriblant engelskmenn og dem som var kommet fra Orknøyene, Hjaltland, Færøyene eller Island. Tyskerne, derimot, er Sverre ikke like takknemlig overfor. Forfatteren skriver at Sverre skal ha gitt uttrykk for at tyskerne kom i stort antall og med store skip for å frakte bort skrei og smør i bytte for vin. Sverre går så langt som å påpeke at ingenting godt har kommet av handelen med tyskerne, og at handelen deres har påført folk stor skade på grunn av den store og enkle tilgangen til alkohol. Sverre skal deretter ha truet tyskerne i talen sin og påpekt at dersom de ikke ønsket å miste livene og varene sine, så burde de reise fra landet (*Sverres saga*, ca 1200/1996, s. 133-135).

Dette er det tydeligste eksempelet i *Sverres saga* som viser til en klar negativ holdning overfor tyskere, og mer spesifikt, tyske handelsmenn. Det som virker å skille de tyske handelsmennene ifra andre handelsmenn fra, for eksempel, England eller Island, er tyskernes overrepresentasjon, store kogger og type varer. Disse tre faktorene framstilles i *Sverres saga* som avgjørende for hvorfor de tyske handelsmennene kritiseres såpass sterkt. Særlig vinen, som forfatteren gir

uttrykk for at tyskerne selger i Bergen, trekkes fram som noe negativt og ødeleggende. Talen til Sverre tydeliggjør at, mens andre handelsreisende kom med nyttige varer til Norge, brakte tyskerne kun med seg vin, og attpåtil, fra salget av vinen, kjøpte de smør og skrei. På grunn av måten denne informasjonen legges fram på, framstår det som at tyskerne er fullt klar over skaden som vinen deres medfører, og at de derfor utnytter byborgerne for egen vinning. Ved dette tilfellet framstår tyskernes handel som en reell trussel mot freden og stabiliteten i Bergen, noe som gjøres enda tydeligere ved at forfatteren påpeker at flere bymenn enn tyskere ble drept i slaget som oppstod. Mens tyskerne i det forrige eksempelet måtte gi tapt for Eirik og hans menn, makter de altså, i Bergen, å gjøre sterk motstand mot bymennene og skade og ta liv av flere av dem. Dette skyldes mest sannsynlig at Eirik og hans menn ville ha vært godt utrustet og trent i kamp, noe bymennene etter all sannsynlighet ikke var. At forfatteren anser det som viktig å trekke fram tyskernes evne til å forsvare seg i Bergen, kan derfor ha vært inkludert med vilje for å få dem til å framstå som en større trussel i relasjon til kong Sverres tale mot dem. Foerster (2017, s. 62-63) tar også for seg dette tilfellet i sitt kapittel, og nevner hvordan kong Sverre valgte å legge skylden på tyskerne. Med tanke på at både bymenn og noen av hans egne birkebeinere kjøpte vin og drakk seg fulle, kunne han likeså godt irettesatt dem, ettersom de frivillig hadde valgt å drikke seg fulle. Istedenfor, slik som Foerster nevner, valgte Sverre å skyldte på de tyske handelsmennene ettersom det var de som hadde bragt med seg vinen. Irritasjonen overfor de tyske handelsmennene skyldes altså det negative utfallet handelen med dem innebærer. Selv om det framstår som at kong Sverre anser drukkenskapen vinen medfører som et stort problem, bunner nok hans reaksjon heller i at den norske handelen virker som å gå med underskudd i møte med den tyske. Mens tyskerne får kvittet seg med vinen sin, som det virker som tyskerne hadde i tønnevis av på grunn av de lave prisene, får de til gjengjeld kjøpt varer av nordmenn som det virker som kong Sverre skulle ønske ble værende i Norge eller byttet mot noe mer fornuftig enn vin.

Tyskerne tilknyttet, også her, handelsaktivitet, og framstår som utnyttende og kyniske handelsmenn som virker å være klar over effekten deres eksport av vin har for bymennene i Bergen. Denne negative holdningen mot tyskerne er ikke bare noe en kan lese om i *Sverres saga*, men også i *Historia Norwegie* gis det et inntrykk av uærlige og utnyttende tyskere som skal, i skjul, ha fjernet alt av gullholdig slam ved en utløpselv av Mjøsa (Ekrem & Mortensen, 2006, s. 59). Med tanke på at det var vin som tyskerne solgte, kan det tyde på at disse tyske

handelsmennenes opphavssted var Rhinland. Tom Scott (2015) skriver i *The Oxford Companion to Wine* at tysk vinproduksjon aldri var større enn produksjonen i verken Italia, Frankrike eller på Den iberiske halvøy, men at produksjonen langs Rhinen alltid var større enn det lokale inntaket. Det store overskuddet medførte derfor til at befolkningen baserte sin økonomi på salget av vin, og på grunn av at produksjonen lå langs Rhinens vestre elvebredd, var det enkelt for dem å transportere vinen sin til markeder i, for eksempel, Skandinavia. I *Sverres saga* omtales derimot disse handelsmennene bare for «tyskere», og det virker av den grunn som at salg av vin er noe som forbindes med alle tyskere, ikke bare dem fra Rhinområdet. I tillegg, med tanke på hva slags skip forfatteren av *Sverres saga* påpeker at tyskerne bruker, så er det igjen koggen som definerer den tyske handelen. Forskjell i språk, som etter all sannsynlighet må ha vært gjeldende, ettersom det står skrevet at noen bymenn prater med tyskernes svenner, er derimot ikke å finne i dette sagaverket. En får altså ved dette tilfellet et inntrykk av at den tyske kulturen innebærer storeksport av vin og bruk av kogge i handelsøyemed. Slik som samene forbindes med jakt og salg av pels, forbindes tyskerne med vinproduksjon.

I *Heimskringla* kan en lese om tre kulturmøter med utgangspunkt i handel. På tross av at Bergen var det viktigste handelsstedet i Norge på tiden da *Heimskringla* antas å være skrevet, er det, til forskjell fra *Sverres saga*, ikke Bergen som framstår som det viktigste handelsstedet for tyskerne i *Heimskringla*. I stedet er det Østlandsområdet, med Tønsberg og Viken, tyske kjøpmenn kommer for å drive handel. I «Harald Hårfagres saga» kan en lese om at det kom kjøpmannsskip fra både Danmark og Saksland, men det står ikke noe detaljert om tyskerne som kom eller hva de solgte eller kjøpte (Hødnebo & Magerøy, 1981, s. 78-79). Heller blir ikke leseren presentert med noen interessante detaljer i «Olav den helliges saga», hvor det står skrevet at både dansker og saksere kom til Viken som kjøpmenn, og at vikværingene dro på kjøpmannsferd til andre land, blant annet Saksland, i retur. Avsnittet informerer derimot om at vikværingene tok raskt til seg «kristen lov» ettersom kristen skikk og viten om den stod mye sterkere der enn i Nord-Norge (Hødnebo & Magerøy, 1981, s. 253). Senere i «Olav den helliges saga» kan en lese om at kong Olav kom til Tønsberg på våren, og at både saksere og dansker kom i handelsøyemed. Snorre skriver så videre at det var mange mennesker i Tønsberg og at det var «(...) stor velstand og mange drikkelag» (Hødnebo & Magerøy, 1981, s. 278).

Ved hjelp av disse kontaktilfellene som har funnet sted, i tilknytning handel, virker det som at Snorre mener at nordmenn hadde et godt forhold til tyskere, og tok godt imot dem da de kom for å handle. Et interessant punkt som er verdt å trekke fram, er at de tyske handelsmennene som kommer til Østlandet alltid nevnes i samme sleng med danskene, noe som kan tyde på at tyske handelsmenn ble ansett og behandlet på samme vis som danske handelsmenn. At Snorre anser det som relevant å nevne at kristen skikk stod sterkere i Viken-området, kan ha å gjøre med den nære kontakten med tyske handelsmenn, og at befolkningen derfor, over tid, ville blitt godt kjent med den kristne tro og hva som var vanlig på kontinentet. Det virker av den grunn som at Snorre gir danskene og tyskerne delvis æren for å ha hjulpet med å kristne den norske befolkningen. Ettersom det ikke nevnes noe om konflikter mellom nordmenn og tyske handelsmenn, framstår det som at Snorre er av den oppfattelse at handelen gikk fredelig og rolig for seg. At det også nevnes at Tønsberg opplevde stor velstand og mange drikkelag, viser til at handelen som fant sted var svært nyttig for lokalbefolkningen. I tillegg virker det som at handelsmennene tok del i disse drikkelagene, og at kontakten mellom nordmenn og danske og tyske handelsmenn derfor var god.

Snorre virker som å være klar over at det fantes bestemte forskjeller mellom nordmenn, tyskere og dansker, ettersom han klart skiller mellom disse folkene, men samtidig kan en ikke la være å legge merke til mangelen på noen utdypning angående hva det er som gjør tyskerne til tyskere. Det gjøres ikke rede for hva slags varer de hadde med seg og heller ikke verdien på dem, slik en kan lese om i *Sverres saga*. Det gis heller ingen informasjon om hva slags skip tyskerne brukte. Kun et aspekt ved den tyske kulturen virker som å framheves av Snorre, og det er deres kristne tro. På grunn av at Snorre nevner at Viken-området hadde bedre kunnskap om den kristne tro enn Nord-Norge, samtidig som han trekker fram at mange danske og tyske handelsmenn hadde drevet handel der, må en derfor forstå det slik at vikværingene hadde lært om kristendommen og kristen kultur ifra tyskerne og danskene. Selv om dette ikke antyder noe unikt med tyskerne, ettersom danskene også virker som å ha vært delaktig i spredningen av kristendommen, framstiller det allikevel deres kultur som påvirket av kristendommen.

Ettersom *Fagrskinna* ikke inneholder noen tilfeller av kulturmøter mellom nordgermanere og tyskere på bakgrunn av handel, blir de neste tilfellene av kulturmøter hentet fra *Håkon Håkonssons saga*. Tidligere i dette kapittelet ble det nevnt at måten tyskerne omtales på i henholdsvis *Sverres saga* og *Håkon Håkonssons saga*, er helt forskjellig fra hverandre. Vel, siden

Sverres saga retter sterk kritikk mot tyskere, og særlig deres handelsaktivitet, vil det derfor kanskje ikke komme som en overraskelse at holdningen mot dem er mye mer positiv i *Håkon Håkonssons saga*. Sturla Þórðarsons verk inneholder i tillegg mange flere tilfeller av kontakt mellom nordgermanere og tyskere enn *Sverres saga*. Trolig kan dette skyldes borgerkrigstidens slutt og derfor et skift i fokus fra den interne striden og maktkampen til den europeiske maktpolitikken. I tillegg til at flere kontaktilfeller nå oppstår utenfor Norge, kan en dessuten fortsatt lese om tyske handelsmenn i eller ved Norge. Þórðarson (1979, s.106-107) skriver blant annet om hvordan Dagfinn Bonde, en birkebeiner og nær støttespiller til Håkon Håkonsson, fikk hjelp av noen tyske handelsmenn utenfor Nesjar. Dagfinn var til sjøs og opplevde plutselig at det kom en del drivis imot ham. Han måtte derfor søke mot land for å unngå at skipet hans tok skade. Ettersom han var en velkjent birkebeiner, kunne han ikke gå i land på grunn av at ribbungene, et opprørsparti mot kong Håkon Håkonssons styre, hadde kontrollen over de fleste bygdene i området. Þórðarson skriver at en del «sudmenn» holdt til på koggene sine i Sandefjorden, og da de fikk nyss om at Dagfinn trengte hjelp, lot de ham plassere skipet sitt mellom deres større kogger, og sørget for hans trygghet. Det nevnes også at Isak på Bø fikk søke ly hos tyskerne på grunn av den samme drivisen, og at begge ble tatt godt imot.

Dette kulturmøtet viser tydelig at de tyske handelsmennene omtales i mye vennligere ordelag enn i *Sverres saga*. Mens tyskerne fikk i *Sverres saga* rettet kritikk mot seg på grunn av hvor mange de var og hvor store deres skip var, bidrar deres store skip, ved denne anledningen, til å sørge for to nordmenns sikkerhet. Ikke bare ble Dagfinn Bonde og Isak på Bø skånet for drivisen, som ville gjort stor skade på deres mindre skip, men i tillegg ble de holdt skjult for ribbungene som holdt til inne på fastlandet. Ettersom de begge stod kong Håkon Håkonsson nær, kunne det godt ha hendt at de enten hadde blitt tatt som gisler eller, i verste fall, drept dersom de hadde søkt mot land. At de tyske handelsmennene skal ha hatt noen formening om hvilken side å ta i den norske borgerkrigen, står det ingenting om. Alt leseren får vite, er at de begge ble tatt godt imot, og om tyskerne derfor bestemt valgte å beskytte Dagfinn og Isak på grunn av deres lojalitet til Håkon Håkonsson, vites ikke. Derimot kan en slik handling, utrettet av tyske handelsmenn for noen av kong Håkons allierte, ha påvirket Þórðarsons syn på dem. Ettersom Þórðarson skrev sagaen om Håkon Håkonsson på oppdrag av Håkons sønn, Magnus Lagabøte, vil det som skrives være gjort opp av en pro-Håkonsson holdning. Foerster (2017, s. 65-66) mener i dette henseende at tyskerne presenteres i meget godt lys, og at mye av grunnen for dette skyldes den samtidige, politiske

situasjonen. Foerster (2017, s. 66) påstår av den grunn at det er lojaliteten overfor konfliktpartene hos «utlendinger» som er mer avgjørende for hvordan de omtales, enn deres respektive etnisitet.

Selv om *Heimskringla* ikke nevnte noe om det, dukker altså nøkkelordet knyttet til den tyske handelskulturen opp igjen i *Håkon Håkonssons saga*, og det er koggen. Slik som i *Sverres saga* forbindes igjen koggen med tysk handelsvirksomhet, og mens størrelsen på skipene deres var til bry i *Sverres saga*, kommer de til god nytte i møte med drivisen utfor Nesjar. Det som altså symboliserte noe negativt og dominerende i *Sverres saga*, framstilles som noe positivt og betryggende i *Håkon Håkonssons saga*. Fortsatt gis det ikke noe som helst uttrykk for kulturelle forskjeller knyttet til språk, på tross av at både Dagfinn Bonde og Isak på Bø må ha kommet i prat med dem.

Det ovennevnte tilfellet viser til et mye bedre forhold mellom nordmenn og tyskere, enn hva som blir fremstilt i *Sverres saga*. Þórðarson lar altså leseren informeres om et godt forhold mellom tyskere og nordmenn, ved å vise til deres hjelpsomhet overfor kong Håkons støttespillere. Derimot, slik som i *Sverres saga*, kan en også lese om konflikt mellom tyske handelsmenn og nordmenn. På samme vis som i *Sverres saga* er det også her, i *Håkon Håkonssons saga*, at Bergen fungerer som arnested for diverse interessekonflikter blant tyske og norske handelsmenn. Þórðarson (1979, s. 178) skriver at, før kong Håkon og hertug Skule kom til Bergen, så hadde bymennene angrepet «sudmennene». Noen av tyskerne var blitt drept, noen jaget på sjøen, og mange blitt såret. Visstnok skal årsaken for dette ha vært at tyskerne hadde lagt koggene sine ved bryggen på et sted bymennene ikke likte at de lå. Ettersom de tyske koggene var mye større enn bymennenes skip, hadde de knust noen av dem som lå inntil bryggen. Vi får vite at, da kong Håkon kom til Bergen, ordnet han opp i konflikten.

På tross av at det som virker som at Sturla Þórðarsons forsøker å framstille tyskerne på et positivt vis, viser dette tilfellet at bymennene i Bergen ikke var av den samme oppfatning. Til forskjell fra *Sverres saga* er det derimot ikke tyskernes salg av vin som bidrar til konflikt, og det blir heller ikke gjort rede for hva slags varer tyskerne kjøper og selger. Ved dette kultur møte er det istedenfor tyskernes svære kogger, og skaden de påfører bymennenes mindre skip, som utløser konflikten. En annen klar forskjell fra *Sverres saga*, er hvor lite truende de tyske handelsmennene framstår i *Håkon Håkonssons saga*. Sturla Þórðarson har ikke skrevet noe som helst om at de tyske handelsmennene hadde våpen, eller at de skadet eller drept noen nordmenn i selvforsvar.

Som leser kan en av den grunn ikke la være å føle med tyskerne, som framstår som ofre for en overdrevent voldelig hevnaksjon utført av Bergens bymenn. Det er stor forskjell mellom å gjøre skade på noens eiendom og overlagt drap. Istedenfor at bymennene blir skadet og drept, som i *Sverres saga*, er det kun tyskerne som presenteres som de skadelidende, fysisk sett. Selv om de tyske handelsmennene er skyldige i at deres kogger har knust noen av bymennenes skip, presenterer Sturla Þórðarson hendelsen på en slik måte at det hele framstår som noe tyskerne ikke gjorde med forsett. I *Sverres saga*, derimot, virker tyskerne klart skyldige i konflikten som oppstår, på grunn av at det, uten dem, ikke hadde vært så stor og enkel tilgang på vin. På grunn av at reaksjonen til bymennene er såpass ekstrem, virker det svært sannsynlig at ødeleggelsen av skipene ikke var det eneste problemet bymennene lot seg irritere over. Men, om det skulle ligge noe mer bak bymennenes reaksjon enn kun noen knuste skip, virker det i så fall som at Sturla Þórðarson ikke ønsker å gjøre rede for det.

Her er det atter en gang tyskernes kogger som er svært utslagsgivende i form av historien som formidles. Mens koggene beskyttet Dagfinn Bonde og Isak på Bø ved det forrige, nevnte kulturmøte, er koggene, ved dette tilfellet, årsaken til at nordmennenes mindre skip knuses mot Bryggen. Tyskernes bruk av kogger er med andre ord et utrolig viktig aspekt ved hvordan kontakten mellom tyskerne og nordmennene utspiller seg. Denne hendelsen kan også muligens gi uttrykk for en språklig forskjell mellom nordmennene og tyskerne. Sturla Þórðarson påpeker at tyskerne ankret koggene sine på et sted bymennene ikke ønsket at de skulle være. En mulig tolkning av denne hendelsen er at tyskerne var blitt fortalt av noen bymenn at de ikke fikk lov til å plassere koggene sine der, men at tyskerne ignorerte dem. Den andre muligheten er at tyskerne var blitt fortalt at de ikke kunne plassere koggene sine der, men at de, på grunn av miskommunikasjon, ikke hadde forstått det de hadde blitt fortalt.

Sturla Þórðarsons tilsynelatende empati for tyskerne virker også som å være tilstedeværende mens han tar for seg konflikt mellom tyskere og dansker. I *Håkon Håkonssons saga* kan en lese om at danskene og «Lübeck-menn» var kommet i konflikt med hverandre, og at dette gikk hardt utover handelen i området. Norske handelsmenn som tok føre seg sjøreisen til Danmark eller til det Baltiske hav skal ha vært særlig påvirket av denne uroen. Flere nordmenn ble av den grunn ranet av både dansker og «Lübeck-menn», på tross av Norges nøytralitet i konflikten. Som motsvar skal kong Håkon ha konfiskert skip som hadde kommet fra Danmark eller fra Vendland,

og i tillegg kogger som hadde kommet fra Tyskland. Derimot, istedenfor at kong Håkon ble vred mot tyskerne for skaden som var påført norske handelsmenn, kan en lese om at han en liten stund senere gav tilbake både varene og skipene til tyskerne. Dette skal ha funnet sted etter at tyskerne klagde til kardinal Vilhjaln, som var i Bergen i akkurat det tidsrommet, og han skal deretter ha videreformidlet de tyske handelsmennenes misnøye til kong Håkon. Litt senere kan en lese om at kong Håkon skrev til keiser Fredrik av Det hellige tyske riket om hva som hadde hendt med norske handelsmenn på deres reiser. Etter at keiser Fredrik var blitt gjort oppmerksom på at tyskere ranet norske skip, så skal han ha sendt brev til Lübeck og gitt klart uttrykk for sitt ønske om at nordmenn skulle få seile og handle i fred. Sturla Þórðarson gir også uttrykk for at det, i brevet som keiser Fredrik sendte til kong Håkon, skal ha stått at keiseren ønsket å overgi eierskapet av Lübeck til kong Håkon. Kong Håkon sendte derfor ut brev for å forhøre seg angående saken, både med «Lübeck-mennene» og keiseren. Før brevet rakk fram, døde derimot keiseren, og saken om eierskapet av Lübeck ble av den grunn henlagt. Brevet til Lübeck førte derimot til fred, og det ble bestemt at handelsmenn fra Lübeck og Norge skulle få seile i fred til hverandre. Þórðarson påstår deretter at Lübeck-mennene var gode venner med kong Håkon etter dette (Þórðarson, 1979, s. 253-254 & 270-271).

På samme måte som med konflikten mellom bymennene og de tyske handelsmennene, som nevnt ovenfor, ordner kong Håkon opp i uroen mellom norske og tyske handelsmenn. En liten detalj som får det til å framstå som at danskene virker mer skyldige enn «Lübeck-mennene» i denne handelskonflikten, er at Þórðarson skriver at kong Håkon ikke ville fortsette å vise danskene tålmod dersom deres plyndringer av norske skip fortsatte. Her er det danskene som framstilles som ransmenn og mordere, mens tyskerne ikke nevnes. På tross av at «Lübeck-menn» også var skyldige i skade som var påført nordmenn, virker det heller som at Þórðarson ønsker å framheve danskernes ugjerninger mot norske handelsmenn. Dette brevet som nevnes, om at kong Håkon ble tilbudt eierskap over Lübeck, er noe som Sturla Þórðarson mener har vært en realitet. Med utgangspunkt i den tydelige framstillingen av danskene som de mest skyldige i skaden som er påført norske skip og handelsmenn, kan det godt hende at Þórðarson anså et mulig tettere bånd mellom kong Håkon og Lübeck som en fortsatt mulighet. Dersom Lübeck hadde endt opp med å bli underlagt den norske kongen, som på *Håkon Håkonssons sagas* nedskrivningstidspunkt var Magnus Lagabøte, ville det være i både Norges og Magnus' interesse å ta side med Lübeck-mennene i en eventuell handelskonflikt med Danmark. At tyskernes overgrep mot norske

handelsreisende bortimot framstår som bagateller i forhold til danskenes, kan derfor være et bevisst valg av Þórðarson for å dysse ned konflikten mellom nordmenn og tyskere. Det nevnes at kong Håkon skal ha styrket sin stilling hos de tyske handelsmennene to ganger. Den første gangen var, som nevnt, i sammenheng med at kong Håkon valgte å gi tilbake både skip og last til de tyske handelsmennene i Bergen, etter at de hadde gitt uttrykk for sin misnøye til kardinal Vilhjaln. Den andre kom i form av vennskapet som oppstod i etterkant av brevet som Þórðarson mener kong Håkon skal ha sendt til Lübeck. Det virker av den grunn som at Þórðarson ønsker å fremme et godt og fredfullt forhold mellom, i hvert fall, kong Håkon og tyskerne.

Her igjen nevnes tyskernes bruk av kogge. Mens tyskernes kogger stod i kontrast til nordmennesenes mindre skip under konflikten i Bergen mellom dem og bymennene, kontrasterer koggene, ved dette tilfellet, de danske og vendiske skipene. Det framstår altså igjen som at tyske handelsmenn er de eneste som er i besittelse av kogger. Til og med Eirik og hans menn, som stjal to kogger fra tyskerne i *Sverres saga*, tar heller i bruk et langskip fra den svenske kongen for å komme seg hjem igjen. Dette poengterer at bruk av kogger er noe særegent ved den tyske kulturen. Et annet aspekt ved denne historien, er at Sturla Þórðarson virker meget bestemt i sin bruk av begrepet «Lübeck-menn», noe som bidrar til å avklare for leseren at konflikten stod mellom danske handelsmenn og handelsmenn fra Lübeck, og derfor at ikke alle tyskere tok del i det. At kong Håkon sender brev til keiser Fredrik, antyder også et monarkisk styresett, slik som Sturla Þórðarson, som nevnt, også mener bjarmene har.

Kontakt som resultat av krigshandlinger eller generell konflikt

Det finnes altså flere tilfeller av kultur møter med grunnlag i handel mellom nordgermanere og tyskere, hvorav noen av dem leder til konflikt mellom. Men hvordan forholder sagalitteraturen seg til kultur møter som kun oppstår i tilknytning krig og konflikt? I sagaene er det mulig å også lese om slike tilfeller. I *Sverres saga* sitter kong Sverre utrygt på grunn av den pågående borgerkrigen. Diverse opprørsgrupper, med sine egne kongsemner, truet makten hans, og en av disse omtales som «øyskjeggene». Det er denne gruppen som, i *Sverres saga*, plyndrer det som antas å være tyskere. Det er vanskelig å vise tydelig til at det er snakk om tyskere, ettersom forfatteren ikke gir uttrykk for hvem det er øyskjeggene går til angrep mot. Derimot tilsier den geografiske plasseringen, ved elven Trave, som renner gjennom Lübeck, at det er tyskere som

blir angrepet. Det står skrevet at øyskjeggene tok kontroll over både Oslo og Viken på fredelig vis, men at områdene ikke genererte nok inntekt for å kunne opprettholde den store hæren de var i besittelse av. Av den grunn bestemte de seg for å seile sydover til Danmark, og helt til Trave, hvor de deretter plyndret til seg et handelsskip. I tillegg kom de i besittelse av et stort bytte, som for det meste var gjort opp av klær, men også mye gull og sølv. Etter å ha plyndret ved elven Trave, reiste de hjem til Norge igjen om høsten (*Sverres saga*, ca 1200/1996, s. 152-153).

På tross av at dette tilfellet ikke gir noe klart uttrykk for at det var tyske handelsmenn som ble utsatt for øyskjeggernes plyndring, tilsier, som nevnt, den geografiske plassering for hendelsen at det mest sannsynlig var tyske handelsmenn som ble angrepet. Lübeck, som Trave renner gjennom, var i andre halvdel av 1100-tallet enda ikke blitt det viktigste handelscenteret i Østersjøen, en rolle som Visby var innehaver av (Yrwing, 1986, s. 36). Derimot var det allikevel et voksende handelssted, noe som kan forklare hvorfor øyskjeggene anså dette nord-tyske området som et egnet sted for å rane til seg verdisaker. Lübecks mindre viktigere rolle som handelssted kan også muligens ha sørget for et dårligere forsvar enn hva en for eksempel ville ha funnet på Gotland, hvor et forsvarstårn hadde blitt oppført ved havnen på midten av 1100-tallet (Yrwing, 1986, s. 316). Mens Eirik kongssønn og hans plyndring av saksere ved Gotland virker uplanlagt og tilfeldig, er øyskjeggernes ferd til Trave planlagt. Med tanke på hva slags holdning en finner hos forfatteren, så skapes det igjen en klar sammenheng mellom tyskerne og handel, og rikdommen denne handelen medfører. Tyskerne i *Sverres saga* presenteres altså som svært velstående handelsmenn, men det er verdt å legge seg merke at, ved dette tilfellet, stjeler øyskjeggene et handelsskip. Etersom det gjøres rede for at tyskerne er i besittelse av kogger andre steder i *Sverres saga*, framstår det av den grunn som at det, i denne omgang, ikke er snakk om en kogge. Av den grunn kan det virke som at tyskerne Eirik og hans menn kom i konflikt med på Gotland ikke var fra Lübeck. Det nevnes også at, i tillegg til gull og sølv, så fikk øyskjeggene også ranet til seg en stor mengde klær. Dette kan ha sammenheng med tyske handelsforbindelser med Flandern og tekstilproduksjonen som fant sted der i løpet av middelalderen, et marked som Den tyske hansa begynte å framforhandle rettigheter for på 1200-tallet (Jahnke, 2013, s. 51). Det bør derimot nevnes at klær, gull og sølv virker som å ha vært et vanlig utbytte, for i *Sverres saga* kan en lese om at «(...) våpen, klær, gull og sølv» også var byttet kong Sverre og hans hær anskaffet seg etter å ha vunnet et slag mot kong Magnus ved Trondheim (*Sverres saga*, ca 1200/1996, s. 95-96).

I det ovennevnte tilfellet er det tyskerne som utsettes for øyskjeggens herjinger, men i sagamaterialet finner en også tilfeller av tysk maktdemonstrasjon mot nordgermanerne, og særlig danskene. I *Heimskringla* gjør Snorre rede for hvordan han mener Danmark ble kristnet. Det står skrevet at keiser Otto av Saksland presset den danske kong Harald til å la seg døpes. Ettersom Harald ikke ville gå med på dette, valgte Otto å invadere Danmark for å tvinge ham til å ta kristendommen. Danskene slo, til å begynne med, keiserhæren tilbake, men måtte til slutt gi tapt, og kong Harald lot seg og hele sin hær konvertere. Snorre nevner at keiser Otto og kong Harald skiltes som venner etter dette, og at han har hørt at keiser Otto ble gjort til gudfar for sønnen til kong Harald (Hødnebo & Magerøy, 1981, s. 145-148).

På tross av at keiser Otto framstilles som den aggressive part, er det urimelig å påstå at hverken han eller hans hær, bestående av mesteparten tyskere, omtales negativt av Snorre. Ettersom Snorre gjør det klart for leseren at keiser Ottos invasjon er drevet av et ønske om å kristne Danmark og den danske kongen, framstår det som at Snorre mener invasjonen er legitim og berettiget. Et interessant aspekt ved det Snorre skriver, er at keiser Otto og kong Harald skilles som gode venner, og at keiser Otto visstnok gjøres til gudfar for kong Haralds sønn. Dette tyder på at Snorre mente at forholdet mellom de to maktinnehaverne var, sett bort ifra forskjell i tro, meget godt. Etter Haralds, og Danmarks, kristning virker det som at Snorre mener at tyskerne og danskene kom godt overens med hverandre. På tross av at denne hendelsen viser til en voldelig kristningsprosess fra tyskernes side, framstår det allikevel ikke som at Snorre anser dette som noe direkte negativt. Det virker istedenfor som at han mener at det endelige resultatet utveier de negative handlingene, som manndrap og vold. På grunn av dette, framstår det som at tyskerne, på tross av metoden de tar i bruk, gjør danskene en tjeneste ved å kristne dem.

Ved å skrive om hvordan Danmark ble kristnet, bidrar Snorre til å sette nordgermanerens og tyskernes respektive tro i kontrast til hverandre. Tyskerne, til forskjell fra nordgermanerne, presenteres altså som kristne, som derfor viser til et aspekt ved tyskernes kultur. Ved å tvangskristne Danmark, tvinger tyskerne det religiøse aspektet ved sin egen kultur på danskene, noe som dermed viser til tvungen kulturell utveksling. Dette stemmer for øvrig overens med de tyskerne som driver handel på Østlandet, hvor Snorre, som nevnt, henter til at de i Viken-området kjente godt til kristendommen takket være danske og tyske kjøpmenn. Vi får også vite om at den tyske hæren ledes av keiser Otto, som påpeker et monarkisk styresett. I tillegg til dette skriver

Snorre at hæren til keiser Otto bestod av «(...) folk fra Saksland, Frankland og Frisland (...)» og at kong Burislav av Vendland bidro med sin hær. I *Heimskringla* står det skrevet at kong Burislav var «hedning» (Hødnebo & Magerøy, 1981, s. 195). Det betyr at den «kristne» hæren til keiser Otto var delvis gjort opp av «hedninger» fra Vendland, noe som virker rart i kontekst av at målet med invasjonen var å kristne Danmark. En annen detalj Snorre nevner, er at hæren til keiser Otto bestod av mange riddere og enda flere fotfolk. Ettersom det framstår som at det ikke fantes noen nordgermanske riddere på dette tidspunktet, symboliserer derfor keiser Ottos riddere et kulturelt aspekt ved den tyske hær. Jörg Peltzer (2020, s. 53) skriver at det tyske ridderidealet rundt 1200 hadde røtter som strakte seg helt tilbake til 900-tallet. 900-tallet er tilfeldigvis også århundret Snorre mener at keiser Ottos invasjon av Danmark fant sted.

Heimskringla er derimot ikke alene om å omtale denne hendelsen, for i *Fagrskinna* kan en også lese om hvordan keiser Otto tvangskonverterte kong Harald av Danmark. Vi kan lese om at Håkon jarl, som styrte Norge på vegne av kong Harald, var kalt til landvern mot keiser Otto, som kom med en hær bestående av «(...) saksere, frankere, frisere og vender». Keiser Otto ender opp med å måtte gi tapt for Håkon jarl i et slag, men makter å overvinne danskekongen i etterkant. Keiser Otto jagde kong Harald helt til Limfjorden, og vant «Danevirke» takket være det som forfatteren anser som «Guds store kraft». Ved hjelp av jærtegn klarer keiser Otto å overtale kong Harald til å ta «den rette tro». Etter dette får vi ikke vite mer om verken keiser Otto eller hans hær (Titlestad, 2007, s. 101-102).

Det første en legger merke til, når det gjelder hvordan denne hendelsen omtales i henholdsvis *Heimskringla* og *Fagrskinna*, er at det er færre detaljer i *Fagrskinna* enn i *Heimskringla*, noe som gjør det vanskeligere å gjøre seg opp en mening om keiser Otto. Personligheten hans kommer i hvert fall ikke tydelig fram i teksten, og det skrives heller ikke noe detaljert om hæren hans, annet enn at den var gjort opp av «(...) saksere, frankere, frisere og vender». Det eneste som antyder et mulig positivt syn på ham fra forfatterens side, er at hans seier over danskene begrunnes med at han fikk «styrke fra Gud». Derimot er det ingenting som fortelles om hans forhold til kong Harald i etterkant av konverteringen. Som nevnt skilte kong Harald og keiser Otto seg som venner i *Heimskringla*, men i tillegg påstår Snorre at den senere norske kongen, Olav Tryggvason, var med i den vendiske delen av keiser Ottos hær (Hødnebo & Magerøy, 1981, s. 146). Dette viser at konflikten ikke kan anses som en ren konflikt mellom tyskere og

nordgermanere, ettersom det både var vendere og, ifølge Snorre, norsk tilstedeværelse i keiser Ottos hær. *Fagrskinna* nevner heller ikke hvem som ledet venderne, og det framstår av den grunn som at venderne er kristne, og ikke «hedninger» som i *Heimskringla*. Det er altså kun det religiøse aspektet ved tyskernes kultur som presenteres i løpet av dette tilfellet i *Fagrskinna*.

Selv om dette ovennevnte kultur møte viser til krig mellom nordgermanere og tyskere, finner en også tilfeller hvor de slåss side om side mot en større trussel. I *Heimskringlas* «Magnus den godes saga» kan en lese om at Danmark, i løpet av kong Magnus sin regjeringstid, var plaget av vendere, kurere og saksere som herjet landet. Snorre skriver også, kort etterpå, at kong Magnus ble gjort oppmerksom på en stor venderhær. Ettersom Magnus var konge over både Norge og Danmark på denne tiden, skriver Snorre at de danske høvdingene presset ham til å gjøre motstand mot venderhæren, «hedningene», for å unngå at de la landet øde. Magnus gjorde så dette og samlet sammen en hær. Med seg i hæren fikk han også en tysk hertug ved navn Otta, som kom fra Brunsvik og hadde med seg en god del hærmenn. Grunnen for at Otta kom til Magnus' unnsetning skyldtes at Otta skal ha vært gift med datteren til Olav den hellige, Ulvhild, og var derfor Magnus sin svoger. Da de får vite om størrelsen på venderhæren, skriver Snorre så videre at kong Magnus fortsatt ville kjempe dersom folk øynet håp. De fleste anså derimot sjansene mot venderhæren som så små at de anbefalte ham å trekke seg tilbake. Snorre nevner deretter at hertug Otta var den eneste som ønsket å kjempe, noe som førte til at kong Magnus klargjorde hæren (Hødnebø & Magerøy, 1981, s. 467 & 469-470).

Ved dette kultur møte får vi vite at nordgermanere og tyskere, i krigssammenheng, ikke stod kun i opposisjon til hverandre, men kunne også komme til hverandres unnsetning. At Snorre nevner at tyskere både tok del i herjinger av Danmark, men også kom til Magnus' assistanse, gir oss en pekepinn på at Snorre ikke anså herjingene som noen bestemte tyskere stod bak som noe særlig utslagsgivende for forholdet mellom folkene. Istedenfor virker venderhæren som en mye større trussel, til dels på bakgrunn av dens størrelse, men også på grunn av hva hæren representerer: En stor militær styrke bestående av «hedninger». Frykten for hva venderne kunne finne på å gjøre, virker derfor utslagsgivende i henhold til hvordan tyskerne og venderne omtales forskjellig fra hverandre. Vi kan lese om at hertug Otta kom til Magnus for å ta del i forsvaret av Jylland, og i og med at Snorre nevner svogerskapet mellom Magnus og Otta, er det dette som framstår som begrunnelsen for hvorfor Otta ønsket å hjelpe. At tyskere kom for å hjelpe, kan derfor ikke

skyldes en form for kristen solidaritet, ettersom en da burde forventet å kunne lese om flere enn kun Otta og hans hær som kom for å verne Danmark. I stedet er det giftemålet mellom Magnus sin søster, Ulvhild, og Otta som virker avgjørende for at det kommer forsterkninger. Selv om tilfellet ikke viser til noen form for kristen solidaritet, er det derimot med på å vise til at det ble inngått giftemål på tvers av den norske kongefamilien og tyske hertugslekter. I «Magnus den godes saga» nevner Snorre også at dattera til Gamle-Knut, som hersket over «Nordsjøriket» i sin tid, var gift med keiser Henrik av Det tysk-romerske riket (Hødnebo & Magerøy, 1981, s. 465). Det interessante ved Snorres historie, er at han mener at Otta var den eneste av kong Magnus sine råds menn som ønsket å kjempe mot venderne. At Magnus kun ønsket selv å ta en avgjørelse om et slag skulle finne sted basert på om hans menn øynet håp, stiller derfor Otta i et svært godt lys ettersom hans mot virker som å ha overbevist Magnus. Det virker av den grunn som at motstanden mot venderne ikke ville funnet sted dersom det ikke hadde vært for hertug Otta.

I *Fagrskinna* kan man lese om at Olav Haraldsson, som senere skulle bli Olav den hellige, giftet sin datter med hertugen av Brunsvik, Otto (Titlestad, 2007, s. 175). Det samme står, som nevnt, i *Heimskringla*, men der, hvor Otto/a framstilles som en modig mann som ønsket å kjempe mot venderne og som fikk Magnus den gode til å bestemme seg for å gjøre motstand, skrives det lite i *Fagrskinna*. I *Fagrskinna* står det kun at hertug Otto/a kom til Magnus med hæren sin og oppfordret ham til å kjempe, noe kongen skal ha satt pris på (Titlestad, 2007, s. 229). *Fagrskinna* nevner også at kong Knut giftet sin datter med keiser Henrik den milde, og at dette medførte et godt vennskap mellom de to monarkene. Det står skrevet at, da kong Knut dro på pilegrimsferd til Roma, så kom keiseren ham i møte og gav ham følge helt fram. Han skal ha reist mange herberger på veien, og gjort det slik at ingen som tok fatt på pilegrimsferden via «Romaveien» skulle være nødt til å tigge. På ferden hadde han brakt med seg store mengder gull og sølv, og fikk det han skulle ha behov for av keiserens gods. På hjemveien skal også keiseren ha fulgt ham et godt stykke på reisen (Titlestad, 2007, s. 205).

Med tanke på hvordan hertug Otto/a omtales i *Fagrskinna*, så er det verdt å legge seg merke forskjellen satt opp imot *Heimskringla*. Mens Snorre får hertug Otto/a til å framstå som utslagsgivende for at Magnus den gode valgte å gjøre motstand mot venderhæren, virker det, i *Fagrskinna*, som at hans kampstøtte settes pris på, men ikke at det er avgjørende for at slaget finner sted. Otto/a og hans tyske hær settes uansett pris på i både *Heimskringla* og *Fagrskinna*,

men det virker som at han gis en tydeligere helterolle av Snorre enn det forfatteren av *Fagrskinna* gjør. Vi blir også gjort oppmerksom på det gode forholdet mellom kong Knut og keiser Henrik etter det inngåtte svogerskapet mellom dem. I dette tilfellet får en på følelsen av at forfatteren sitter inne med en forståelse om at forholdet mellom tyskere og nordgermanere er generelt forståelsesfullt og positivt. I henhold til kulturelle særtrekk ved tyskerne, viser begge fortidssagaene til at de brukte hertugtittelen, og at giftemål mellom høytstående familier, på samme måte som i den nordgermanske kulturen, dannet frendskap mellom dem.

Håkon Håkonssons saga har også tilfeller av kulturmøter mellom nordgermanere og tyskere med utgangspunkt i konflikt og krigføring. Handelskonflikten mellom danskene og «Lübeckmennene» kunne vært inkludert i denne delen, men på grunn av at konflikten er av en handelsmessig natur, hvor formålet er å sikre norske handelsmenns trygghet, passet det bedre inn under kulturmøter med bakgrunn i handel. Det skal sies at det finnes andre tilfeller i *Håkon Håkonssons saga* som viser til konflikt mellom danskene og tyskerne, som at grev Henrik av Schwerin fanger kong Valdemar, og at sønnene til grev Alv av Holstein herjer på Jylland (Þórðarson, 1979, s. 89 & 299-302). Derimot bringer disse tilfellene ikke noe nytt til bordet, annet enn at vi får vite at de bruker adelstittelen «greve». Det er maktpolitiske interessekonflikter og gir lite uttrykk for noen bestemt tysk kultur.

Kontakt som resultat av tyskere i tjeneste hos nordgermanske maktinnehavere
I den utvalgte sagalitteraturen finner man, som trukket fram, eksempler av kulturmøter som har oppstått med bakgrunn i handel og krig, men en kan også finne eksempler på tyskere som tjener nordgermanske maktinnehavere, enten som prester, leiesoldater eller sendebud. Ettersom *Sverres saga* ikke inneholder noen slike tilfeller, må vi se til *Heimskringla*, og her kan en lese om en tysker som heter Tangbrand. Han skal ha vært prest for Olav Tryggvason, og det står skrevet at han var en «(...) fæl villstyring og slåsskjempe, men ellers vellært klerk og en kjekk kar (...)». Snorre skriver at, siden han var så vanskelig å ha med å gjøre, ble han sendt av Olav til Island for å kristne befolkningen, noe han bare delvis klarte. Da to islendinger lagde nidviser om ham, drepte han de begge. Leseren får deretter vite at Tangbrand var to år på Island og at han drepte tre menn før han gav opp på kristningsforsøket og innså at han ville miste livet dersom han ikke reiste tilbake til Norge. Han fortalte Olav om nidvisene som var laget om ham og at noen av dem

ønsket å ta livet hans. Snorre skriver at denne beskjeden gjorde Olav forbannet, og, som hevn for at de ikke ville ta kristendommen, truet han islendingene som var kommet til Nidaros med å få dem drept. Noen av islendingene som hadde tatt kristendommen klarte derimot å roe Olav ved å forklare for ham at Tangbrand hadde blitt dårlig behandlet på grunn av at han hadde vært like brutal på Island som han hadde vært i Norge (Hødnebo & Magerøy, 1981, s. 183-184 & 190).

Det gjøres altså her rede for at Olav Tryggvason hadde en prest i sin tjeneste av tysk avstamning. På grunn av Tangbrands presteutdanning og derfor nyttighet for Olav Tryggvason i hans kristningsarbeid av Norge og Island, virker det som at Snorre mener at Olav valgte å ikke straffe Tangbrand for hans utførte drap og voldsomme forkynnesmetode. Det framstår også som at omtalen og beskrivelsen av Tangbrand er noe som kun angår ham, og ikke noe som generelt kjennetegner tyske geistlige. Islendingene og Tangbrand settes opp mot hverandre i dette tilfellet, og leseren får vite om at islendingene ikke hadde særlig sans for Tangbrands misjonsarbeid. Det framstår derfor som at Olav Tryggvason må velge mellom en utilregnelig, tysk prest eller det som i Snorres og Olavs øyne er «hedenske» islendinger. Ettersom Olav lytter til Tangbrand og har en såpass kraftig reaksjon til hans påstander om at islendingene ønsker å drepe ham. Målet om å konvertere islendingene trumfer alt annet, og det virker som at Snorre mener Olav anså islendingene som kriminelle, men ikke Tangbrand, selv om han hadde drept flere personer. Begrunnelsen som framlegges, om at Tangbrand hadde drept to islendinger på grunn av at de lagde nidviser om ham, kan virke som en snodig unnskyldning for drap. Derimot var nidviser en svært alvorlig handling i middelalderens Norge, for i *Gulatingssloven* (ca 1100/1981, s. 153) står det at, dersom en mann blir funnet skyldig i å lage nidviser, så blir han erklært fredløs. Selv om det altså måtte først bevises at det hadde vært laget nidviser, må en anta at Tangbrands prestestilling overbeviste Olav Tryggvason om at han talte sant. Det kan av den grunn være slik at Snorre derfor anså Tangbrands handlinger som legitime. Selv om noen kristne islendinger forteller Olav om Tangbrands metoder, straffes ikke Tangbrand, noe som kan indikere at Snorre mener Olav Tryggvason verdsatte hans arbeid. Dette står i så fall i sterk kontrast til Theodoricus monachus (1969/1990, s. 59), som mener at Olav Tryggvason var irritert på Tangbrand, ettersom han ikke hadde gjort en god nok jobb.

Thomas Foerster (2017, s. 58-59) trekker også fram denne historien i boka *Foreigners and Outside Influences in Medieval Norway*, og skriver at Norge, i den tidlige middelalder, opplevde

at kristne misjonærer ble sendt fra kirkene sine i England og Tyskland for å bidra i kristningsarbeidet av Skandinavia. Etter hvert som Skandinavia ble mer integrert i det kristen-europeiske fellesskapet, mener Foerster at det kirkelige migrasjonsmønsteret forandret seg. På grunn av dette, åpnet det opp for at utenlandske prester ble gitt stillinger i skandinaviske misjonskongers hoff, slik som Tangbrand. Dette kultur møte gir med andre ord ikke uttrykk for en bestemt tysk kultur, men heller en felleseuropeisk, kulturell strømning som altså spredte sitt religiøse aspekt til Skandinavia ved hjelp av tyske og engelske misjonærer. I *Historia Norwegie* står det at Tangbrand var fra England, og ikke fra Tyskland (Ekrem & Mortensen, 2006, s. 95). Hvor disse utenlandske forkynnerne kommer fra er altså ikke viktig, med det er deres rolle i kristningsprosessen. Misjonsvirksomhet i Skandinavia er altså ikke noe som kun kan tilknyttes tyske geistlige, men også noe engelske geistlige tok del i. At Tangbrand drepte de to islendingene som lagde nidviser om ham, tyder i hvert fall på at Tangbrand forstod språket. Igjen framstår altså språklige forskjeller som helt irrelevante for språklig kommunikasjon mellom nordgermanere og tyskere.

Slik som med *Sverres saga*, er det heller ingen tyskere å finne i tjeneste hos en nordgermansk maktinnehaver i *Fagrskinna*. I *Håkon Håkonssons saga*, derimot, kan en finne slike kultur møter. Sturla Þórðarson skriver at tre svensker, Karl Magnusson, Filippus Petersson og Filippus Knutsson, dro til Vendland og skaffet seg både tyske og vendiske soldater, med formål om å angripe Birger jarl i Sveariket. I forkant av deres reise til Vendland, skal de ha spurt kong Håkon om støtte til deres opprør, noe som kong Håkon skal ha avslått. Utfallet av tronstriden skal ha endt med en seier for jarl Birger, og begge Filippus-ene, Karl Magnusson og deres hær skal ha blitt tatt til fange. Det står skrevet at jarl Birger lot alle halshugges, men at mens flesteparten av de svenske hærmennene fikk grid, så var det tyskere det ble drept mest av. Avslutningsvis nevnes det at denne handlingen skal ha medført til stor uenighet blant folk angående om handlingen var den rette avgjørelsen, og at meningen skal ha vært avhengig av om de spurte var venn eller uvenn av jarl Birger (Þórðarson, 1979, s. 268-270).

At Sturla Þórðarson påstår at det var blitt hyret inn tyske leiesoldater i den svenske tronstriden, viser til at det fantes en forståelse i samtiden om at det fantes tyskere som var villige til å kjempe for en krigsherres sak ved lovnad om god utbetaling. Slik Þórðarson skriver, framstår det som at hæren til Karl Magnus og de to Filippus-ene bestod av en god del svensker, men også leiesoldater

fra Tyskland og Vendland. Ettersom det ikke er mulig å lese noe om uenighet eller misnøye innen den sammensatte hæren, er det slik å forstå at de forskjellige folkene ikke hadde problemer med å komme overens med hverandre. Når Þórðarson omtaler denne hendelsen, er det vanskelig å påstå at han tar noen særlig side. Det som står skrevet, bærer preg av en nøytral holdning og han lar også være å selv oppgi sitt eget synspunkt angående jarl Birgers avgjørelse om massehenrettelse. De tyske leiesoldatene får derfor ikke et preg av å være griske og ute etter belønning for å ta liv av andre mennesker, men framstår kun som en gruppe menn som lar seg hyre i krigstjeneste mot betaling. Å hyre leiesoldater var ikke uvanlig for samtiden, og verket bærer av den grunn preg av dette: altså en helt nøytral holdning overfor det faktum av at disse tyskerne kjempet for penger og ikke for lojalitet eller følelser for en bestemt sak. Michael Mallett (1999, s. 210-211) skriver at bruk av leiesoldater ble, allerede på midten av 1000-tallet, i gradvis større grad ansett som legitimt og organisert. Derimot skal forandringer innen samfunnet, styret og krigføring medført et fornyet syn på deres nytteverdi. Leiesoldater ble ikke bare innehavere av krigserfaring og militær ekspertise, men ble i tillegg mer spesialiserte, særlig som infanterister. Lojalitet var heller ikke noe problem, ettersom det kunne dannes like sterke bånd mellom leiesoldatene og deres arbeidsgiver som mellom en føydal herre og hans vasaller. Lokale identiteter skal også ha vokst fram på 1200-tallet. På tross av ens opphav, kan derfor f.eks. leiesoldatene ha hatt sin egen kulturelle særegenhet, hvorav de kan ha følt at deres lojalitet ikke lå hos deres respektive prinser og fyrster. Som Mallett (1999, s. 215) skriver, ble soldattilværelsen en livsstil for mange fotsoldater, slik det lenge hadde vært for ridderne. Rundt den samme tiden skal Europa også ha opplevd en sterk befolkningsvekst og oppsving i økonomien. Eljas Oksanen (2020, s. 92-93) påpeker at den økonomiske oppgangen og de administrative framskrittene fra 1100-tallet av styrket maktinnehavere og endret måten det ble drevet krig på. Leiesoldathærer utviklet seg av den grunn til å bli en egen distinkt enhet, og en kontrast til den noble ridder.

Når brorparten av svenskene får grid, mens et stort antall tyskere henrettes, får en på følelsen av at det er blitt begått en urettferdig handling. Hvorfor er det tyskerne som må lide mest når opprøret i stor grad er svenskledet? Det kan av den grunn virke som at Þórðarson forsøker å gi uttrykk for at jarl Birger anså det som viktigere å vise tilgivelse overfor sine egne svenske undersåtter enn de tyske leiesoldatene. Ved å gi svenskene grid og heller henrette tyskere, kan jarl Birger ha forsøkt å bygge seg opp et godt rykte blant Svearikets befolkning, men også samtidig å avskrekke framtidige leiesoldater i å gå til krig mot ham. At jarl Birgers «uvenner» ikke skal ha

syntes godt om hans avgjørelse om å henrette så mange, kan vise til empati overfor de tyske og vendiske leiesoldatene. Derimot kan også denne empatien ha vært rettet mot Karl Magnusson og de to Filippus-ene som også ble henrettet. Sturla Þórðarson gir altså ikke noe klart uttrykk for om folks negative reaksjon til jarl Birgers avgjørelse bestemt skyldtes henrettelsen av tyskerne. Det er av denne grunn uklart om han anså jarl Birgers avgjørelse som et uttrykk for skepsis eller hat overfor de tyske og vendiske leiesoldatene.

På grunn av at tyske leiesoldater ble hyrt inn for å kjempe i den svenske tronstriden, må det derfor ha vært et behov i Tyskland for nettopp leiesoldater på det tidspunktet. Det ville vært veldig vanskelig å satse på en karriere som leiesoldat dersom det ikke fantes noen kriger eller konflikter å tjene penger på. I tillegg virker det svært usannsynlig at motstanderne til jarl Birger har reist over store områder i Det tysk-romerske riket for å spørre om folk ønsket å la seg hyre. Disse leiesoldatene må derfor ha vært organisert, og det kan også tenkes at de allerede hadde vært benyttet ved tidligere anledninger i kamp mellom tyske fyrster og prinser. At hæren av leiesoldater også hadde innslag av vendede i seg, minner om keiser Ottos hær under hans tvangskonvertering av Danmark. Selv om dette kan høres ut som at leiesoldathæren var gjort opp av folk med forskjellige kulturell bakgrunn, var venderne svært påvirket av den tyske kulturen på dette tidspunktet. Alexis Peter Vlasto (1970, s. 153-154) trekker blant annet fram at den gamle vendiske troen hadde mistet sin siste bastion ved ødeleggelsen av helligstedet på Rügen i 1168. I tillegg hadde store områder av deres land blitt annektert inn i Det tysk-romerske riket, noe som ledet til en videre utvikling av det hanseatiske nettverket. Den økte migrasjonen av tyskere til vendiske områder medførte til at det slaviske språket måtte gi tapt for det tyske. De fleste venderne, om ikke alle, som tok del i leiesoldathæren kan av den grunn ha både delt den samme kristne tro og snakket det samme språket som tyskerne. Noen spesifikke tyske særtrekk er det derimot ikke mulig å gjøre rede for ved dette tilfellet.

Det siste eksempelet som vil trekkes fram, er mulig å lese om i tilknytning kong Håkon og keiser Fredriks gode vennskap. I *Håkon Håkonssons saga* står det at det ble sendt mange sendemenn på tvers av de to maktinnehaverne og Skule Bårdsson, og at de sendte gaver fram og tilbake mellom seg. Sendemennene skal ha vært tatt godt imot av maktinnehaverne. Þórðarson nevner, i denne sammenheng, at personen som hyppigst ble brukt som sendemann var en mann ved navn Heinrek. Det gjøres verken rede for hans relasjon til kong Håkon eller keiser Fredrik. Det står

derimot skrevet at Heinrek, slik som navnet avslører, var av tysk slekt, men oppvokst i Norge (Þórðarson, 1979, s. 177).

Sturla Þórðarson gjør her rede for at kong Håkon og keiser Fredrik ble gode frender, og at de pleiet vennskapet ved hjelp av budskap og gaver levert gjennom sendemenn. Det er tydelig at det skal ha vært et ønske mellom de to maktinnehaverne å ha en god relasjon til hverandre. Þórðarson virker ikke bare å mene at forholdet mellom de to maktinnehavere var godt på grunn av gavene de sendte til hverandre, men også på grunn av den gode behandlingen sendemennene opplevde hos de to monarkene. Ved å nevne for leseren at de norske sendemennene ble tatt godt imot, bidrar Þórðarson til å forme leserens holdning overfor den tyske keiseren, og tyskere generelt, til det positive. Det skapes altså en forestilling om at nordmenn vil behandles godt i det tyske riket, og at tyskerne er vennlige og hjelpsomme. At Þórðarson også anser det som viktig å formidle om at sendemannen som ble brukt mest mellom kong Håkon og keiser Fredrik var oppvokst i Norge, men av tysk slekt, kan vise til ønske om å trekke fram nytteverdien av det som høres ut som tysk migrasjon til Norge. At Heinrek var av tysk slekt, men oppvokst i Norge, kan mest sannsynlig ha bidratt til at han var tospråklig og kunne formidle og oversette budskap mellom maktinnehaverne på et mye mer effektivt og bedre vis enn hva noen andre ville klare. At Heinrek beskrives som å ha vært den mest brukte sendemannen, kan umulig være en tilfeldighet. Selv om Sturla Þórðarson ikke trekker fram språklige forskjeller mellom de to landene, tilsier Heinreks flerkulturelle bakgrunn, og bruken av ham, at slikt må ha vært tilfellet.

Oppsummering:

Nå har denne oppgaven tatt for seg flere tilfeller av kontakt mellom nordgermanere og tyskere i deler av det norsk-islandske sagamaterialet, og i alle de fire verkene har kontakt med tyskere, ofte i tilknytning handel eller krigføring, medført at forfatterne har ytret seg, med varierende subjektivitet, om dem. Med tanke på hvilke holdninger forfatterne gir uttrykk for overfor tyskerne, og på hvilket vis de framstiller kontakten med dem, finnes det klare forskjeller mellom verkene. Selv om de alle gjør rede for kontakt mellom nordgermanere og tyskere, skiller samtidssagaene seg klart ut i henhold til hvor tydelig holdning en kan skimte hos forfatterne. *Sverres saga* bærer tydelig preg av å ha blitt skrevet i løpet av en periode hvor

handelsdominansen til tyskerne medførte negative konsekvenser for den norske handelen. At borgerkrigen utfordret kong Sverres styre kan også ha påvirket den klare pro-norske holdningen han visstnok skal ha tatt ved dette tilfellet. Ved å tydelig ta bymennenes side i konflikten, og klage på og true de tyske handelsmennene, ville en slik handling hatt sterk symbolsk effekt og poengtert for bymennene at han ønsket å beskytte deres interesser. Ettersom det var viktig for Sverre å bli ansett som rettmessig konge, kan derfor tyskerne ha blitt brukt i en pro-Sverre propaganda som ønsket å skildre Sverre som en klok og handlingskraftig konge. Sturla Þórðarson, med *Håkon Håkonssons saga*, har derimot et klart ønske om å framstille tyskernes nytte og vennlighet, som viser at framstillingen av tyskerne har forandret seg helt ifra slutten av 1100-tallet til 1260-tallet. Som gjort rede for i *Håkon Håkonssons saga*, var det en god relasjon mellom kong Håkon og keiser Fredrik, og konflikter mellom nordmenn og tyskere, og en negativ holdning overfor dem, ville av den grunn ikke passet narrativet. I stedet får leseren vite om at det skapes fred mellom Norge og Lübeck, og på tross av en misforståelse i Bergen, så virker det som at forholdet mellom folkene er godt. Når mange tyske leiesoldater henrettes av jarl Birger, lar ikke Þórðarson være å nevne hvordan det oppstod forskjellige meninger om avgjørelsen var korrekt eller ei. At dette nevnes, kan vise til empati overfor ofrene blant motstandere av jarl Birger, men også hos forfatteren selv. Skiftet i holdningen med tanke på omtalen av kontakten med tyskere fra *Sverres saga* til *Håkon Håkonssons saga* viser til bedring i forholdet og at det ble ønskelig å fremme det positive ved kontakten med tyskerne utover 1200-tallet. Selv om forfatterne av fortidssagaene ikke er like klare i sin holdning, omhandler kontakten fredelig handel og viktige krigspolitiske hendelser som formet de nordgermanske folkenes historie, som f.eks. kristningen av Danmark og det felles forsvaret mot vundernes herjinger. Det virker altså som at tyskerne kommer godt ut av det som står skrevet i *Heimskringla* og *Fagerskinna*.

Et klart og tydelig kulturelt aspekt ved tyskerne er definitivt deres bruk av kogge, og kulturmøtene som virker som å gi klare uttrykk for hva tyskerne representerer kommer som et resultat av handel, hvor koggene ofte nevnes. Dette er derimot noe som samtidsagaene har til felles. Fortidssagaene, på den andre siden, nevner ikke noe om at tyskerne tar i bruk kogger for å bedrive handel, noe som kan henge sammen med at de tar for seg hendelser i forkant av at tyskerne begynner å bruke denne skipstypen. I fortidssagaene virker det istedenfor som å fokuseres på det religiøse aspektet ved tyskerne, ved at de gis delvis æren for å ha kristnet Skandinavia. I tillegg, mens *Heimskringla*, hinner til en tysk ridderkultur, gjør *Håkon Håkonssons*

saga rede for tyske leiesoldater. Det som framstår som litt rart, er at det ikke nevnes noe om tysk militær utrustning eller hoffmote ved noen av kulturmøtene. I *Sverres saga* (ca 1200/1996, s. 216) kan en lese om at kong Sverre har på seg en vid stållue, som forfatteren mener tyskerne også har for vane å bruke. Og i *Kongespeilet* (ca 1250/1965, s. 95-96) kan en lese om at det ble vanlig for menn å vokse kinnskjegg i kongens hird, slik tyskerne gjorde. En må av den grunn anta at slike detaljer ikke var av interesse for forfatterne av denne oppgavens utvalgte sagaverk da de skrev om diverse møter mellom tyskere og nordgermanere.

Keltere:

Den tredje og siste gruppen som det skal undersøkes kulturmøter med, er kelterne. I det utvalgte sagamaterialet, er det mulig å finne flere tilfeller av kulturmøter nordgermanere og keltere. Mange av disse skyldes vikingtokt som ofte resulterer i raid mot skotske, walisiske eller irske bosetninger. I tillegg var de skotske øyene lenge en del av Norgesveldets interessesfære, og mye kontakt skyldes derfor skotsk og norsk kamp om herredømmet over øyene. Store deler av kontakten skyldes altså krigshandlinger og konflikt, og en bør derfor ha i bakhodet at forfatternes holdninger overfor kelterne kan være negative, på samme måte som *Sverres saga* omtaler tyskerne på negativt vis. Det vil av den grunn være av interesse å undersøke hva slags holdninger forfatterne gir uttrykk for, og om det er visse trekk ved den keltiske kulturen som framheves mer enn andre.

I *Sverres saga* er det er det mulig å finne tre tilfeller som tar for seg kontakt mellom keltere og nordgermanere. Mens ett av tilfellene henviser til mulig kontakt basert på oppfordring om å herje på De britiske øyer, viser et annet tydelig til kontakt som resultat av krigshandlinger og generell konflikt. Det siste kontaktilfellet kommer som et resultat av keltere, eller mer spesifikt walisiske leiesoldater, i tjeneste for kong Sverre. I *Heimskringla*, derimot, kan en lese om 23 kontaktilfeller. Den aller største tematiske grupperingen for årsaken til kontakt, er den som har oppstått på grunn av krigshandlinger og generell konflikt, med sine 12 tilfeller. For øvrig er de resterende tilfellene fordelt utover mange forskjellige tematiske kategorier, hvorav de to med flest er: kontakt som har funnet sted ved bruk av sendebud mellom keltiske og nordgermanske maktinnehavere (2), og kontakt takket være ønske om giftemål eller reelt giftemål mellom keltere

og nordgermanere (3). *Fagrskinna*, på sin side, har syv tilfeller av kontakt mellom nordgermanere og keltere. Fem av disse skyldes krigshandlinger og generell konflikt, og ett skyldes giftemål mellom Sigurd Magnusson og skottekongens datter. Det siste skyldes nordgermanere som flykter til keltiske områder fra en invaderende nordgermansk maktinnehaver. *Håkon Håkonssons saga* er derimot det sagaverket hvor en kan finne flest tilfeller, og her kan man altså telle hele 35 av dem. På grunn av at konflikten mellom Skottland og Norge tar opp store deler av verket, kan en lese om mange tilfeller av kontakt mellom skotter og nordmenn i denne sammenheng. De to største tematiske gruppene er: kontakt som resultat av krigshandlinger og konflikt (11) og kontakt som resultat av at nordgermanere er i besittelse av territorier med en sterk keltisk tilstedeværelse (14). De to resterende gruppene er: kontakt som resultat av sendebud (5) og kontakt som resultat av keltere i tjeneste under kong Håkon Håkonsson (5).

Kontakt som resultat av keltere i tjeneste hos nordgermanske maktinnehavere
De første kulturmøtene som skal undersøkes i dette kapittelet har oppstått på grunn av keltere som oppholder seg i Skandinavia eller er i tjeneste hos en nordgermansk maktinnehaver. I *Sverres saga* kan en finne ett tilfelle hvor kontakten som har oppstått har kommet i form av keltere i Norge. I løpet av kong Sverres turbulente regjeringsperiode i løpet av den norske borgerkrigen, får leseren vite om det gode forhold mellom den engelske kongen og kong Sverre. Det står skrevet at kong Jon av England sendte kong Sverre 100 hærmenn, og at disse soldatene ble kalt «ribbalder». I *Sverres saga* sammenliknes deres hurtighet til fots med kvikketen til dyr. I tillegg skal soldatene ha vært fremragende bueskyttere og meget modige, men også svært voldelige og kyniske. Leseren gjøres oppmerksom på at «ribbaldene» skal ha drept både unge og gamle, kvinner og menn, buskap, hunder, katter, og brent ned bygdene de ble sendt mot. Ettersom de ikke var særlig mange, ble det forsøkt samlet hær mot dem, men hver gang stakk bare «ribbaldene» opp i fjell og ødemark og dukket alltid opp igjen der ingen forventet dem. Deres herjinger skal ha vært så omfattende at ingen før hadde hørt maken. Under beleiringen av Tønsberg skal en av «ribbaldene» ha blitt truffet av en pil og drept av en bagler. Det står skrevet at «ribbaldene» begynte å skrike og skråle, og å løpe fram og tilbake under berget (Slottsfjell) samtidig som de skjøt piler opp mot baglerne som hadde forskanset seg på berget. Ettersom «ribbaldene» var under kong Sverres tjeneste, hadde Sverre satt en av sine egne menn, Hide, til

høvding over dem. Det står ingenting annet om Hide enn at han var bror til Sigurd Skjalge og var «(...) dårlig likt av folk» (*Sverres saga*, ca 1200/1996, s. 230-231).

Ved første øyekast virker det ikke som at dette tilfellet har noe særlig med keltere å gjøre, og at kontakten som har funnet sted, har vært mellom nordmenn og engelskmenn. Sett utfra det som står skrevet virker det ikke som at «ribbaldene» er noe annet enn engelske soldater som kongen av England har sendt over til Norge for å hjelpe kong Sverre med å sikre makten. Derimot, ved hjelp av *Diplomatarium Norvegicum*, blir det mulig å få en klarere forståelse for detaljene i teksten og leiesoldatenes faktiske bakgrunn. I tre engelske brev på latin, datert 1201-1202, kan en lese om at kong Johan skal ha bestemt at sheriffen i Norfolk og Suffolk og sheriffen i Herefordshire betalte ut lønn til et visst antall walisisk soldater som var sendt til Norge. Kong Jon skal også ha betalt en liten andel selv og sendt gaver av korn (Bugge, 1910, s. 73-75). Takket være denne informasjonen er det slik å forstå at soldatene som kong Johan sendte til Norge var walisere, ikke engelskmenn, og derfor av keltisk opphav. Dette kan bidra til å forklare hvorfor soldatene blir beskrevet som meget dyktige bueskyttere og like raske til fots som dyr, ettersom waliserne skal ha vært svært dyktige bueskyttere. Matthew Strickland trekker fram Gerald av Wales, som i sine verk gir uttrykk for at waliserne ikke bare var lette og smidige, men også at, mens nordlige walisere var dyktigere innen bruk av langspyd, var sørlige walisere svært dyktige bueskyttere. At walisisk krigføring skal kun ha bestått av geriljatakikk, påstår Strickland er en overforenkling fra Gerald's side. Derimot påstår han at overraskelsesangrep fortsatt var en viktig del av hvordan waliserne drev krigføring, og at buen derfor var et meget viktig våpen for dem, om ikke det viktigste. Dette skal ha hatt sammenheng med Wales ulendte og skogkledde terreng (Strickland & Hardy, 2005, s. 84-86). Med tanke på at sheriffen i Herefordshire var med på å betale lønn til de walisiske soldatene, kan det derfor muligens tyde på at waliserne som ble sendt til Norge kom fra dette sørlige området av walisisk bosetning, og at buen derfor var deres prefererte våpen, noe som i så fall samsvarer godt overens med opplysningene i *Sverres saga*.

Ettersom det nå er stadfestet at soldatene som ble sendt fra den engelske kongen til kong Sverre var walisere, vil det derfor være rimelig å stille spørsmål i tilknytning hvorfor forfatteren har valgt å kalle dem for «ribbalder». Forhåpentligvis vil en avklaring om bruken av navnet lede oss på vei til å finne fram til eventuelle holdninger forfatteren kan ha hatt overfor kelterne i tilknytning deres voldshandlinger i Norge. I den oversatte versjonen av *Sverres saga*, brukt i

denne oppgaven, vil en kunne finne et bestemt ord tidlig i verket med en liknende ordlyd, og det er ordet «ribbunger». Her har Dag Gundersen i tillegg skrevet, i klammeparentes, «voldsmenn» (*Sverres saga*, ca 1200/1996, s. 55). I *Det norske akademis ordbok* kan en lese om at ordet «ribbung» var synonymt med røver, men det står også at ordet kan være beslektet med «ribbald» («Ribbung», u.å.). Ved å søke etter ordet «ribbald», vil en kunne lese om at dette ordet har betydning «villstyring, voldsmann, røver», og at det antakeligvis har kommet fra angлонormannisk («Ribbald», u.å.). Både «ribbung» og «ribbald» har altså grunnleggende samme betydning, og henviser til røvere og voldsmenn. Begrepet som brukes om de walisiske leiesoldatene er altså svært negativt ladet og kan derfor hinte til forfatterens holdning til dem. Derimot, ettersom ordet antas å være av angлонormannisk opprinnelse, kan det godt være mulig at ordet kom til Norge sammen med waliserne, og at navnet derfor allerede kan ha vært brukt nedsettende av den engelske makteliten om waliserne. Dersom de walisiske soldatene ble presentert for kong Sverre som «ribbalder», trenger derfor ikke begrepet henviser til noen negativ holdning, men heller en generell forståelse for at det var begrepet som ble brukt for å henviser til dem.

Ettersom navnet henviste til soldatenes voldelige og ustyrlige natur, lever de opp til det gjennom sine brutale plyndringer og herjinger i Opplandene. På den andre siden nevnes også deres dyktighet med buen, deres hurtighet og hvor modige de kunne være. Derimot overskygges de positive trekkene av deres handlinger, som førte til at hele bygder og familier ble massakrert. Det bør gjentas at disse soldatene ble ledet av en av kong Sverres menn, og at deres herjinger derfor ble gjort i kong Sverres navn. At det ikke nevnes noe om at Sverre skal ha fått satt en stopper for slike handlinger, kan det av den grunn vise til at waliserne ble brukt for å gjennomføre de mer brutale og grusomme handlingene kong Sverre ønsket gjennomført. Derimot, når de walisiske leiesoldatene er til stede ved beleiringen av Tønsberg, framstår det ikke som at noen bærer noe som helst nag mot dem for deres tidligere framferd.

Under beleiringen av Tønsberg nevnes det at «ribbaldene» ble aggressive og begynte å skrike og skråle da en av deres egne ble drept av en av baglerne. Måten denne hendelsen omtales på, får det til å framstå som at «ribbaldene» er svært impulsive og aggressive, og at de raskt kan miste kontrollen over seg selv. Det interessante med denne detaljen, er at det likner veldig på vendernes plyndring av Konghelle i *Heimskringla*. På samme vis som i *Sverres saga*, er det en kriger som blir skutt og drept. Sturlason skriver at venderne skal ha reagert med å ule som hunder eller

varger (Hødnebo & Magerøy, 1981, s. 603). Selv om hendelsene er svært like, er ordlyden forskjellig. Mens venderne anklages for å ha ult etter at en av deres egne ble drept, tyr waliserne til å skrike og skråle. At ulingen var venderne som ropte profaniteter mot nordmennene, virker ikke sannsynlig, ettersom Snorre nevner at nordmennene hadde en tolk hos seg som oversatte det en vendisk høvding sa (Hødnebo & Magerøy, 1981, s. 604). Med tanke på at «ribbaldene» skal ha skreket og skrålt, kan det av den grunn virke som en sannsynlighet at de egentlig har bannet og ropt profaniteter mot baglerne. Ettersom norrønt og mellomwalisisk ikke delte noe nært felles, språkmessig opphav, er det mulig at en slengbemerkning fra dem kunne ha blitt misforstått som skrik og skrål for norrøne ører. Det bør også legges til at Matthew Strickland viser til at Gerald av Wales skal ha skrevet at waliserne, før de gikk til angrep, ropte på grusomt vis og heiv kastespyd mot fienden. Hvis det første angrepet ikke lyktes, skal de ha trukket seg, men ofte snudd seg tilbake for å skyte pilene sine (Strickland & Hardy, 2005, s. 85). Det kan altså virke som at *Sverres saga* gir uttrykk for hvordan waliserne drev krigføring. Det framstår av den grunn som å være et uttrykk for walisernes krigskultur.

Det viktigste å ta med seg fra dette tilfellet vil nok ikke være hvordan «ribbaldenes» adferd beskrives, men heller hvordan de opererer militært. I løpet av dette kultur møte får en vite om hvordan de walisiske leiesoldatene gjør anfall mot sine fiender og hva slags våpen de bruker. At «ribbaldene» beskrives som å være svært raske til fots og å foretrekke overraskelsesangrep, vitner om god kunnskap innen geriljatakikk. Dyktighet med bue og evnen til å raskt forflytte seg, virker derfor som å være aspekt ved den keltiske kulturen.

Selv om *Sverres saga* kun har ett tilfelle av keltere i tjeneste hos en nordgermansk maktinnehaver, var det allikevel en god del informasjon en kunne hente ut av dette ene tilfellet. I *Heimskringla* er det derimot litt vanskeligere å finne både tilfeller av dette og nyttig informasjon som kan gi oss en anelse om hvilke holdninger Snorre Sturlason kan hatt overfor keltere. Det eneste tilfellet som gir oss litt informasjon om irer i tjeneste i en «norsk» hær, er å finne relativt tidlig i *Heimskringla*. I «Håkon den godes saga» kan en lese om at Eirik Blodøks, som på dette tidspunktet styrte over Northumberland på vegne av den engelske kongen, fikk vite om at han skulle bli fjernet fra makten ettersom den nye kongen, Edmund, ikke hadde sans for nordmenn. Eirik skal av den grunn ha valgt å gå i vesterviking, for på den måten å gjøre klar en hær som kunne stå imot kong Edmund. Snorre skriver at han fikk med seg folk fra Orknøyene, Suderøyene

og Irland, før han deretter herjet i Bretland (Wales) og England. På grunn av at Eirik var vågal og stolte på folkene sine, dro han langt inn i landet, som medførte at han støtte på landvernshæren til kong Edmund. Det oppstod kamp mellom dem, men for hver engelskmann som falt, kom det tre flere. Etter hvert døde derfor flere av nordmennene, deriblant Eirik (Hødnebo & Magerøy, 1981, s. 87-88).

På tross av at dette tilfellet gjør klart rede for at Eirik hentet folk til sin hær i Irland, er det allikevel vanskelig å si med sikkerhet om dette innebar irer. Etersom Snorre mener at det mot slutten av kampen mot kong Edmunds landvern, døde flest «hos nordmennene», er det av den grunn usikkert om hæren i stor grad, eller i sin helhet bestod av nordmenn. I kapittelet «The Vikings and Ireland» skriver Ó Corráin (2008, s. 431) om hvordan de irske annalene nevner norsk tilstedeværelse i Irland, ved at Ímar, som erklæres død, presenteres som konge over de norske vikingene på De britiske øyer. Ó Corráin mener i denne sammenheng at det framstår som at Dublin var hovedsete for et sjø-rike som blant var gjort opp av øya Man og hele Skottland. Derimot skal skandinavene som holdt til i Dublin ha blitt jaget fra øya i 902, altså i forkant av Eirik Blodøks' nevnte styre i Northumberland på midten av 900-tallet. Irland var derimot ikke forlatt av nordgermanerne da Eirik skal ha hentet krigere derfra, for Ó Corráin (2008, s. 431-432) skriver videre at vikingene invaderte Irland på nytt i 914, og at Sitric Caech skal ha gjenerobret Dublin. Dublin skal derimot ha vært utsatt for heftige angrep av irene både i 944 og 948, noe som skal ha medført stor ødeleggelse av byen og at store deler av dens befolkning skal ha blitt gjort til slaver eller drept. Etersom både nordmenn og dansker slo seg ned i Irland, vil det derfor være en mulighet for at krigerne som ble hentet kan ha vært både norske og danske vikinger. Det samme kan nok sies om dem som ble hentet fra Orknøyene og Suderøyene. Dersom hæren i realiteten var samlet sammen for å begå plyndring, ville hæren vært liten og spesialisert, og krigerne som kan ha blitt hentet inn ville muligens derfor vært nordmenn og dansker med erfaring innen plyndringsaktivitet. Etersom Snorre gir uttrykk for at Suderøyene var tilholdssted for mange «vikinger og hærkonger», kan dette tyde på et fokus på personer med nordgermansk bakgrunn. I så fall ville det vært utfordrende å samle sammen en stor nok hær, kun ved å nytte seg av nordmenn og dansker, som kunne utfordre kong Edmund. Snorre nevner derimot at Eirik våget seg innover land fordi han hadde en stor hær. Det framstår av den grunn som at Snorre har ment at Eirik hadde ansamlet en stor hær fra Orknøyene, Suderøyene og Irland, og særlig med tanke på at Dublin var blitt herjet noen få år i forveien for Eiriks hærsamling, kan det godt hende at noen

irer lot seg hyre. Med tanke på at Snorre levde på 1100- og 1200-tallet, vil han mest sannsynlig ha visst om det keltisk-norrøne opphavet mange av dem som holdt til på de norske øyene hadde i sin egen samtid. En skal av den grunn ikke se bort ifra at Snorre kan ha ment at noen av soldatene som gjorde opp hæren til Eirik var av keltisk opphav eller av blandet opphav.

Selv om dette tilfellet påpeker keltisk tilstedeværelse i Eirik Blodøks sin hær, forteller det oss absolutt ingenting om noen keltisk kultur. Et annet kulturmøte i *Heimskringla* er derimot mye mer detaljrikt, og omhandler Harald Gille, den selvproklamerte sønnen til kong Magnus Berrføtt som kom fra Irland. Etter å ha beskrevet Harald Gilles utseende, påpeker Snorre at han ofte gikk kledd i irske klær, som var korte og lette. I tillegg skal han også ha hatt vansker med å tale norsk, noe som Snorre mener førte til at han ble gjort mye narr av. Snorre skriver så videre at Harald Gille skal ha fortalt, under et drikkelag, at det var noen irer som var raskere enn hester. Magnus, sønn til kong Sigurd, skal deretter ha utfordret Harald Gille på dette, ettersom han mente at han løy. Etter at Harald hadde bevist at han kunne løpe raskere enn Sigurd kunne ri, ble kong Sigurd informert om det inntrufne. Snorre skriver at han ble svært sint på Magnus for hans mangel på respekt overfor Harald Gille, og skal deretter ha skjelt ham ut for hans naivitet overfor utenlandske skikker. Snorre mener at kong Sigurd gav uttrykk for at folk i utlandet heller brukte tiden sin på å bli gode innen andre idretter enn å drikke seg fulle (Hødnebo & Magerøy, 1981, s. 584-587).

Selv om dette tilfellet ikke omhandler en person av helt keltisk opphav, men heller en som påstår, og som Snorre antar, er sønnen til kong Magnus Berrføtt og ei keltisk kvinne, hentyder Snorre i stor grad til Harald Gilles irske særpreg. Blant annet trekkes det fram forskjell i både klesskikk og språk. Klærne hans beskrives som korte og lette, og spesifikt som «irske». Vi kan også lese om at han strevde med å snakke norsk, noe som tyder på at irsk var morsmålet hans. Det er i denne sammenheng av interesse å legge seg merke at Snorre mente han ble mobbet for hvor gebrokkent norsk han snakket. Dette er det eneste stedet i de utvalgte sagaverkene som trekker fram forskjell i språk mellom keltere og nordgermanere. At Harald Gille skal ha blitt terget for hvor dårlig norsk han snakket, kan være et uttrykk for hans språklige evner i forhold til andre personer med et liknende flerkulturelt opphav. På tross av at Snorre gir uttrykk for at Harald Gille oppførte seg mer irsk enn norsk, virker det som at Snorre, slik som kong Sigurd, tar Haralds side i konfrontasjonen som oppstår mellom ham og kong Sigurds sønn, Magnus. Ut ifra det som står

skrevet, kan det virke som at Snorre ønsker å framheve kong Sigurds respekt og forståelse for andre kulturer. Ved å nevne hvordan kong Sigurd skjelte ut Magnus for hans naive holdning overfor utenlandske skikker, tar han også på samme tid et oppgjør med Magnus sin alkoholbruk og poengterer at en heller bruker tiden sin på noe fornuftig, slik som idrett, i utlandet. I denne anledning virker det altså som at Snorre omtaler og framhever positive trekk ved den keltiske kulturen, ved å blant annet trekke fram at irene trente seg raske til bens. Denne hurtigheten til fots som Snorre mener Harald Gille forteller om, samsvarer godt overens med hva en kan lese om i *Sverres saga*, hvor de walisiske leiesoldatene også gis en slik egenskap. Det framstår derfor også her som at noe som er typisk for keltere, er hvor raske til fots de alle er. Aspekt ved kelternes kultur virker derfor som å være deres lette og korte klær, at de hadde sitt eget språk, og at det var viktig å være rask til bens.

Ettersom *Fagrskinna* ikke inneholder noen nevnte tilfeller av keltere i tjeneste under en nordgermansk maktinnehaver, må vi se til *Håkon Håkonssons saga*. En gjennomlesning av sagaverket avslører flere tilfeller hvor keltere har enten vært i tjeneste i Norge under Håkon Håkonsson eller på noen av de norske besittelsene i havet utenfor det skotske fastlandet. Mesteparten av funnene viser til keltere med presteutdannelse som innehar stillinger i både Norge og på de britiske øyene. Den første som nevnes, er en prost ved navn Jofrøy. Det nevnes at han holdt til i Tønsberg, og mens kong Håkon var i byen brakte han med seg en svært sliten gutt til kongen og jarlen, Skule Bårdsson. Gutten skal deretter ha fortalt at han var sendt av biskop Nikolas for å advare om at slittungene var på vei til byen. Ettersom slittungene var en opprørsflokk mot kong Håkons styre, anbefalte Jofrøy og bymennene kong Håkon om derfor ikke å forlate byen (Þórðarson, 1979, s. 60).

Ved dette kulturmøte kan en altså lese om at prosten i Tønsberg er en mann ved navn Jofrøy, og at han er i kontakt med kong Håkon under hans besøk i Tønsberg. På tross av at navnet hans ikke er av skandinavisk opprinnelse, er det derimot heller ingen hint i teksten som viser til at Jofrøy har noen tilknytning til De britiske øyer. Steinar Imsen (2018, s. 198) mener på sin side at han trolig kan ha vært enten engelskmann eller skotte. Navnet «Jofrøy» finner en derimot ikke bare i *Håkon Håkonssons saga*. John Dowden (1912, s. 256-257) trekker fram at Peter Andreas Munch skal ha ment at prosten i Tønsberg og biskopen på Orknøyene er den samme personen. Dersom slikt var tilfellet, at Jofrøy ble utnevnt til biskop på Orknøyene, viser dette til at personer med

keltisk bakgrunn ble gitt viktige geistlige stillinger i kong Håkons samtid. Derimot, at Þórðarson ikke nevner noe om Jofrøys enten keltiske eller engelske bakgrunn, kan tyde på at han mente at slik informasjon ikke var nødvendig å nevne. En annen årsak kan istedenfor være at Sturla ikke knyttet opphav og identitet opp til en bestemt nasjonalitet. Imsen (2018, s. 199) trekker fram at det er veldokumentert at geistlige skotter som flyttet til Orknøyene og Hjalmland ble, etter litt tid, ansett som innfødte på øyene og ikke som skotter. Dersom Jofrøy var biskop på Orknøyene, kan det derfor være mulig at Sturla anså ham, ikke som en skotte, men som en innfødt fra øyene, tett tilknyttet den nordgermanske kulturen og lokalidentiteten på Orknøyene. Sturla Þórðarson gir derimot ingen detaljer som tilsier noen som helst form for en særegen keltisk kultur.

Med tanke på at Jofrøy muligens kan ha vært av skotsk avstamning, og derfor være et eksempel på en person med keltisk avstamning innen den norske geistligheten, vil det derfor nok heller ikke komme som noen overraskelse at det også nevnes et annet navn som antyder et mulig keltisk opphav. Navnet og personen det er snakk om, er «Gillibert». I *Håkon Håkonssons saga* trekkes dette navnet inn i kontekst av at kong Håkon ikke var enig med erkebiskopen i hans valg om hvem som burde være biskop i Hamar. Mens erkebiskopen ønsket at en korsbror ved navn Lodin skulle være biskop, ønsket kong Håkon at det skulle være hans klerk og tidligere erke-degn på Hjalmland, Gillibert. Dette førte til at erkebiskopen og kong Håkon kom i munnhuggeri. Magnus, medkonge og sønn til kong Håkon, skal ha forsøkt å roe ned situasjonen og få til et forlik mellom dem. Lodin, som skal ha vært avskrekket av kong Håkons motvilje mot ham, ønsket av den grunn ikke å være biskop i Hamar, og det hele endte med at det ble sendt et brev sammen med Gillibert til paven hvor både erkebiskopen og kong Håkon gikk god for at han skulle påta seg bispestillingen (Þórðarson, 1979, s. 304-305). Senere blir leseren også gjort oppmerksom på at Gillibert vigsles til biskop i Hamar, etter at paven har bestemt at kong Håkons ønske skal etterkommes (Þórðarson, 1979, s. 319-320). I tillegg nevnes han også som en av formennene for en sendeferd til skottekongen, og som tilstedeværende da kong Håkon ligger på dødsleie og mottar den siste olje (Þórðarson, 1979, s. 328 & 339).

Disse fire tilfellene som omhandler Gillibert, viser også, på samme vis som med Jofrøy, at utenlandske lærde var i tjeneste som prester i Norgesvelde. Akkurat som med Jofrøy blir leseren fortalt om svært lite som har med Gillibert som person å gjøre. Hovedfokuset er helt og holdent på Gillibert, ikke som person, men som geistlig med nær tilknytning til kong Håkon. Det

interessante er at det ikke nevnes noe om hvorfor nettopp Gillibert var såpass høyt verdsatt av kong Håkon. Ettersom det ikke nevnes noen grunn for hvorfor det var slik, vil nok den mest sannsynlige årsaken ha vært at kong Håkon følte han kunne stole på Gillibert, og at han var fornøyd med hans tidligere virksomhet som erkeidegn på Shetland. I tillegg, ved å sette den overnevnte informasjonen inn i kontekst og lese mellom linjene, bør det kunne være mulig å ane en grunn for hvorfor Gillibert ble tatt i bruk av Håkon Håkonsson som en av formennene for en delegasjon til den skotske kongen. Barbara E. Crawford (2003, s. 148) mener at både biskopen av Orknøyene, Henrik, og biskopen av Hamar, Gillibert, tok del i sendeferden ettersom de kunne være til god nytte i samtalen mellom Norge og Skottland. William P. L. Thomson (2008, s. 141) antar at Gillibert, på grunn av navnet og hans tilknytning til bispedømmet på Orknøyene, var i slekt med jarlene av Angus. Hvis dette var tilfellet, ville i så fall biskopenes tilstedeværelse under samtalen vært til god nytte på grunn av deres nære forbindelse med Skottland og derfor evne til å mekle mellom partene. Ettersom Sturla ikke hentyder til språklige misforståelser i løpet av andre sendeferder mellom skottekongen og kong Håkon, framstår av den grunn biskopenes mulige evne til å oversette mellom partene som irrelevant for hvorfor de ble valgt ut som formenn for sendeferden.

Med tanke på at Gillibert var en av de frammøtte ved kong Håkons dødsleie, tyder det på at var høyt verdsatt. Det bør derimot nevnes for leseren at Gilliberts skotske røtter er en antakelse basert på det som finnes av informasjon om biskopene på Hamar. Brian Ayers (2021, s. 203-206) mener på sin side at Gillibert ikke var skotsk, men, ettersom hans foreldre skal ha vært gravlagt på en kirkegård i Norwich, delvis engelsk. Delvis ettersom hans mors navn, Botild, er skandinavisk i opprinnelse. På bakgrunn av dette påstår Ayers at Gillibert derfor hadde skandinavisk opphav. Ettersom det fant sted mye konflikt mellom Norge og Skottland, særlig i løpet av kong Håkons siste regjeringsår, kunne det skapt misnøye dersom kong Håkon hadde hatt et nært forhold til en skotte. Dersom Gillibert istedenfor var av delvis engelsk opphav, kan det muligens forklare hvorfor Sturla Þórðarson ikke anså det som viktig å skrive noe mer detaljert om hvem Gillibert var, særlig ettersom det var svært vanlig med engelske geistlige i Norge i løpet av den europeiske høymiddelalderen (Goddard Leach, 1909, s. 558). På grunn av at Sturla Þórðarson også er sparsom med detaljer vedrørende Gilliberts opphav, viser heller ikke dette tilfellet noen form for keltisk kultur.

Kontakt som resultat av krigshandlinger eller generell konflikt

Som allerede nevnt kan en finne tilfeller av at keltere har vært hyrt inn for å kjempe for nordgermanske maktinnehavere. De fleste tilfellene, derimot, omhandler keltere i konflikt med nordgermanere, og det vil trolig være enklere å finne en klarere holdning overfor dem ved kulturmøter med en slik kontekst. I *Sverres saga* er det kun ett tilfelle som tar for seg kontakt mellom nordgermanere og keltere som har oppstått som resultat av krigshandlinger, og det tar for seg orknøyinger som plyndrer og herjer i Skottland og Irland. Forfatteren har skrevet at Harald jarl, som administrerte Orknøyene på vegne av kong Sverre, gjør uttrykk for at han selv ikke er skyldig i at folk fra øyene gjør anfall mot Skottland og Irland. Dette skal også ha gått utover kjøpmenn i området (*Sverres saga*, ca 1200/1996, s. 161).

Ved hjelp av dette tilfellet får leseren høre om hvordan Harald jarl må be kong Sverre om nåde for at han ikke har klart å holde styr på orknøyingene, og da spesielt øyskjeggene som gjorde opprør mot kong Sverres styre. Det er under møte dem imellom at Harald jarl gjør rede for at han ikke på noe som helst vis har oppfordret eller beordret sine undersåtter til å gjøre opprør mot kong Sverre. I denne sammenheng nevner Harald jarl at orknøyingene ofte handler mot hans ønsker, deriblant ved å herje i Irland og Skottland og å rane kjøpmenn. Slik en kan forstå utfra det som står skrevet, opererer personene som angriper Skottland og Irland uavhengig av jarlen på Orknøyene. I tillegg, ettersom de trekkes inn i sammenheng med øyskjeggens opprør mot kong Sverres styre, er det slik å forstå at det er orknøyingene som presenteres som antagonistene. I dette henseende er det derfor skotter, irer og handelsfolk som er de skadelidende, og som en skal ha medfølelse for. At Harald jarl gir uttrykk for at herjingene i Skottland og Irland ikke er etter hans ønske, og at han anser det som viktig å nevne for å begrunne sin uskyld i saken, kan det muligens vise til et ønske hos både kong Sverre og jarl Harald å opprettholde gode relasjoner med befolkningen på De britiske øyer. Det framstår altså som at forfatteren av *Sverres saga* ønsker å framheve at orknøyingenes plyndringer er et problem som bør løses. Dette minner om konfliktene mellom nordmenn og tyskere i *Håkon Håkonssons saga*, hvor Sturla Þórðarson påpeker kong Håkons ønske om å opprettholde gode relasjoner med den tyske keiseren og tyske handelsmenn. Det virker altså som at *Sverres saga* påpeker kong Sverres ønske om å unngå konflikter på De britiske øyer. En krig mot irene og skottene hadde ført til at kong Sverre hadde blitt utfordret på to fronter, ettersom diverse opprørspartier også truet hans styre i Norge. Det framstår derfor som at *Sverres saga* ønsker å formidle at kong Sverre ikke ønsket å la seg

involvere i enda en konflikt. I tillegg, med tanke på at verken irer eller skotter nevnes i kong Sverres tale mot tyskerne, som gjennomgått tidligere i oppgaven, får man inntrykk av at det ikke var vanlig for dem å reise på lengre kjøpmannsferd. I talen er det istedenfor dem som er kommet fra de norske øyene, som blant annet Orknøyene, som gis en takk for varene de kommer til Bergen med. Ettersom øyskjeggens herjinger gikk utover kjøpmenn i området ved Orknøyene, kan det vise til at kelterne handlet med de norske øyene, og at norske handelsmenn på øyene deretter solgte de keltiske handelsvarene på markedet i Bergen.

Ett av de mange tilfellene i *Heimskringla* med fokus på konflikt og krigshandlinger mellom keltere og nordgermanere, som kan vise til en bestemt holdning hos Snorre overfor irer, er å finne i «Harald Hårfagres saga». Her gjør Snorre rede for at kong Harald Hårfagre hadde en mengde sønner, hvorledes to av dem het Torgils og Frode. Disse to skal ha blitt gitt hærskip av kong Harald, og deretter dratt i viking i Skottland, Bretland og Irland. Snorre forteller her at Torgils og Frode var de første nordmenn som erobret Dublin. Mens Frode skal ha blitt forgiftet og drept, regjerte Torgils lenge i Dublin. Snorre skriver deretter at Torgils ble sveket av irene, og også han drept (Hødnebo & Magerøy, 1981, s. 78).

Dette nevnte kulturmøte viser altså til konflikt mellom irer og nordmenn, og at forholdet mellom dem ikke var et særlig positivt et. Det er slik å forstå at nordmennene tok Dublin med makt, ettersom de allerede hadde vært på viking i Skottland, Wales og andre deler av Irland. Forholdet mellom den irske befolkningen og de norske okkupantene må av den grunn ha vært ganske dårlig, noe som også kan være årsaken til at Snorre mener Frode ble tidlig forgiftet. Ved å bare ta utgangspunkt i hvordan Snorre mener historien har utspilt seg, ved at det var norske vikinger som herjet i området og til slutt tok Dublin, kan det framstå som at det er irene leseren skal ha medfølelse for. Derimot er det ett spesifikt ord Snorre bruker som viser til at det heller kan ha vært motsatt, og det er ordet «sveket». Snorre påpeker spesifikt at Torgils ble «sveket» og ikke «overfalt» eller «angrepet» av irene. Dette kan tyde på at Torgils hadde mange irer som undersätter og at de var med på å opprettholde styret hans i Dublin. Lloyd Laing (2006, s. 287) påstår i sitt verk at antall «vikinger» som migrerte til Irland ikke kan ha vært stort. Han henviser i denne sammenheng til knappheten på nordgermanske graver som er funnet, og den minimale språklige påvirkningen, i form av låneord og stedsnavn, det nordiske språket har hatt på det irske.

Snorre kan ha av den grunn ha ment at Torgils og Frode må ha vært avhengige av den lokale populasjonen, og hyrt irer i sin tjeneste for å ikke bare etablere Dublin som et viktig handelssted, men også for å beskytte det mot andre nordgermanere og irer. Fellows-Jensen (2001, s. 113) trekker fram at det kun er 20 låneord med nordisk opphav i det irske språket, og at dette kan tyde på lite verbal kontakt mellom irene og nordgermanerne. Han trekker fram at en irsk kilde nevner at skandinaviske handelsmenn skal ha prutet med irene på gebrokkent irsk, og at dette tyder på i hvert fall en viss grad av kommunikasjon mellom dem. Fellows-Jensen påpeker allikevel at det kan virke som at «vikingene» og deres etterkommere holdt på sin kultur og snakket nordisk i sine fort. Dersom slikt var tilfellet, så kan det tyde på et klasseskille mellom nordgermanerne og irene, ved at nordgermanerne var den herskende eliten og levde adskilt fra den øvrige irske lokalbefolkningen, som var deres undersåtter. I så fall kan dette være den bakenforliggende årsaken for hvorfor Snorre mener at irene «svek» Torgils. Det framstår derfor som at det ikke var Torgils og Frodes maktovertakelse i seg selv som gjorde at irene svek dem, men heller på grunn av hvordan irene kan ha følt seg behandlet. Etersom irene skal ha «sveket» Torgils, virker det som at han følte han kunne stole på dem, og at de hadde på en eller annen måte lurt ham.

Etersom Snorre har tatt i bruk et så sterkt, negativt, ladet ord, framstår det som at Snorre kan ha dannet seg opp en mening om irene som svikefulle basert på kildene han selv har tatt i bruk for å skrive sin *Heimskringla*. I tillegg, på tross av at Snorre ikke nevner hvem det var som kan ha forgiftet Frode, virker det sannsynlig at han sikter til irene, ettersom de framstilles som svikefulle. En enser av den grunn negative undertoner i Snorres framstilling av irene, og det virker av den grunn som at irene i sin helhet er et svikefullt folk som ikke kan stoles på. Det blir på dette viset en indikator for deres kulturelle særpreg, ved at svik anses som en egenskap alle irer har lett for å gjøre seg nytte av. En liknende forståelse om irene er å finne i *Kongespeilet* (ca 1250/1965, s. 54, hvor det står skrevet at irene kjennetegnes ved å være harde, ivrige etter å ta liv, og at de oppfører seg usedelig.

Det ovennevnte tilfellet gir altså uttrykk for en forståelse om at irene er et svikefullt folk og at en bør være var for deres intriger. Derimot står det ikke skrevet noe om hvordan Torgils og Frode tok Dublin, og om irene i det hele tatt gjorde noe som helst form for militær motstand mot sine norske okkupanter. Det vil derfor være nødvendig å se til et annet tilfelle som tar for seg slik kontakt, og det omhandler kampen mellom Einar jarl på Orknøyene og den irske kongen,

Konofogor. Til å begynne med står det skrevet, i *Heimskringla*, at Øyvind Urarhorn dro i vesterviking, og at han kom til den irske kongen, i forkant av slaget. Ettersom kong Konofogors hær var i flertall, var det han som vant, og Einar jarl måtte flykte. Det står at Einar jarl, i etterkant av dette, gav nordmennene i irsekongen sin hær skylden for at han tapte og at bortimot hele hans hær var blitt drept. Da Øyvind Urarhorn skulle reise hjem igjen til Norge året etterpå, ble han liggende værfast i Åsmundarvåg på Orknøyene. Einar jarl skal ha fått vite om dette, og mens Øyvind ble drept, fikk flesteparten av mennene, som hadde fulgt med ham, grid (Hødnebø & Magerøy, 1981, s. 284 & 302).

Ved dette kulturmøtet skriver altså Snorre om at det fantes tilfeller hvor nordmenn tok del i irske hærer. Det interessante er at Snorre gir uttrykk for at Øyvind Urarhorn dro i vesterviking, og at han derfor endte opp med å slåss i den irske kongens hær. Ettersom han skal ha vært i vesterviking, må han ha bedrevet plyndring på De britiske øyer i forkant av å ha latt seg selv og sine menn hyre i den irske kongens hær. Hvorfor Øyvind endte opp i den irske kongens hær, virker det ikke som Snorre vet grunnen for, ettersom han ikke legger fram noen bakgrunn for det. Ettersom skandinaviske krigere var på dette tidspunktet, rundt år 1000, ønsket i både Russland og Det bysantinske riket, kan det ikke være så utenkelig om Snorre mente kong Konofogor også verdsatte nordgermanske krigeres evner. Henry Royston Loyn (1977, s. 105) skriver om at Olaf Kvåran, som var konge i Dublin på 900-tallet, hadde en sønn som het Gluniarainn, og at han allierte seg med den irske kongen, Mael Sechnaill, og kjempet mot «fellow-Vikings» sør for Waterford. Loyn (1977, s. 106) nevner også at Sigtrygg Silkeskjegg, en annen av sønnene til Olav Kvåran, gikk med på å kjempe for den irske kongen Brian Boru ved at han til gjengjeld anerkjente Dublins selvstendighet. Øyvind var med andre ord ikke alene om å la seg hyre i irsekongers hær. Det virker også som at Øyvind og hans menn forble lojale overfor kong Konofogor og dro på fredelig vis fra Irland året etterpå.

Einar jarl, som også var i vesterviking, dreper som nevnt Øyvind på Orknøyene. Ettersom Øyvind hadde et godt og nært forhold til kong Olav den hellige, nevnes det at Olav skal ha blitt svært lei seg da han fikk høre om Øyvinds død. Einar jarl får på dette viset rollen som antagonist i historien, noe som er viktig å huske på i tilknytning til hva han skal ha ment om årsaken for sitt nederlag i kamp mot kong Konofogor. Irenes motstand ignoreres totalt av Einar jarl, og skylden legges helt og holdent på nordmennene som var i den irske kongens hær. Det virker altså som at

Snorre mener at Einar jarl anså irske krigere som lett motstand, noe han muligens kan ha kommet til å mene i løpet av tidligere vikingtokt. Dersom Einar jarls fornektelse av irsk motstand baserer seg på et forsøk om å holde æren i behold, kan det hinte om at en kunne bli gjort narr av dersom en måtte gi tapt for irer i et slag. Det framstår av den grunn som at irene anses som dårlige krigere enn nordgermanerne. Dette kan i så fall også forklare hvorfor Snorre mener irene tydde til forgiftning og svik mot Frode og Torgils, ettersom irene ikke ville kunne seire over nordgermanerne i et vanlig slag.

Irene framstår i dette tilfellet som verre krigere enn nordgermanerne, og det virker som at de er avhengige av nordgermansk militær støtte for å kunne gjøre motstand mot vikingaktivitet. Snorre påpeker også at irene ledes av en konge, slik som er tilfellet med de fleste andre kulturer som nevnes i sagaverkene. Derimot gjør Snorre kun rede for at kong Konofogor var en irsk konge, og ikke at han var konge over hele Irland. En må derfor anse det slik at Snorre har vært av den mening at ikke alle irer var undersåtter av kong Konofogor, og at det derfor har fantes flere konger.

Dersom nordmenn ansees som mye dyktigere krigere, hva er det som har hindret dem i å gjøre seg selv til overherrer over hele Irland? Vel, på slutten av «Magnus Berrfötts saga» kan det virke som at Snorre gir uttrykk for hvorfor dette ikke er tilfellet. Da kong Magnus Berrfött var i Irland skal han ha blitt lovet slaktefe av den irske kongen, Myrkjartan, og da kong Magnus og hans menn kunne se en støvsky, antok flere av mennene at det kunne være den irske hæren. Det virker som at Snorre mener nordmennene fryktet at kong Myrkjartan hadde sveket kong Magnus, og at han hadde tatt livet av sendemennene som var sendt for å hente slaktefeet. En kan lese om at Øyvind Olboge skal ha kritisert kong Magnus for at han hadde dratt så langt opp på land når de alle visste hvor svikefulle irene kunne være. Derimot viste det seg å være sendemennene med slaktefe, og etter å ha tatt dem imot, vendte hæren mot skipene igjen. Mellom hæren og skipene var det derimot myrlendt terreng som sinket framdriften. Snorre forteller her at en haug med irer kom fram fra skogen på hver side av myren og tok til å angripe kong Magnus sin hær, noe som medførte at flere nordmenn mistet livet. Selv om irene kjempet hardt, var det også mange av dem som mistet livet, men til forskjell fra den norske hæren kom det alltid nye forsterkninger. Kong Magnus skal ved dette tilfellet ha beordret Torgrim Skinnlue å føre sine menn til en holme slik at de kunne skyte på irene og dekke kong Magnus og resten av hæren ved passering av et dike. Da

Torgrim hadde ført sin flokk over diket, skal de ha sveket kong Magnus og flyktet til skipene. Snorre forteller at kong Magnus og mange nordmenn deretter ble drept, men at irene, på tross av deres seier, hadde lidd størst mannefall (Hødnebo & Magerøy, 1981, s. 564-567).

Slik Snorre har skrevet om denne hendelsen, framstår det som at irene var klar over de norske krigernes styrker, og ønsket å unngå å møte dem på en slagmark hvor det hadde vært lett for nordmennene å forsvare seg selv. Istedenfor virker det som at irene ventet helt til nordmennene var sårbare og immobile i myrlendt terreng. Det Snorre her beskriver, er altså en form for geriljatakikk, og slik som med waliserne, virker det som at det er irene som tilknyttes denne formen for krigføring i *Heimskringla*. Det virker av den grunn som at nordgermanere ikke kunne erobre hele Irland på grunn av irenes evne til å gjennomføre effektive geriljaangrep mot dem. Derimot, på tross av at irenes overraskelsesmoment framstår som å ha virket, nevner allikevel Snorre at irene hadde størst mannefall. Den norske hæren framstår av den grunn overlegen den irske, men ettersom irene er i flertall, mister også mange nordmenn livene sine. En ville av den grunn forventet at Snorre gav irene, ene og alene, æren for å ha beseiret hæren til kong Magnus, men slikt gjør han ikke. Istedenfor vies mye av oppmerksomheten til Torgrim Skinnlue og hans flokk, og hvordan de forrådde kong Magnus. Det virker som at kong Magnus hadde en plan for hvordan å holde irene på avstand, men at Torgrim og hans svik forhindrer planen i å fullbyrdes. Som leser får en av den grunn på følelsen av at irene hadde vært nødt til å trekke seg tilbake, og at nordmennene hadde kommet seg til skipene sine. På liknende vis som at Einar jarl gav nordmenn skylden for tapet mot irene, virker det også her som at det er nordmennenes svik som forårsaker kong Magnus' død, ikke irene.

På bakgrunn av de to sistnevnte eksemplene, kan det virke som å være et ydmykende aspekt ved å måtte gi tapt for irer i kamp, og at Snorre derfor forsøker å finne på unnskyldninger for at irene fikk seier. I en militær kontekst virker det altså som at irene er farlige, men ikke i sammenheng med deres evne til å sloss, ettersom de må tåle størst mannefall på tross av å ha et klart strategisk overtak. Istedenfor er det deres evne til å sette feller og ta i bruk terrenget for å legge forholdene til rette i sin favør som gjør irene farlige. En invaderende hær vil av den grunn sjeldent føle seg trygg i Irland på grunn av irenes geriljastategi. At Snorre mener Øyvind Olboge gav uttrykk for at irene var svikefulle, vitner om en konstant bakenforliggende, negativ holdning mot dem. Derimot bør en også legge seg merke at kong Magnus Berfføtt kjempet sammen med kong

Myrkjartan i løpet av hans plyndring av Irland, og fikk, som lovet, tilsendt slaktefe av ham. Om den sene leveringen av slaktefeet var kong Myrkjartans måte å forsinke kong Magnus på, slik at han ble angrepet, skriver Snorre ingenting om.

Slik som i *Heimskringla* vil en også i *Fagrskinna* kunne lese om Magnus Berrføtt og hans herjinger i Skottland, Irland og Wales. En kan her lese om at kong Magnus gikk særdeles hardt fram på De skotske øyene og brente og herjet, men at han samtidig sparte dem som holdt til på Iona, ettersom øyen var hellig. Det skal også ha oppstått et slag mellom nordmennene og waliserne, på Ongulsøy, som var hardt og langvarig (Titlestad, 2007, s. 331-333). En kan også lese om at kong Magnus, på sitt andre tokt, oppholdt seg om vinteren hos kong Myrkjartan, hvor han hadde fred. I løpet av plyndringen av Irland sendte han gisler til Dublin. Også *Fagrskinna* gjør rede for at kong Myrkjartan holdt løftet sitt og leverte slaktefe. På vei tilbake til skipene blir de angrepet av irene, og etter hvert som irene ble flere og flere, ble det størst mannefall hos nordmennene. Opplendingene, som kong Magnus hadde håpet ville dekke dem ved å skyte på irene, flyktet istedenfor til skipene, noe som medførte at resten av den norske hæren, bortsett fra dem som var fremst i fylkingen, også flyktet. Det står skrevet at, selv om store deler av hæren hadde flyktet, enset kong Magnus håp, ettersom de «(...) hogg ned irene som bufe». Derimot, ettersom drapet av én ire ble konstant erstattet av to irer, maktet irene til slutt å ta livet av kong Magnus (Titlestad, 2007, s. 338-341).

Det første en legger merke til ved dette tilfellet, i forhold til hvordan det presenteres i *Heimskringla*, er at det i *Fagrskinna* ikke gis uttrykk for at irene er eller kan være svikefulle. Mens det, i *Heimskringla*, legges vekt på uroen blant soldatene i tilknytning om en kunne stole på kong Myrkjartan eller ikke, står det kun skrevet at sendingen av slaktefeet ble forsinket. Mens Snorre lar muligheten være åpen for at forsinkelsen av slaktefeet var en del av sviket til kong Myrkjartan, framstår forsinkelsen i *Fagrskinna* som irrelevant for at kong Magnus angripes av en irsk hær. I tillegg framstår angrepet til irene i mye mindre grad som et geriljaangrep, og heller som at irene hadde stilt seg opp i veien for den norske hæren. Irene virker av den grunn ikke like farlige og utpekulerte i *Fagrskinna*, slik som de framstilles i *Heimskringla*.

Selv om det oppstår hard kamp mellom dem, legges det allikevel ikke vekt på at irene gir dem noen nevneverdig motstand, som kommer til uttrykk ved at kong Magnus øyner håp på tross av irenes solide overtall. Irene seirer altså ikke på grunn av deres evne til å sloss, men på grunn av at

de har flere soldater enn nordmennene og at de norske soldatene flykter. Slaget i *Fagrskinna* framstår på dette viset mye mer som et utmattelsesslag, enn et geriljaangrep, hvorav det virker som at målet til irene er å slite ut den norske hæren. Trolig den mest avslørende setningen som kan gi uttrykk for forfatterens holdning overfor irene, er da fellingen av flere irer sammenliknes med det å hogge ned bufe. På dette viset trekker forfatteren en sammenlikning mellom irer og dyr, noe som umulig kan anses som å være uttrykk for en positiv holdning overfor nordmennenes motstandere.

I forkant av kong Magnus' død, kan en lese om at gisler, som den norske hæren tok i kamp, ble sendt til Dublin. Poul Holm (1986, s. 341) skriver at å ta folk til slaver nådde toppen i keltiske områder i løpet av 1000-tallet. Ettersom Magnus Berrføtts herjinger i Irland var på slutten av 1000-tallet og helt i begynnelsen av 1100-tallet, kan en derfor anta at gislene som ble sendt til Dublin mest sannsynlig ble solgt som slaver. Holm (1986, s. 334-335) gjør også rede for at Dublin ble, i løpet av 1000-tallet, det viktigste handelssenteret i Irland, og at slaver var i stor etterspørsel. Det kan derfor ha rådet et syn på irene som et mindreverdige folk, noe som kan forklare hvorfor *Fagrskinna* beskriver drapet på irer som slakt av bufe, og at *Heimskringla* virker som å nekte for at irer kan motkjempe nordgermanere på egen hånd.

I *Fagrskinna* framstår irene som ikke like farlige og utspekulerte som i *Heimskringla*, og bedre gjøres det ikke av at kampen med waliserne framstilles som mye hardere og mer langvarig enn kampen mot irene. I *Fagrskinna* framstilles ikke irene som svikefulle, og måten de går til angrep på nordmennene på, bærer heller ikke preg av kunnskap innen overraskelsesangrep. Ettersom irene slåss i myrlendt terreng, kan en derimot få inntrykk av at den keltiske kulturen, i begge fortidssagaene, ikke tok i bruk hesteryttere i sin krigføring, slik som tyskerne skal ha gjort, men at deres hærer var gjort opp av fotsoldater. I tillegg, at *Fagrskinna* gjør rede for at kong Magnus Berrføtt og kong Myrkjartan sloss i lag og tok slaver, tyder dette på at også irene tok del i slavehandelen.

I *Håkon Håkonsson saga*, er det i hvert fall mulig å finne mange kulturmøter mellom nordgermanere og keltere på grunn av konflikten mellom Norge og Skottland i tilknytning hvem det er som skal styre over øyene utenfor det skotske fastlandet. Det første tilfellet som bør undersøkes, tar for seg hvordan skottenes krigstaktikk er i møte med en norsk hær. Sturla skriver om at Olav Svarte, som styrte på Isle of Man på vegne av kong Håkon, hadde flyktet til Norge

ettersom jarl Alein fra Skottland hadde samlet en stor hær for å invadere øya. Olav Svarte returnerer med en hær noe senere, og ettersom innbyggerne på Man ikke ønsket å sloss mot ham, fikk Olav Svarte igjen makten etter å ha lagt lederen for hæren på øya, Torkjell Njålsson, i jern. Hæren drar deretter videre, uten Olav Svarte, til Skottland for å herje. Den skotske hæren som gjorde motstand, skal ha kjempet sporadisk og løpt mot den norske hæren i flere utfall. Etter at det var blitt store tap på begge sider, skal nordmennene ha vendt tilbake til skipene sine. Sturla skriver at de da fant ut at skottene hadde tatt liv av alle sveinene som hadde gått i land for å tilberede mat til hæren, og at de hadde stjålet alle matkjelene i samme slengen (Þórðarson, 1979, s. 151-152).

Ved dette tilfellet, er det skottenes krigsstrategi som omtales, og de, på liknende vis som waliserne i *Sverres saga*, virker ikke som å ønske et slag hvor de to hærene låser seg til hverandre i vedvarende kamp. I stedet for kan en lese om at skottene løp fram og tilbake mot den norske hæren, muligens for å overraske dem da de ikke var i formasjon. Å kalle dette for en form for geriljatakikk blir ikke korrekt, ettersom nordmennene er klar over hvor den skotske hæren befinner seg, men det framstå allikevel som en gjenganger at nordmenn ser seg slått eller må trekke seg tilbake på grunn av en keltisk hær som enten møter dem i kamp i terreng som favoriserer kelterne eller som overrasker dem. Selv om den skotske motstanden i dette tilfellet beskrives som effektiv og hard, kan en kan derimot ikke la være å legge merke til at skottene gis en antagonistisk rolle i konflikten. På tross av at det er nordmennene som angriper det skotske fastlandet, utføres angrepet som en reaksjon på skotske provokasjoner. Det kan i tillegg virke som at skottenes sporadiske angrep på den norske hæren, oppholdt nordmennene lengre enn nødvendig og gjorde det mulig for en gruppe skotske soldater å gjøre anfall mot sveinene ved skipene. At skottene stjal matkjelene, men lot være å ødelegge skipene, vitner om at skottene ikke hadde som formål å utslette den norske hæren, men heller som et forsøk på å få dem til å avslutte sine angrep mot det skotske fastlandet.

I dette tilfellet får en altså inntrykk av hvilken krigsstrategi skottene tar i bruk mot den norske hæren. Skottenes taktikk, med å løpe fram og tilbake mot den norske hæren, minner veldig om hvordan de walisiske leiesoldatene angriper Sverres fiender i Tønsberg. Å gå etter matforsyningene til nordmennene vitner i tillegg om at skottene hadde lagt en klar plan for hvordan å gjøre nordmennene mest skade og å hindre deres videre plyndring av den skotske

kysten. Med tanke på hvor utspekulerte de framstår, minner derfor skottene i dette tilfellet mer om irene i *Heimskringla* enn i *Fagrskinna*. For en tydeligere holdning, som kan vise til hvordan, om ikke forfatterens eget syn på skottene var, så i hvert et generelt samtidssyn på dem var, må en til et annet tilfelle. I forkant av at kong Håkon selv blir med på et angrep mot Skottland, skriver Sturla at det kom sendemenn med brev fra kongene på Suderøyene som fortalte om at skottene hadde, blant annet, angrepet Isle og Skye, og brent gårder og kirker og drept både menn og kvinner der. Sendemennene skal også ha fortalt at skottene hadde spiddet små unger på spydene sine ved å balansere dem på spydspissen og deretter riste på dem slik at de sakte seig ned på skaftet (Þórðarson, 1979, s. 319).

Om ikke skottenes aggressivitet og ønske om krig mellom landene var tydelig fra før av, så gjøres det i hvert fall åpenbart ved denne anledning. Også ved dette tilfellet er det skottene som framstilles som den aggressive og brutale part, og det er skottenes herjinger mot norske territorier som legger til rette for en norsk motreaksjon. Skottene gis skylden for å ha tatt liv av ikke bare menn, men også kvinner og barn. I tillegg mener Sturla at brevet også fortalte om at skottene hadde brent ned kirker på Isle of Skye. Detaljen som derimot viser klare til en antagonistisk holdning overfor skottene, er hva Sturla mener sendemennene fortalte kong Håkon om hva skottene hadde gjort med små barn på øya. At skottene gis skylden for å ha spiddet små barn og gitt de en sakte og smertefull død, er med på å presentere de skotske hærmennene som brutale monstre. Mest sannsynlig må en anse dette som en form for propaganda, hvor formålet var å overbevise kong Håkon om at noe burde gjøres. Skottenes handlinger bringer igjen fram likheter mellom dem og de waliske leiesoldatene i *Sverres saga*. Som tidligere nevnt, har også waliserne som var i tjeneste under kong Sverre blitt tilknyttet slik brutal herjing. Dette gir et inntrykk av at den keltiske kulturen var svært brutal, og at de ikke tok noe som helst hensyn til hvem det var de tok livet av. At ungene spiddes på spyd, informerer oss derimot også om at skotske soldater brukte dette våpenet under sine herjinger. Sturla gjør i tillegg et poeng ut av at skottene skal ha brent kirker på øyene, noe som gir et inntrykk av en kultur som ikke verdsetter og respekterer religiøse byggverk.

Det siste tilfellet som vil trekkes fram i tilknytning kontakt som resultat av krigshandlinger, er hvordan skottene beskrives da kong Håkon hadde ankommet De britiske øyene. I *Håkon Håkonssons saga* står det at den norske flåten ble utsatt for et voldsomt uvær utenfor den skotske

kysten, og at tre skip ble drevet på land. Skottene skal ha vært vitne til dette og begynt å skutt piler mot nordmennene på de strandede skipene. Det står at skottene nærmet seg dem flere ganger, men trakk seg alltid tilbake igjen. Ved landsettingen av kongsmennene flyktet skottene innover land, men da nordmennene forlot skipene, skal skottene ha vært bortom med en gang og tømt den strandede koggen for gods. Kort tid etter at kong Håkon hadde gått i land med en del soldater dagen derpå, nærmet skottehæren seg, og ettersom hæren var ganske stor, ble kong Håkon overtalt om å søke tilbake til kongeskipet sitt. Sturla Þórðarson påpeker at hæren til skottene bestod av en god del riddere med hester utstyrt med panser og brynjer. Størstedelen var derimot gjort opp av fotfolk, og disse var stort sett utstyrt med buer og stridsøkser. Sturla nevner at skottene kunne ha vært ti ganger så mange som nordmennene som ble stående igjen for å sloss. En skotte ved navn Perus ble drept, og han skal ha vært sønn til en mektig ridder og kom fra en stor ætt. Etter hvert som den norske hæren fikk forsterkninger fra noen av skipene, trakk skottehæren seg unna, og flyktet «(...) bort i fjellet». Da antallet falne soldater skulle telles dagen derpå, gikk det ikke å telle skottenes tap ettersom skottene hadde båret med seg dem som falt til skogen (Þórðarson, 1979, s. 331-334).

Ved dette kontaktilfellet kan man også her lese om hvordan Sturla mener skottene har operert militært. Slik som nevnt tidligere, framstår det ikke som at skottene ønsker å møte den norske hæren mens den er fullt operativ. Istedenfor sørger skottene for å angripe mindre deler av den norske hæren, som ved dette tilfellet ble splittet fra hverandre på grunn av et kraftig uvær. På liknende vis som med stjelingen av matkjelene, skriver Sturla Þórðarson at skottene var raskt frampå med å fjerne gods fra den ene koggen som hadde gått på land. Arbeidet som skottene legger ned for å svekke den norske hæren uten å møte den i et stort slag, framstår som noe helt nytt, og en finner ikke liknende beskrivelser i den øvrige utvalgte sagalitteraturen.

Ved hjelp av Sturlas beskrivelser får vi vite at den skotske hæren bestod av godt utrustede ryttere, i følge med fotfolk som Sturla anså som ikke særlig godt utstyrt. Dersom de skotske fotsoldatene kun var utstyrt med stridsøkser og buer, kan det muligens forklare hvorfor skottene ved tidligere anledninger ønsket å unngå nærkamp med den norske hæren. Hvis den norske hæren var mye bedre utstyrt enn mesteparten av den skotske, gir det grunnlag for å mene at det er grunnen for at skottene måtte gi tapt, på tross av sin store tallmessige overlegenhet. Det virker av den grunn som at de skotske fotsoldatene, som hadde blitt kalt til landvern, ventet på at deres bedre utrustede

riddere skulle ankomme før et angrep ble ansett som mulig. Selv om det framstår som at den skotske hæren, generelt sett, var dårlig utstyrt ut ifra hva en kan lese i sagaen, er ikke denne informasjonen nødvendigvis utfyllende for hva som faktisk var tilfellet. Michael Brown (2004, s. 56-57) skriver at den skotske kongen, for å motkjempe kong Håkons invasjonsstyrke, satte sin lit til landvernet og riddere, noe som stemmer godt overens med hva en kan lese om i *Håkon Håkonssons saga*. Derimot, det som skal ha gjort den skotske hæren så effektiv i sin motstand mot nordmennene, var at kong Alexander hadde innsett nytten av å inkorporere lønnede grupper av godt trente soldater med det stort sett ulønnede landvernet. Brown trekker fram at den skotske kongen, i 1263 og 1264, hadde en stående hær av rundt 60 godt utrustede riddere og «sergeants», på samme vis som de samtidige engelske og franske kongene. En storstilt modernisering og forbedring av det skotske forsvaret, og dets evne til å yte motstand, virker som å ha vært avgjørende for skottenes endelige seier over nordmennene. På tross av dette framstilles fortsatt skottenes strategi som definert av hit-and-run-taktikk, slik som også de walisiske leiesoldatenes angrepsmetode bygger på. Det gjøres også rede for at skottene skal ha flyktet mot fjellene, noe som også ribbaldene gjør etter å ha brent bygder i Opplandene.

Det er også interessant å lese om hvordan den ene skotske ridderen, Perus, blir omtalt i svært positivt ordelag av Sturla. Om dette tyder på en mer respektfull holdning overfor den skotske nobiliteten enn for de øvrige skotske soldatene, vites ikke, men leseren får derimot inntrykk av at Perus døde modig i kamp. Til syvende og sist skriver Sturla om at skottene ble drevet vekk av nordmennene, men at de hadde klart å få fjernet sine falne fra slagmarken. Ettersom Sturla gir uttrykk for at dette gjorde det umulig for nordmennene å vite hvor mange skotter som hadde falt, kan det virke som at skottene kan ha gjort det for å skjule sine egne dødstall for fienden. Selv om skottene trekker seg tilbake ved dette tilfellet, får en på følelsen av at de vet veldig godt hva de holder på med, og at de har en plan for hvordan å motkjempe nordmennene. Flere tegn til skottenes kulturelle særpreg viser seg i løpet av dette tilfellet. Det gjøres rede for at fotsoldatene bruker buer og stridsøkser og at de forsøker å stjele forsyningene til fienden. Sturla viser også til at Skottene tyr til profesjonelle soldater, og at de har sitt eget riddervesen. I tillegg fjerner skottene sine døde, slik at nordmennene ikke klarer å få oversikt over hvor mange som har falt.

Kontakt som resultat av sendebud

I *Sverres saga* er det ikke mulig å finne tilfeller av kulturmøter på bakgrunn av sendebud mellom nordgermanske og keltiske maktinnehavere. I *Heimskringla*, derimot, kan en finne slike kulturmøter. Dessverre er det lite informasjon en kan hente ut fra dem. For eksempel kan en lese om at danske kong Knut hadde skaffet seg styre over Danmark, England og en stor del av Skottland. I denne sammenheng skriver Snorre at sendemennene til kong Knut skal ha fortalt Sigvat skald om at kong Knut tilgav alle som lot seg underkaste av ham, uansett hvor mye skade de hadde påført ham. Sendemennene skal deretter ha trukket fram behandlingen av to skotske konger som eksempel på kong Knuts storsinn. Skottene skal ha kommet til kong Knut og tilbudt sin underkastelse, hvorav kong Knut skal ha tilgitt dem for deres tidligere handlinger mot ham og attpåtil returnert deres land og gitt dem gaver (Hødnebo & Magerøy, 1981, s. 342-343). Det er også mulig å lese kontakten, ved hjelp av sendebud, mellom kong Magnus Berrføtt og kong Melkolm av Skottland i løpet av kong Magnus' plyndringer på De britiske øyer. Snorre gjør rede for at kong Magnus, etter å ha erobret Ongulsøy, seilte med hæren sin mot Skottland, og at det da ble sendt sendebud mellom de to kongene. De skal ha kommet til fram til en enighet over hvordan eierskapet skulle bestemmes, men ettersom kong Magnus tok i bruk smutthull i avtalen, kom han til anskaffelse av mange flere territorier (Hødnebo & Magerøy, 1981, s. 560).

Disse to tilfellene forteller dessverre lite om noen bestemt holdning overfor skottene fra Snorre sin side, og heller kan en ikke skimte noe som kan tilsi et kulturelt særpreg. Det som derimot framstår som tydelig, er hvordan skottene virker som å komme tapende ut av begge disse tilfellene. Selv om det kan virke som at de to skotske kongene får til en god avtale med kong Knut, ved at de gis gaver og får deler av sitt land tilbake som takk for deres underkastelse, settes de opp i forhold til Olav Haraldssons fornektelse av å la seg underkaste av den danske kongen. De to skotske kongene brukes for å formidle for Sigvat skald kong Knuts evne til å tilgi og vise storsinn, og i tillegg gjøre rede for hvorfor sendemennene mener Olav Haraldsson har tatt et dårlig valg. Olavs fornektelse i å la seg underlegges av danskekongen framstår derimot som modig, til forskjell fra de skotske småkongene som overgir seg. Litt på samme vis framstår skottekongen veldig passiv i møte med kong Magnus' tydelige utnyttelse av avtalen mellom dem. Ettersom Snorre ikke nevner noe om at kong Melkolm skal ha reagert på kong Magnus misbruk av forliket dem imellom, virker det som at skottekongen på sett og vis overgir seg og ikke ønsker å komme i konflikt med kong Magnus over øyene.

Slik som med *Heimskringla* er det også vanskelig, i *Fagrskinna*, å finne tilfeller av kontakt knyttet til sendebud mellom keltere og nordgermanere som kan si noe om en bestemt holdning hos forfatteren overfor kelterne. Det eneste tilfellet som tar for seg bruk av sendebud mellom skandinaviske og keltiske maktinnehavere, er å finne i løpet av kong Magnus Berrfötts regjeringsperiode og hans herjinger på De britiske øyer. Forfatteren av *Fagrskinna* forteller mye av det samme som Snorre Sturlason i sin formidling av kong Magnus' herjinger og forlik med skottekongen. Også her ber skottekongen om at den norske hæren ikke skal herje Skottland, og tilbyr derfor kong Magnus eierskapet av alle de skotske øyene som kong Magnus kan holde på sin venstre side ved å seile nordover, langs kysten, med fast ror. Etter at kong Magnus utnytter et smutthull i forliket og tar øyene i sitt eie, skriver forfatteren av *Fagrskinna* at skotske kong Melcolm sendte datteren sin til kong Magnus da han var på Orknøyene. Sønnen til kong Magnus, Sigurd, skal deretter ha blitt giftet med henne. Skottekongen og kong Magnus skal på denne måten ha inngått vennskap med hverandre (Titlestad, 2007, s. 333-334).

Som nevnt kan en lese om de samme hendelsene og et liknende hendelsesforløp knyttet til forliket mellom kong Magnus og kong Melcolm over eierskapet av de skotske øyene. Også her blir skottekongen lurt av kong Magnus, med tanke på hvordan eierskapet av øyene skal bestemmes. Mens kong Melcolm ikke virker som å ha reagert på kong Magnus utnyttelse av forliket mellom dem i *Heimskringla*, virker det i hvert fall ikke som at han skal ha reagert på noe som helst negativt vis i *Fagrskinna*. Faktisk framstår det som at han forsøker å etablere en varig fred med kong Magnus ved å gifte datteren sin med kong Magnus sin sønn, Sigurd. I *Heimskringla* får leseren vite om at Sigurd ble giftet vekk til ei datter av en keltisk maktinnehaver, men ikke med skottekongens datter. Snorre mener heller at det var dattera til den irske småkongen, Myrkjartan, som ble giftet til Sigurd, og ikke skottekongens datter (Hødnebo & Magerøy, 1981, s. 560). Med tanke på at kong Magnus oppholdt seg lenge hos kong Myrkjartan, og at de kom tilsynelatende godt overens med hverandre, virker det derfor mer sannsynlig at det var Myrkjartans datter og ikke skottekongens datter som ble gift med Sigurd. Uenigheten angående hvem Sigurd ble giftet med kan på den andre siden vise til hvordan de to forfatterne anså forskjellige logiske forklaringer for hvorfor Sigurd ble giftet til ei datter av en keltisk maktinnehaver. Mens Snorre altså henviser til det gode forholdet mellom kong Myrkjartan og kong Magnus, og det senere samarbeidet dem imellom under plyndringen av andre irer, som bakgrunn for giftemålet, mener forfatteren av *Fagrskinna* at giftemålet skyldtes skottekongens

ønske om en varig fred og å stadfeste forliket dem imellom. Det som er felles, er derimot at kelterne framstilles som å inneha samme kulturelle forståelsen som nordmennene, vedrørende giftemål og dets betydning for frendskap mellom partene, noe som, som nevnt, tyskerne også anerkjente.

I *Håkon Håkonssons saga* kan en, som tidligere nevnt, lese mye om kontakten mellom kong Håkon og keiser Fredrik av Det tysk-romerske riket. Kontakten mellom disse to monarkene skal ha vært svært god og vennligsinnet, og det skal ha oppstått et godt vennskap mellom dem. I tilknytning kontakt med keltere, er det kontakten mellom de to skotske kongene, Alexander 2. og Alexander 3. og kong Håkon som bidrar til bruk av sendebud for å formidle kongenes ønsker og krav til hverandre. Det første tilfellet av kontakt mellom dem kommer i form av at kong Alexander 2. begynte å sende menn til kong Håkon for å få svar på om kong Håkon frivillig ville gi fra seg Suderøyene, som skottekongen mente Magnus Berrføtt urettmessig hadde tatt fra kong Melkolm. Sturla nevner at de første sendemennene som ble sendt av kong Alexander 2. var to biskoper. Kong Håkon skal derimot ha ment at Suderøyene var rettmessige, norske territorier, basert på en avtale mellom kong Magnus og kong Melkolm, og at øyene uansett ikke hadde vært skottekongens, men Gudrød Crovan sine. Sendemennene fortalte deretter at kong Alexander 2. ønsket å kjøpe Suderøyene, men ettersom kong Håkon ikke ønsket å selge, ble sendemennene sendt tilbake til Skottland. Det står deretter skrevet at skottekongen ofte lot høre fra seg vedrørende muligheten for å kjøpe øyene, men alltid til ingen nytte (Þórðarson, 1979, s. 241-242)

Leseren presenteres altså for to sider av saken. På den ene siden har en kong Håkon som mener at Magnus gjorde rettmessig krav på øyene, ettersom det ble gjort en avtale med den daværende skottekongen, og at han har arvemessig krav. På den andre siden har man skottekongen som mener at øyene skal være skotske besittelser, ettersom kong Magnus skal ha erobret dem fra den daværende skotske kongen. Med tanke på at begge sider av saken presenteres i *Håkon Håkonssons saga*, og sendemennene virker som å ha vært behandlet på høvelig vis, kan en ikke påpeke noen negativ holdning overfor verken skottekongen eller sendemennene. Saken vedrørende eierskapet av Suderøyene legges fram for kong Håkon og han svarer så deretter med at han ikke ønsker å gi dem fra seg. Dette tilfellet bidrar altså til å presentere skottene på et verken negativt eller positivt vis, men legger til grunn for senere konflikt mellom de to

kongedømmene. Det bør også trekkes fram at det er kongen av Skottland som søker skriftlig kontakt med kong Håkon, mens det aldri forsøkes å innledes samtaler fra kong Håkons side. Dette kan tyde på at Sturla mente at kong Håkon ikke så noen nytte eller nødvendighet i å ha kontakt med kong Alexander 2. Ettersom skottekongen blir omtalt som en stor høvding som ønsket seg ære og berømmelse, kan det framstå som at kong Håkon anså ham som en trussel mot hans territorielle integritet på De britiske øyer.

Dette kultur møte gir derimot ingen detaljer som kan brukes til å identifisere noen skotsk kultur. Det neste tilfellet som vil undersøkes gjør derimot det. Sturla Þórðarson skriver at en erke-degn og en ridder ved navn Missel ble sendt til kong Håkon mens han var i Bergen. Sturla mener her at kong Håkon skal ha syntes at de to sendebudene kom med vakre ord, men at disse ikke var ektefølt, og at de to skottene forsøkte å lure ham. Etter at de ikke hadde kommet fram til noen avtale, skal sendebudene ha satt seil hjemover. Ettersom de ikke hadde fått lov av kong Håkon å reise tilbake til Skottland, sendte han Brynjolv Jonsson etter dem, som brakte dem tilbake til Bergen. Kong Håkon skal deretter ha gitt ordre om at de to sendemennene skulle holdes igjen i Bergen over vinteren, på grunn av at de, uten lov, hadde forsøkt å forlate landet (Þórðarson, 1979, s. 308). Under sendebudenes tvangsopphold i Norge, ble Magnus, sønn til kong Håkon, kronet til medkonge, og under vigslingen skriver Sturla at Missel var til stede i koret i kirken. Her mener Sturla at Missel ble forvirret over praksisen, ettersom konger ikke ble kronet i Skottland. Selve vigslingen gikk såpass innpå Missel, at han skal ha blitt svært rørt av prosesjonen. I den sammenheng nevner Sturla at de som stod ved ham forklarte ham hva det var som fant sted. Magnus får, i løpet av vigslingen, også vigslingsverdet festet rundt seg, og Sturla mener da at Missel gav uttrykk for at han var blitt fortalt at folk ikke ble slått til riddere i Norge. Han skal også ha gitt uttrykk for at han aldri før hadde sett noen som hadde blitt slått til ridder på en så verdig måte (Þórðarson, 1979, s. 311).

Sturla påpeker ikke bare at kong Håkon syntes at de skotske sendemennene var uærlige overfor ham og kom med tomme ord, men også at sendemennene forsøkte å forlate landet uten å ha blitt gitt tillatelse til slikt. På tross av dette, får Missel være til stede under vigslingen av Magnus. Det nevnes ved denne anledning at Missel skal ha vært både forvirret og rørt av det han ble vitne til, og at han skal ha misforstått visse deler av seremonien. Sturla viser altså her tydelig til at det fantes visse kulturelle forskjeller innen sedvane mellom nordmenn og skotter, og at dette var

grunnen for Missels forvirring angående det inntrufne. Selv om Sturla nevner at folk måtte forklare for Missel hva det var han var vitne til, ettersom kroning av konger ikke var en skikk i Skottland, står det ingenting om at han skal ha blitt korrigert da han trodde Magnus ble gjort til ridder. Brown (2004, s. 136) trekker fram at Skottland hadde, i det foregående århundre, gjennomgått interne forandringer som hadde knyttet kongedømmet og dets folk nærere europeiske verdier og folk i Europa. Gjennom idoliseringen av kontinental-europeiske verdier og skikker, som Brown mener særlig fant sted i tidsrommet før 1214, hadde altså skikken å slå personer til riddere blitt en del av den skotske kulturen. At Sturla mener at Missel skal ha trodd at folk ikke ble slått til riddere i Norge, kommer av at en liknende reform i retning kontinental-Europa ikke fant sted i Norge før under kong Magnus Lagabøter, spesifikt i 1277, da en først tok i bruk ridder-tittelen (Imsen, 2000, s. 36-37). Å slå personer til riddere var altså en skikk som ikke kom til Norge før 1277. Hvordan en ble slått til ridder i det øvrige Europa skal ha vært ved å feste et sverd om livet til personen (Dunbabin, 1988, s. 26). Ettersom det ble slått et vigslingsverd om Magnus, er det derfor enkelt å forstå hvorfor Missel trodde han ble slått til ridder, særlig ettersom en slik form for kroningsseremoni var ukjent for ham. Missels misforståelse av det han var vitne til, skyldes altså kulturelle forskjeller mellom den skotske og den norske makteliten, ved at kontinental-europeiske kulturelle strømninger hadde påvirket makteliten i Skottland og Norge i forskjellig grad.

Det nevnes ingenting om at sendemennene skal ha blitt straffet på noe som helst vis, annet enn å ha blitt holdt igjen i Norge over vinteren. Ettersom sendebudene bare holdes igjen, og at Missel er til stede under kroningen av Magnus, er det slik å forstå at de ble behandlet på høvelig vis i løpet av deres opphold i Norge. Forskjell i språk framstår ikke som å ha medført noen problemer, ettersom det klart gjøres rede for at personene som stod ved Missel i kirkekoret fortalte ham hva det var som foregikk. Sturla Þórðarson viser også til mulige andre forskjeller i kultur mellom skottene og nordmennene. For det første prøver sendebudene å forlate Norge uten løyve, noe som trekker fram deres mangel på kunnskap eller mangel på respekt overfor norske sedvaner. I tillegg, da Missel stod plassert oppi koret i kirken, og var vitne til kroningen av Magnus, mener Sturla at han ble svært rørt, ettersom det ikke var tradisjon for slikt i Skottland. Denne «tradisjonen» som Sturla mener Missel skal ha siktet til, er nok en henvendelse til at skottenes kongekåring var forskjellig fra den norske. At Magnus blir kronet og vigslet til konge, viser til et religiøst og seremonielt aspekt ved kroningen. I Skottland skal personer ha vært gjort til konge, men selve

prosessen skal ha vært mye enklere i forhold til den norske. Først i 1329 skal de skotske kongene ha blitt gitt retten til å krones og vigsles på samme måte som andre europeiske konger og dronninger. På grunn av dette fant altså den første kroningen og samtidige vigslingen ikke sted i Skottland før kongevigselen av David 2. i 1331 (Cannon & Hargreaves, 2009). Først etter dette skal kongene av Skottland ha vært kronet etter romersk skikk, ved at biskopen/erkebiskopen av St. Andrews både vigslet og kronet den skotske kongen («The Coronation and Scotland», 1901, s. 13). Dette viser altså til forskjell innen kroningsprosessen mellom Norge og Skottland, noe som betyr at kulturelle forskjeller mellom landenes maktelite virker som å ha vært den utløsende årsaken bak Missels forvirrede reaksjon til det han var vitne til.

Det siste kontaktilfellet som vil trekkes fram, omhandler sendebudene som ble sendt mellom kong Aleksander 3. og kong Håkon med formål om å få til et forlik. Sturla nevner, til å begynne med, at skottekongen hadde sendt sendemenn for å forhøre seg om muligheten for å få en slutt på konflikten og uenighetene. Leseren informeres så om at kong Håkon sendte flere sendemenn til den skotske kongen, deriblant den tidligere omtalte biskop Gillibert, for å uttrykke kong Håkons ønske om fred. Skottekongen skal ha tatt dem imot på ærbødig vis, og gitt uttrykk for at han ville besvare kong Håkon etter å ha rådført seg med sine rådgivere. Da skottekongens sendebud ankom kong Håkon, skal det stort sett ha vært enighet mellom dem, bortsett fra spørsmål angående eierskapet av noen øyer. Det skal av den grunn ikke ha kommet til noe forlik mellom dem, og Sturla gir så uttrykk for at skottene deretter tok til å hale ut tiden med forhandlingene, slik at den midlertidige våpenhvilen dem imellom vedvarte. De skotske sendebudene skal deretter ikke ha dratt tilbake til skottekongen før på sensommeren, da været tok til å versne. Slik fortsatte det med sendebud og ultimatum fra kong Håkon, hvorav skottekongen skal ha svart tvetydig. Sturla Þórðarson påpeker at kong Aleksander 3. sendte forkynnere med det ene sendebudet til kong Håkon, slik at han ville være trygg på tilbakeveien (Þórðarson, 1979, s. 328-329).

I dette tilfellet kan en lese om et ønske fra begge sider om å få en slutt på krigen. Det sendes bud mellom de to kongene, og Sturla Þórðarson gjøre rede for at sendebudene behandles med respekt av både kong Alexander 3. og kong Håkon. Kontakten mellom dem framstår som uproblematisk, hvorav det eneste som setter kjepper i hjulene for en mulig fredsløsning, er mangelen på overenskomst over eierskapet av noen av øyene konflikten omhandler. Sturla virker derimot som å hinte til uærlighet fra skottenes side med tanke på forhandlingene, og hvordan de tar i bruk

våpenhvilen, mens forhandlingene pågår, til å hale ut tiden. På grunn av at skottene, bevisst ifølge Sturla, haler ut tiden, øker de på dette viset sjansen for at den norske hæren, som holder til på skipene sine, vil utsettes for uvær. Mens kong Håkon framstår som ærlig i sin forhandling, uten noen baktanke, virker det som at skottene og kong Aleksander 3., forsøker å utøve press på nordmennene ved å trekke ut forhandlingene og å vente på dårlig vær.

At det ene sendebudet til kong Håkon måtte ha eskorte av to geistlige tilbake til den norske hæren, på grunn av faren for at den øvrige skotske befolkningen ville kunne hetse, og muligens gå til angrep på ham, vitner om et generelt dårlig forhold mellom nordmenn og skotter på dette tidspunktet. Selv om Sturla ikke forklarer hvorfor skottene skulle ha visst at sendebudet var en nordmann, må en derfor anta at sendebudets bekledning indikerte norsk opphav, og derfor skilte seg fra skotsk klesskikk. Ettersom det norske sendebudet reiste alene, ville det mest sannsynlig ikke vært mulig å identifisere ham på tungemålet. Utseendemessige indikatorer knyttet til kledning virker derfor som å være det mest sannsynlige. At klesskikk har vært brukt til å indikere et keltisk opphav, finnes det eksempler på i sagamaterialet. For eksempel, i «Magnus Berrfötts saga» skriver Snorre Sturlason om at Magnus ble kalt «Berrfött» ettersom han og mange av hans menn hadde tatt til seg keltisk skikk og kledd seg på samme måte som kelterne. Snorre mener at leggene deres var bare og at de hadde på seg korte trøyer og kapper, og at denne klesstilen ble brukt i vesterlanda (Hødnebo & Magerøy, 1981, s. 563). Ettersom kong Magnus brukte mye av tiden sin i viking mot skotter, irer og walisere, må det derfor være disse folkenes klesskikk Snorre henviser til. En egen keltisk klesstil må derfor også, mest sannsynlig, ha eksistert i løpet av kong Håkons regjeringstid. Ettersom det påpekes en egen klesskikk blant kelterne, må det derfor også ha fantes en klesstil som var mer vanlig blant nordgermanere, slik Snorre hintet om i «Olav Kyrres saga» (Hødnebo & Magerøy, 1981, s. 549-550). At norske sendebud kunne gjenkjennes av skotter på sin kledning virker derfor som en sannsynlig grunn for hvorfor han trengte beskyttelse på sin retur til den norske hæren.

Oppsummering:

Dette kapittelet har nå undersøkt diverse tilfeller av kontakt mellom keltere og nordgermanere, og med tanke på om det er mulig å identifisere en bestemt holdning overfor dem, så vil svaret være

ja. Samtidssagaene er nok de tydeligste når det gjelder å gi uttrykk for en bestemt holdning overfor kelterne i lys av den samtidige maktpolitikken. I *Sverres saga* får kong Sverre svært god hjelp av den engelske kongen i form av walisiske leiesoldater, og ettersom de kommer til svært god nytte for kong Sverre mot hans fiender, gjøres det et poeng ut av hvor dyktige de er med pil og bue og hvor raske og modige de er. Deres brutalitet og kyniskhet gjøres rede for, men i lys av det hjelper kong Sverre å holde på makten, virker det som at waliserne blir satt pris på. Det virker heller ikke som at kong Sverre ønsker noen konflikt med kelterne, ettersom Harald jarl må gjøre rede for at han ikke står bak plyndringen av skotske og irske områder. I *Håkon Håkonssons saga*, derimot, framheves skottenes brutalitet mot øyboerne og deres forsøk på å erobre norske territorier. Store deler av verket handler om hvordan skottene prøver å framprovosere en norsk motreaksjon, og hvor vanskelig det er for kong Håkon å få i stand et forlik med skottekongen. Fortidssagaene virker også som å være negativt innstilt overfor kelterne. *Heimskringla* er derimot den tydeligste, ved at den forbinder irene med svik, og får det til å framstå som at irene ikke er dyktige krigere. *Fagrskinna* er på sin side ikke like hard mot kelterne, men gjør fortsatt et poeng ut av hvor enkelt det var å ta liv av irene som angrep Magnus Berrføtt. Det virker derimot som at Snorre viser til en ny forståelse for irene mot slutten, når han trekker fram hvordan kong Sigurd skal ha blitt forbannet over mangelen på respekt overfor irene som sønnen hans gir uttrykk for.

Med tanke på kulturelle aspekt ved kelterne, trekker alle sagaene fram kelternes særegne måte å drive krigføring på. Den eneste sagaen som ikke gir uttrykk for at kelterne holder på med overraskelsesangrep, er *Fagrskinna*. De andre trekker fram at kelterne enten angriper i bølger eller gjennomfører overraskelsesangrep mot sine fiender. Det framstår derfor som at det er en forståelse om at kelterne representerer en form for krigføring som nordgermanerne ikke er vant til. En får også et inntrykk av at generelt alle keltere er rappe til fots, og at de har sin helt egne klesstil. Mens irene forbindes med svik i *Heimskringla*, tilknyttes waliserne dyktighet innen bruk av bue i *Sverres saga*. I *Håkon Håkonssons saga* gjøres det også rede for at skottene har et riddervesen, og at det kun er til stede et seremonielt aspekt ved kongekåring i Skottland, men ikke et religiøst et.

Avsluttende oppsummering:

En gjennomgang av de to fortidssagaene, *Heimskringla* og *Fagrskinna*, og de to samtidssagaene, *Sverres saga* og *Håkon Håkonssons saga*, viser tydelig til at det er mulig å finne uttrykk for kulturelle særegenheter ved samene, tyskerne og kelterne innen det norsk-islandske sagamaterialet. Det finnes derimot forskjeller på tvers av verkene i tilknytning hva det er som vektlegges ved andre kulturer, hvilke folk forfatterne virker mest interessert i å formidle om, og mengden informasjon en kan finne. *Fagrskinna* er det verket som tydeligst skiller seg ut med tanke på mangel på tydelige henvisninger til noen form for kulturelle særpreg hos samene, tyskerne og kelterne. Selv om en kan finne flere tilfeller av kulturmøter, bidrar de derimot i veldig liten grad til å skape noe som helst forestilling om hva som er typiske trekk ved den samiske, tyske eller keltiske kultur. *Sverres saga*, som har færre tilfeller av kulturmøter enn *Fagrskinna*, er på den andre siden mye mer utfyllende og beskrivende med sine kulturmøter, noe som bidrar til å tydeliggjøre kulturelle forskjeller mellom den nordgermanske kulturen og den tyske og keltiske. I tillegg, på grunn av at *Heimskringla* gir flere detaljer om kulturelle særtrekk, særlig i tilknytning samene, kan en ikke påstå at dette er noe som fortidssagaene har til felles. Mest sannsynlig har det nok heller sammenheng med *Fagrskinnas* kortere og mer konsise fortellerstil, hvor anekdoter gis mindre plass og det er tydeligere vektlegging på større maktpolitiske begivenheter. De andre sagaverkene som er gjennomgått i denne oppgaven har derimot en mye mer livlig og fengende fortellerstil, noe som har bidratt til at en kan finne flere detaljer som kontekstualiserer kulturmøtene.

Kultur møter mellom samer og nordgermanere viser klart til at det finnes forskjell på tvers av verkene i henhold til om det er snakk om en fortidssaga eller en samtidssaga. I både *Fagrskinna* og *Heimskringla* er deres kyndighet innen trolldom det aller tydeligste aspektet ved hvordan deres kultur framstilles, og dette framstår som viktig for historiens gang i *Heimskringla* ved flere anledninger. I *Sverres saga* og *Håkon Håkonssons saga*, derimot, er det ytterst få kultur møter mellom nordgermanere og samer, og det virker som at forfatterne ikke har ansett kontakten mellom dem som viktig å formidle. I *Håkon Håkonssons saga* er det heller kontakten med bjarmene som anses som viktigere å få fram, enten i tilknytning bjarmer som får bosette seg i Malangen eller i form av nordmenn i konflikt med dem. Dette viser altså til en klar forskjell mellom fortidssagaene og samtidssagaene med tanke på å ønske å formidle om kontakt mellom

nordgermanere og samer. Kulturmøtene vi finner i fortidssagaene, for det meste i *Heimskringla*, oppstår som oftest som et resultat av at de samiske og nordgermanske leveområdene overlapper hverandre. Som nevnt forbindes den samiske kulturen med trolldom, men de framstår også som meget dyktige skipsbyggere som har utviklet sin egen konstruksjonsteknikk. Dyktighet innen jakt og fangst er også en evne som forbindes med samene. I tillegg er det det mulig å finne detaljer som gjør rede for deres objektive kultur, som deres bruk av gamme, noe som antyder en nomadisk livsstil. Selv om det gjøres rede for aspekter ved bjarmenes religion, kan en ikke finne detaljer som gjør rede for noen særegen samisk religion. Det er, som nevnt, samenes tilknytning til trolldom som framheves, men det gjøres derimot ikke rede for hva som skyldes deres magiske evner. Samene framstår av den grunn som svært mystiske, og på grunn av deres evne til å både skade og hjelpe med sin trolldom, virker det som at holdningen overfor dem er svært ambivalent.

Kulturmøtene mellom nordgermanere og tyskere oppstår i stor grad i forbindelse med handel, noe en kan finne tilfeller av i *Sverres saga*, *Heimskringla* og *Håkon Håkonssons saga*. Til forskjell fra samene, som virker som å få en mindre og mindre rolle utover den kronologiske historieformidlingen, blir tyskerne mer og mer delaktige i den norske historien. Mens *Heimskringla* virker som å legge større vekt på det religiøse aspektet ved tyskerne, og hvordan dette har bidratt til kristningen av nordgermanerne, er det tyskernes bruk av kogge som framstår som det tydeligste kulturelle aspektet ved dem i både *Sverres saga* og *Håkon Håkonssons saga*. Mens samene, i *Heimskringla*, forbindes med en egen skipskonstruksjonsteknikk, noe som viser til en samisk båtbyggertradisjon, forbindes bare tyskerne med koggene i den forstand av at de tar denne spesifikke skipstypen i bruk for sine handelsferder. Det er altså den objektive kulturen til tyskerne som virker som å være definerende for hvordan de anses av forfatterne i samtidssagaene. Hvordan tyskerne omtales på tvers av de to samtidssagaene er derimot helt forskjellig fra hverandre. I *Sverre saga* framstilles tyskerne som kyniske handelsmenn som utnytter det norske markedet. I *Håkon Håkonssons saga*, derimot, framstår tyskerne som hjelpsomme og nyttige, og eventuelle problemer som oppstår mellom bymennene i Bergen og tyske handelsmenn virker som å bli løst på rettferdig vis av kong Håkon. Fortidssagaene er for det meste nøytrale overfor tyskere, med hint av takknemlighet overfor tyskerne for deres religiøse påvirkning på det nordgermanske folk. Det er derfor mulig å oppdage en utvikling på tvers av sagaverkene fra *Sverres saga* til *Håkon Håkonssons saga* med tanke på forfatternes holdning overfor tyskerne. En må derimot stille seg spørrende til om dette har mer med politiske interesser å gjøre enn noen

samtidig, generell holdning, og at forfatterne derfor speiler holdningene til kongene de skriver om enn sitt eget syn på dem.

Av kulturmøter mellom nordgermanere og samene, tyskerne og kelterne, er det kelterne en finner mest kontakt med i kongesagaene. Kulturmøtene som virker som å gi mest innsikt i henhold til kelternes kulturelle særpreg er mye mer variert enn for samene og tyskerne. *Sverres saga* har få tilfeller av kulturmøter mellom nordgermanere og keltere, men er på den andre siden veldig detaljert når det gjelder ribbaldene i kong Sverres tjeneste. Man får vite om hvor effektive de er til å drive geriljakrigføring, hvor dyktige de er med pil og bue og hvor raske til bens de er. I *Heimskringla* gjøres det også rede for at kelterne er raske til bens og dyktige til å overraske sine fiender. Det skapes også en forestilling om at en bør passe seg for dem, ettersom de har lett for å ty til svik. Tilfellet som derimot gir klare uttrykk for keltisk kultur finner en istedenfor i tilknytning keltere i tjeneste under en nordgermansk maktinnehaver, som ved dette tilfellet, er Sigurd Jorsalfare. Ved hjelp av detaljer som beskriver Harald Gille og hvor tydelig han skilte seg ut fra øvrige nordmenn, kan en lese om språkforskjeller, at kelterne hadde en egen måte å kle seg på og at det var viktig å være hurtig. *Fagrskinna* gir, slik som med tyskerne, lite tegn til å fremme noe som helst spesifikt ved den keltiske kulturen. Derimot, på tross av mangel på detaljer i tilknytning kulturmøter mellom nordgermanere og keltere, framstår det allikevel som at forfatteren er negativt innstilt overfor dem, noe som Snorre også framstår som i sin historiefremstilling. *Håkon Håkonssons saga* gir også en del informasjon i tilknytning hvordan kelterne bedriver sin krigføring, og at de virker å foretrekke å overraske fienden sin og holde dem på avstand fram til oddsene er i kelternes favør. Derimot virker særegne kulturelle aspekter ved kelterne å tydeliggjøres i mye større grad i tilknytning sendebud mellom kong Håkon og kong Alexander. Spesielt detaljer i sammenheng med ridderen Missels opphold i Norge framhever klare kulturelle forskjeller mellom Norge og Skottland i henhold til hvordan en kongevigsel fungerer og at folk blir slått til riddere i Skottland, men ikke i Norge. Alle disse fire kongesagaene fokuserer på forskjellige keltiske grupper. Mens *Sverres saga* beskriver waliserne, og de to fortidssagaene bryr seg mest om kontakten med irene, gjør *Håkon Håkonssons saga* rede for kontakten med skottene. Det som framstår som felles for disse keltiske gruppene på tvers av kongesagaene, er at de alle er raske til bens og svært dyktige til å utføre overraskelsesangrep mot sine fiender.

Konklusjon:

De kulturelle møtene en finner i de norsk-islandske kongesagaene bidrar til å gjøre rede for flere aspekter ved samenes, tyskernes og kelternes kulturelle særpreg. Ved flere av tilfellene, resulterer den kulturelle kontakten i at det skapes motsetningsforhold hvor forskjeller innen kultur blir ekstra tydelige. Noen kulturelle aspekter som framheves av forfatterne, er tradisjon, skikk og religion, men de viser også til forskjeller innen språk, hvordan de går kledd, hva slags skip som brukes, hvordan de bor, og hvordan de oppfører seg. Det er også klare forskjeller på tvers av sagaverkene i henhold til kulturmøtenes kontekst og hvilken kultur det er snakk om.

Kultur møtene som gir tydeligst uttrykk for aspekter ved den samiske kulturen har oppstått som resultat av overlappende nordgermanske og samiske leveområder, og mesteparten av disse er å finne i fortidssagaene. Det legges stor vekt på samenes jaktferdigheter og deres kyndighet innen trolldom, men det gjøres også rede for at de er dyktige skipsbyggere som har utviklet en helt egen konstruksjonsteknikk. I samtidssagaene virker derimot forfatterne mye mer interessert i å formidle om kontakten med tyskerne, og selv om *Heimskringla* også gjør rede for tysk handelsaktivitet, er det kun i *Sverres saga* og *Håkon Håkonssons saga* at en kan lese om tyskernes bruk av kogge. Nordmennesenes mindre handelsskip står i sterk kontrast til tyskernes svære kogger, og ettersom det ikke nevnes noe om at andre folk også bruker kogger, representerer derfor koggene et særegent kulturelt aspekt ved tyskerne. I fortidssagaene er det heller det religiøse aspektet ved den tyske kulturen som framheves, hvor det settes i kontrast til nordgermanerne som ikke er kristne eller er i ferd med å kristnes. Aspekter ved den keltiske kulturen kan en derimot finne på tvers av sagaverkene og forfatterne virker som å legge særlig vekt på hvordan kelterne bedriver krigføring. Det gjøres rede for at kelterne er svært dyktige til å gjennomføre overraskelsesangrep mot sine fiender, og at de er svært raske til fots. I tillegg viser også *Heimskringla* til at kelterne hadde et eget språk og egen klesskikk. *Håkon Håkonssons saga* trekker, til forskjell fra de andre kongesagaene, også fram hvordan den norske og skotske makteliten hadde blitt påvirket av kontinentaleuropeiske, kulturelle strømninger i forskjellig grad.

Kilde- og litteraturliste:

Kilder:

Bagge, S. & Nedkvitne, A. (1983). *Regesta Norvegica: Bd. 3. 1301-1319*.

Bugge, A. (1910). *Diplomatarium Norvegicum: Oldbreve til Kundskab om Norges indre og ydre Forhold, Sprog, Slægter, Sæder, Lovgivning og Rettergang i Middelalderen: Saml. 19, Bd. 1. Aktstykker vedrørende Norges forbindelse med De britiske øer*. P. T. Mallings Forlagshandel.

Ekrem, I. & Mortensen, L. B. (Red.). (2006). *Historia Norwegie* (P. Fisher, Overs.). Museum Tusulanum Press. https://doi.org/10.26530/OAPEN_342356

Gulatingslovi. (1981). (K. Robberstad, Overs.; 4. utg., Bd. 33). Det Norske Samlaget. (Opprinnelig utgitt ca 1100)

Gunnes, E. & Kjellberg, H. (1979). *Regesta Norvegica: Bd. 4. 1320-1336*.

Hødnebø, F. & Magerøy, H. (Red.). (1981). *Snorre Sturluson: Norges kongesagaer* (A. Holtsmark & D. A. Seip, Overs.; Bd. 1-2). Den norske Bokklubben.

Kongsspegelen. (1965). (A. Hellevik, Overs.; 7. utg., Bd. 42). Det Norske Samlaget. (Opprinnelig utgitt ca 1250)

Sverres saga. (1996). (D. Gundersen, Overs.; 4. utg., Bd. 1). Gyldendal Norsk Forlag. (Opprinnelig utgitt ca 1200)

Theodricus munk. (1990). Historien om de gamle norske kongene. I *Norges historie. Historien om de gamle norske kongene / Theodricus munk. Historien om danenes ferd til Jerusalem* (A. Salvesen, Overs.; s. 47-96). Aschehoug. (Opprinnelig utgitt 1969)

Titlestad, T. (Red.). (2007). *Fagerskinna: Norges kongers ættetavle* (E. Eikill, Overs.). Saga Bok.

Vigfússon, G. & Unger, C. R. (1868). *Flateyjarbok: en Samling af norske Konge-Sagaer med indskudte mindre Fortællinger om Begivenheder i og udenfor Norge samt Annaler* (Bd. 3). Mallings.

Þórðarson, S. (1979). Soga om Hákon Hákonsson. I F. Hødnebo & H. Magerøy (Red.), *Noregs kongesoger* (K. Audne, Overs.; Jubileumsutg., Bd. 4, s. 21-345). Det Norske Samlaget.

Forskningslitteratur:

Ayers, B. (2021). Bishop Gilbert of Hamar: A Norwich Cleric, Envoy and Administrator in Thirteenth-Century Norway. *Collegium Medievale*, 34, 203-227.

<http://ojs.novus.no/index.php/CM/issue/view/250/64>

Bagge, S. (2016). The Old Norse Kings' Sagas and European Latin Historiography. *The Journal of English and Germanic Philology*, 115(1), 1-38.

<https://doi.org/10.5406/jenglgermphil.115.1.0001>

Bratrein, H. D. (2001). Finnekongen Martin og rikskongen Hákon den femte. *Håløygminne* (Bd. 21), 82(1), 1-10.

Brown, M. (2004). *The New Edinburgh History of Scotland: Bd. 4. The Wars of Scotland: 1214-1371*. Edinburgh University Press.

Brøgger, A. W. & Shetelig, H. (1950). *Vikingskipene: deres forgjengere og etterfølgere*. Dreyer.

Cannon, J. & Hargreaves, A. (2009). Coronations. I *The Kings and Queens of Britain* (2. utg.). Oxford University Press.

<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199559220.001.0001/acref-9780199559220-e-35202>

Christophersen, A. (2017). Who were they?: Steps towards an archaeological understanding of newcomers and settlers in early medieval Trondheim, Norway. I S. S. Hamre (Red.), *Foreigners and Outside Influences in Medieval Norway* (s. 7-31). Archaeopress.

Crawford, B. E. (2003). The Bishopric of Orkney. I S. Imsen (Red.), *Ecclesia Nidrosiensis 1153-1537: Søkelys på Nidaroskirkens og Nidarosprovinsens historie* (Bd. 15, s. 143-158). *Skrifter (Senter for middelalderstudier, NTNU)*. Tapir Akademisk Forlag.

- Dowden, J. (1912). *The bishops of Scotland: being notes on the lives of all the bishops, under each of the sees, prior to the Reformation*. James MacLehose and Sons.
- Dunbabin, J. (1988). From Clerk to Knight: Changing Orders. I C. Harper-Bill & R. Harvey (Red.), *The Ideals and practice of medieval knighthood II: Papers from the third Strawberry Hill conference, 1986* (s. 26-39). The Boydell Press.
- Fellows-Jensen, G. (2001). Nordic Names and Loanwords in Ireland. I A.-C. Larsen (Red.), *The Vikings in Ireland* (s. 107-113). The Viking Ship Museum in Roskilde.
- Fife, A. (1991). *ABC om flerkulturell kommunikasjon*. Global.
- Foerster, T. (2017). Foreigners in High Medieval Norway: images of immigration in chronicles and kings' sagas, twelfth and thirteenth centuries. I S. S. Hamre (Red.), *Foreigners and Outside Influences in Medieval Norway* (s. 53-73). Archaeopress Archaeology.
- Hamre, S. S. (2017). The population in Norway, a long history of heterogeneity. I S. S. Hamre (Red.), *Foreigners and Outside Influences in Medieval Norway* (s. 33-52). Archaeopress.
- Hansen, L. I. (2003). Fredstraktaten mellom Norge og Novgorod av 1326. *Middelalderforum*, 3(1-2), 6-28.
- Hansen, L. I. (2010). The Arctic Dimension of «Norgesveldet». I S. Imsen (Red.), *The Norwegian Domination and the Norse World c.1100 – c.1400* (Bd. 1, s. 199-228). «Norgesveldet», *Occasional Papers*. Tapir Academic Press.
- Hansen, L. I. & Olsen, B. (2004). *Samenes historie: fram til 1750*. Cappelen Damm Akademisk.
- Henriksen, J. E. (2017). *Kulturmøte og identitet på Finnmarkskysten i tidlig historisk tid: Tolknings basert på arkeologiske analyser av mangeromstuffer* [Doktorgradsavhandling, Universitetet i Tromsø]. Munin. <https://hdl.handle.net/10037/10222>
- Holm, P. (1986). The Slave Trade of Dublin, Ninth to Twelfth Centuries. *Peritia*, 5, 317-345. <https://doi.org/10.1484/J.Peri.3.139>
- Imsen, S. (2000). *Hirdskråen: Hirdloven til Norges konge og hans håndgangne menn: Etter AM 322 fol*. Riksarkivet.

- Imsen, S. (2018). *Kongemakt og skattland: Den norske kongens rike utenfor Norge i middelalderen*. Cappelen Damm Akademisk.
- Jahnke, C. (2013). The City of Lübeck and the Internationality of Early Hanseatic Trade. I J. Wubs-Mrozewics & S. Jenks (Red.), *The Hanse in Medieval and Early Modern Europe* (Bd. 60, s. 37-58). Brill.
- Jansson, I. (Red.) (1996). *The Viking Heritage: a Dialogue between Cultures*. Statens historiska museum.
- Klima, L. (2017). Les voyageurs européens chez les peuples finno-ougriens au Moyen Âge et au début de l'âge moderne (E. Toulouze, Overs.). *Études finno-ougriennes*, (48), 36-62.
<https://doi.org/10.4000/efo.7104>
- Koht, H. (1921). *Innhogg og utsyn i norsk historie*. Aschehoug.
- Kristiansen, Å. (2006). *Tjærelukt og hammerslag: Saltdals båtbyggerhistorie*. Saltdal kommune.
- Laing, L. (2006). *The Archaeology of Celtic Britain and Ireland: C. AD 400-1200*. Cambridge University Press.
- Leach, H. G. (1909). The Relations of the Norwegian with the English Church, 1066-1399, and Their Importance to Comparative Literature. *Proceedings of the American Academy of Arts and Sciences*, 44(20), 531-560. <https://doi.org/10.2307/20022468>
- Loyn, H. R. (1977). *The Vikings in Britain*. B. T. Batsford.
- Mallett, M. (1999). Mercenaries. I M. Keen (Red.), *Medieval Warfare: a history* (s. 209-229). Oxford University Press.
- Margaryan, A., Lawson, D. J., Sikora, M., Racimo, F., Rasmussen, S., Moltke, I., Cassidy, L. M., Jørsboe, E., Ingason, A., Pedersen, M. W., Korneliussen, T., Wilhelmson, H., Buś, M. M., Damgaard, P. B., Martiniano, R., Renaud, G., Bhérer, C., Moreno-Mayar, J. V., Fotakis, A. K., ... Willerslev, E. (2020). Population genomics of the Viking world. *Nature*, 585, 390-396. <https://doi.org/10.1038/s41586-020-2688-8>

- Moos, D. (2013). *Finnar á Íslandi: Samiske spor i det islandske arkeologiske materiale fra landnåmstid* [Masteroppgave, Universitetet i Tromsø]. Munin.
<https://hdl.handle.net/10037/5525>
- Mundal, E. (2000, 2-7. juli). *Coexistence of Saami and Norse culture – reflected in and interpreted by Old Norse myths* (Paperpresentasjon). Old Norse myths, literature and society: proceedings of the 11th International Saga Conference, Sydney.
http://sagaconference.org/SC11/SC11_Complete.pdf
- Mundal, E. (2012). The Perception of the Saamis and Their Religion in Old Norse Sources. I O. E. Haugen, B. Ø. Thorvaldsen & J. Wellendorf (Red.), *Fjöld veit hon fræða: Utvalde arbeid av Else Mundal* (Bd. 4, s. 233-254). Novus Forlag.
- Oksanen, E. (2020). Knights, Mercenaries and Paid Soldiers: Military Identities in the Anglo-Norman Regnum. I D. Crouch & J. Deploige (Red.), *Knighthood and Society in the High Middle Ages* (Bd. 48, s. 71-93). Leuven University Press.
- Ó Corráin, D. (2008). The Vikings and Ireland. I S. Brink & N. Price (Red.), *The Viking World* (s. 428-433). Routledge.
- Ólason, V. (1987). Norrøn litteratur som historisk kildemateriale. I G. Karlsson (Red.), *Rapporter til den XX nordiske historikerkongres, Reykjavík 1987: Bd. 1. Kilderne til den tidlige middelalders historie* (Ritsafn Sagnfræðistofnunar 18) (s. 30-47). Sagnfræðistofnun Háskóla Íslands.
- Peltzer, J. (2020). Knighthood in the Empire. I D. Crouch & J. Deploige (Red.), *Knighthood and Society in the High Middle Ages* (Bd. 48, s. 51-69). Leuven University Press.
- Ribbald. (u.å.). I *Det Norske Akademis ordbok*. Hentet 10. mai 2022 fra
<https://naob.no/ordbok/ribbald>
- Ribbung. (u.å.). I *Det norske Akademis ordbok*. Hentet 10. mai 2022 fra
<https://naob.no/ordbok/ribbung>
- Roesdahl, E. & Sørensen, P. M. (2003). Viking culture. I K. Helle (Red.), *The Cambridge History of Scandinavia: Bd. 1. Prehistory to 1520* (s. 121-146). Cambridge University Press.

- Scott, T. (2015). German history. I J. Robinson (Red.), *The Oxford Companion to Wine* (4. utg.). Oxford University Press.
<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780198705383.001.0001/acref-9780198705383-e-1430>
- Skogheim, V. (2014). *Samer og nordmenn: Etnisk interaksjon i vikingtid og tidlig middelalder* [Masteroppgave, Universitetet i Oslo]. DUO vitenarkiv. <http://urn.nb.no/URN:NBN:no-46523>
- Strickland, M. & Hardy, R. (2005). *The Great Warbow: From Hastings to The Mary Rose*. Sutton Publishing.
- The Coronation and Scotland. (1901). *The Scottish Antiquary, or, Northern Notes and Queries*, 16(61), 11-19. <http://www.jstor.org/stable/25517032>
- Thomson, W. P. L. (2008). *The New History of Orkney* (3. utg.). Birlinn.
- Titlestad, T. (2009). Tilbake til sagaene. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 26(1), 3-12.
<https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3053-2009-01-01>
- Tylor, E. B. (1924). *Primitive Culture: Researches into the development of mythology, philosophy, religion, language, art, and custom* (7. utg., Bd. 1). Brentano's.
<https://doi.org/10.1037/13484-000>
- Vasaru, M. K. (2003). Bjarmaland: a Northerly Perspective to Norwegian-Russian Contacts. *Middelalderforum*, 3(1-2), 57-86.
- Vlasto, A. P. (1970). *The Entry of the Slavs into Christendom: an introduction to the medieval history of the Slavs*. Cambridge University Press.
- Wilson, D. M. & Roesdahl, E. (1992). Vikingarnas betydelse för Europa. I S. Karlsson (Red.), *Frihetens källa: Nordens betydelse för Europa* (s. 38-63). Nordiska rådet.
- Yrwing, H. (1986). *Visby: Hansestad på Gotland*. Gidlunds.

Zachrisson, I. (1984). *De samiska metalldepåerna år 1000-1350: i ljuset av fyndet från Mörträsket, Lappland* [Doktorgradsavhandling] (Bd. 3). University of Umeå, Department of Archaeology.

Zachrisson, I. (1997). Skrivet och sagt: Skrivna källor. I I. Zachrisson (Red.), *Möten i gränsland: Samer och germaner i Mellanskandinavien* (Bd. 4, s. 158-175). Statens historiska museum.